

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

ÚROVEŇ A MOŽNOSTI OSVOJOVÁNÍ TECHNIKY ŘEČI U DĚTÍ NA 1. STUPNI ZŠ V SOUVISLOSTI S LOGOPEDICKÝM KROUŽKEM

Diplomová práce

Studijní program: M7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obor: 7503T047 – Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Autor práce: **Tereza Horáková**
Vedoucí práce: MgA. Zuzana Bubeníčková

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Tereza Horáková
Osobní číslo: P10000483
Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Název tématu: Úroveň a možnosti osvojování techniky řeči u dětí na 1. stupni
ZŠ v souvislosti s logopedickým kroužkem
Zadávací katedra: Katedra primárního vzdělávání

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

V teoretické části diplomové práce vymezit základní pojmy a teoretická východiska z oblasti vývoje řeči dítěte a dále popsat základní metody nápravy možných vad či poruch. Neměla by zde chybět pasáž o vlivu domácího prostředí a dalších dospělých osob z blízkého okolí dítěte, jakožto vzoru. V praktické části se zabývat možnostmi nápravy, zjistit úspěšnost využití některých metod a cvičení. Důležitou součástí bude pozorování logopedického kroužku a rozhovor s pedagogy na základní škole v rámci souvislé pedagogické praxe.

Metody:

pozorování, rozhovor, procvičování v rámci praxe

Požadavky:

prostudovat adekvátní literaturu, pravidelně konzultovat s vedoucím diplomové práce, zpracovat metody/cvičení pro nápravu řečových problémů a výstupy jednotlivých způsobů jejich odstraňování

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

DVOŘÁK, J., 2003. Vývojová fonologická porucha. 1. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum. ISBN 80-902536-4-4.

HÁJKOVÁ, E., 2011. Rétorika pro pedagogy. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1990-0.

KEJKLÍČKOVÁ, I., 2011. Logopedie v ošetrovatelské praxi. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-2835-3.

KUTÁLKOVÁ, D., 2010. Vývoj dětské řeči krok za krokem. 2. aktual. a dopl. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3080-6.

LECHTA, V., 2008. Symptomatické poruchy řeči u dětí. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-433-5.

SVOBODOVÁ, M., 2002. Mluv, mluv...zajímáš mě: Praktický průvodce mluveným projevem. 1. vyd. Praha: Pragoeduca. ISBN 80-7310-005-3.

Vedoucí diplomové práce:

MgA. Zuzana Bubeníčková

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání diplomové práce: **16. dubna 2014**

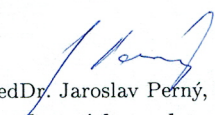
Termín odevzdání diplomové práce: **15. prosince 2015**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. Jaroslav Peřný, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 18. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla v první řadě poděkovat paní MgA. Zuzaně Bubeníčkové za její odborné vedení, ochotu, spolehlivost, podnětné rady a připomínky po celý čas zpracovávání mé diplomové práce.

Dále bych ráda poděkovala všem pedagogům, kteří jakýmkoli způsobem přispěli k získání informací a materiálů zpracovávaných v praktické části.

Anotace

Diplomová práce s názvem Úroveň a možnosti osvojování techniky řeči u dětí na 1. stupni ZŠ v souvislosti s logopedickým kroužkem pojednává o příležitostech a eventualitách pro děti ve věku náležejícím prvnímu stupni ZŠ, které mají obtíže v řečové oblasti popřípadě v jiných oblastech, které se správným vývojem řeči souvisí. Práce se skládá ze dvou důležitých složek. V první – teoretické části – jsou rozebrány a popsány důležité pojmy, které je třeba o daném tématu znát, aby bylo možno porozumět části následující. Druhá – praktická část – je zaměřena především na zpracování poznatků a informací pozorovaných nebo zjištěných v praxi. Zásadní podklady k práci jsem získala v rámci souvislé pedagogické praxe, pozorováním logopedického kroužku a prostřednictvím rozhovorů s pedagogy. Veškeré poznatky jsou v této části práce systematicky zaznamenány a rozebrány. Důležitým výstupním cílem je soubor nápravných, kompenzačních a preventivních cvičení.

Klíčová slova: logopedie, řeč, komunikační schopnosti, poruchy řeči, vady řeči, náprava, reedukace, prevence, logopedický kroužek, klinický logoped, logopedický asistent

Abstract

The master's thesis is called "The level and possibilities of acquiring the technique of speech at elementary school children in associated with a speech therapy club". It is concerned with the opportunities and options for the basic school children age group who face difficulties in the area of speech or areas connected with the appropriate speech development. In the first theoretical part the important terms necessary for understanding the topic are introduced and explained. The second practical part is focused mainly on processing of findings and information gained by observation or teacher's training practice. The basic data for the research were gained during the teacher's training practice, observations of the speech therapy afterschool club and via interviews with teachers. All the findings are systematically recorded and analysed in this part of the thesis. The important outcome of the thesis is a set of corrective, remedial and preventive exercises.

Keywords: speech therapy, speech, communication skills, speech disorders, speech impediments, correction, re-education, prevention, speech therapy afterschool club, speech-language pathologist, speech therapist

Obsah

Úvod.....	10
I. Teoretická část	11
1 Komunikace, řeč a jazyk.....	12
1.1 Vývoj řeči – ontogeneze	13
1.1.1 Faktory ovlivňující vývoj řeči dítěte.....	15
1.1.2 Řečový vzor dospělých osob.....	15
1.1.3 Fylogenetický vývoj.....	16
1.2 Vady řeči.....	17
1.2.1 Narušený vývoj řeči.....	18
1.2.1.1 Opožděný vývoj řeči.....	18
1.2.1.2 Vývojová dysfázie.....	19
1.2.2 Organická porucha řeči.....	20
1.2.2.1 Afázie.....	20
1.2.3 Narušená článková řeč.....	22
1.2.3.1 Dyslálie.....	22
1.2.3.2 Dysartrie.....	25
1.2.4 Narušení zvuku řeči.....	26
1.2.4.1 Rinolalie.....	26
1.2.4.2 Palatolalie.....	27
1.2.5 Poruchy plynulosti řeči.....	28
1.2.5.1 Koktavost.....	29
1.2.5.2 Breptavost.....	31
1.2.6 Neurotické poruchy.....	32
1.2.6.1 Totální mutismus.....	32
1.2.6.2 Elektivní mutismus.....	33
1.2.6.3 Surdomutismus.....	33
2 Hlas.....	34
2.1 Tvorba hlasu.....	34
2.1.1 Dýchací (respirační) ústrojí.....	34
2.1.2 Hlasové (fonační) ústrojí.....	35
2.1.3 Artikulační (článková) ústrojí.....	37
2.2 Hlasová hygiena.....	38
3 Logopedie.....	39
3.1 Logopedie a její význam.....	39
3.1.1 Význam logopedie.....	40
3.2 Historie logopedie.....	41
3.3 Systém logopedické péče v České republice.....	42
3.3.1 Logoped – jeho hlavní role a postavení.....	44
3.3.2 Logopedická prevence.....	45
II. Praktická část.....	47

4 Logopedický kroužek.....	48
4.1 Orientační logopedické vyšetření	48
4.2 Pozorování logopedického kroužku.....	49
4.2.1 Systém logopedického kroužku.....	49
4.2.2 Prostředí, metody a podmínky.....	50
4.2.3 Přístup učitelky.....	51
4.2.4 Záznamy pozorování jednotlivých dětí.....	51
4.2.4.1 Pozorovaný č. 1.....	52
4.2.4.2 Pozorovaný č. 2.....	55
4.2.4.3 Pozorovaná č. 3.....	57
4.2.4.4 Pozorovaný č. 4.....	60
4.2.4.5 Pozorovaný č. 5.....	63
4.2.4.6 Pozorovaný č. 6.....	65
4.2.5 Vyhodnocení pozorování.....	68
4.3 Rozhovor	69
4.3.1 Záznamy rozhovorů s logopedickými asistentkami.....	69
4.3.2 Rozhovor číslo 1 (asistentka 1).....	69
4.3.3 Rozhovor číslo 2 (asistentka 2).....	74
4.3.4 Porovnání a diskuse.....	79
5 Logopedická prevence v praxi na ZŠ.....	83
5.1 Zápis do 1. ročníku ZŠ.....	83
5.2 Aplikace nápravných a preventivních cvičení do běžné výuky	85
5.3 Logopedické chvílky.....	87
5.3.1 Logopedická chvílka v praxi – náslech	87
5.4 Individuální logopedická péče v rámci vyučování	89
5.4.1 Komplexní diskuse a reflexe individualizované výuky	94
6 Soubor nápravných, kompenzačních a preventivních cvičení.....	95
6.1 Dechová cvičení.....	95
6.1.1 Cvičení pro správný nádech.....	95
6.1.2 Cvičení pro správný výdech.....	95
6.1.3 Cvičení pro usměrňování výdechového proudu vzduchu.....	96
6.1.4 Cvičení dechové vytrvalosti.....	96
6.2 Artikulační cvičení.....	96
6.2.1 Cvičení pohyblivosti a polohování jazyka.....	96
6.2.2 Cvičení pohyblivosti a polohování rtů.....	97
6.2.3 Cvičení pohyblivosti a polohování čelisti.....	97
6.2.4 Cvičení pohyblivosti a polohování tváří.....	97
6.2.5 Cvičení mimiky.....	97
6.3 Fonační cvičení.....	98
6.4 Cvičení motoriky.....	98
6.4.1 Hrubá motorika.....	98
6.4.2 Jemná motorika.....	99
6.4.3 Grafomotorika.....	99
6.5 Sluchová percepce.....	99
6.5.1 Procvičení sluchové paměti.....	100
6.5.2 Procvičení sluchové analýzy a syntézy.....	100

6.5.3 Procvičení sluchové diferenciacie (fonematický sluch).....	100
6.6 Zraková percepce.....	101
6.6.1 Procvičení zrakové paměti.....	101
6.6.2 Procvičení zrakové analýzy a syntézy.....	101
6.6.3 Procvičení zrakové diferenciacie.....	101
6.7 Rytmičké schopnosti.....	102
6.8 Rozumové schopnosti.....	102
6.9 Cvičení na rozvoj slovní zásoby a komunikace.....	102
Závěr.....	104
Použitá literatúra a ďalší zdroje.....	106

Úvod

Volba tématu diplomové práce byla velmi obtížná. Jelikož mám pozitivní vztah k českému jazyku, dlouhou dobu jsem byla přesvědčena, že moje práce bude směřována na literaturu popřípadě mluvnici. Při prohlížení navrhovaných témat diplomových prací mě překvapivě zaujala témata paní MgA. Bubeníčkové související s řečí. Po hlubším zamýšlení nad touto problematikou jsem se rozhodla právě pro ni.

Vzpomněla jsem si na období svého útlého dětství, kdy jsem já sama v mateřské škole navštěvovala paní logopedku. Měla jsem problém s výslovností hlásek R a Ř. Moje obtíže nebyly nijak závažné a především se začaly řešit v optimální době, tím pádem se hlásky před mým nástupem do prvního ročníku ZŠ spolehlivě napravily.

Vím, že potíže v oblasti řeči jsou v současnosti o mnohem rozsáhlejší než dříve. Během pedagogických praktik a souvisejících praxí jsem měla možnost si uvědomit zvyšující se počet dětí s narušenou komunikační schopností, a to nejen v prvním ročníku, ale i ve třídách vyšších. Myslím si, že v dnešní přetechizované době je největším problémem nedostatek verbální komunikace rodičů s dětmi i v celé společnosti. Dětem proto chybí možnost sledovat správný řečový vzor. Vady řeči u dospělých osob nejsou dnes výjimkou. Další kritický bod vidím v často opožděném řešení dávno zřejmých řečových problémů.

Ve své práci chci zjistit, jaké možnosti nápravy mají v současnosti děti, které navštěvují první stupeň základní školy a mají jakékoli řečové obtíže. Také mě zajímá úroveň pomoci těmto jedincům, především schopnosti, dovednosti a ochota všech pedagogických pracovníků, kteří s nimi mají možnost pracovat, ať už v běžné výuce nebo se jim věnují pouze v souvislosti s řečovým problémem. Jako prostředek k získávání informací a poznatků využiji pozorování logopedického kroužku a rozhovory s pedagožkami, které jsou současně logopedickými asistentkami. Během souvislé praxe na základní škole chci pozorovat žáky s řečovými obtížemi v jejich běžném prostředí a v rámci specializační praxe si vyzkoušet práci s některými z nich. Důležitou součástí mé práce bude soubor nápravných, kompenzačních a preventivních cvičení, který by mohl posloužit logopedickým asistentům, pedagogům i rodičům.

V textu se zabývám informacemi pouze o konkrétní instituci – ZŠ Chlumecká nad Cidlinou.

I. Teoretická část

V teoretické části této práce jde o vymezení důležitých pojmů zpracovávané problematiky. Dále je třeba rozvést informace s daným tématem související, které povedou k lepšímu utřídění a pochopení teoretických poznatků zvolené oblasti. Součástí je vymezení pojmů řeč, komunikace a jazyk, na které plyně navazují informace o řečovém vývoji, mluvním vzoru a řečových vadách (jejich vzniku, příčinách, příznacích i léčbě). Na to navazuje kapitola s fakty o hlasu, jeho tvorbě a péči o něj. Do této kapitoly patří také poučení o fungování mluvidel a dýchání. V závěru první části práce je zařleněna kapitola o vědním oboru logopedie, její historii a rozdělení současné logopedické péče, jejíž součástí je logopedická prevence.

1 Komunikace, řeč a jazyk

„Dnešní čeština se mi zdá strašně stejná. Chudá v té stejnosti... Jazyk je nevyvalené zavý. Tím, že spoustu věcí za nás pojmenují televize, noviny, přicházíme do hotového světa, pro všechno už nám připravili slova, slovní spojení, věty. Neumíme se zarazit a říci si, jak bych to nazval... Nepěstujeme schopnost pojmenovávat“ (Kutálková 2005, s. 11).

Takto smýšlí o současném lidském vyjadřování Dana Kutálková ve své knize. V dnešním světě nalezneme několik důležitých složek dorozumívání, které využíváme běžně ke kontaktu. Mezi tyto složky patří lidská řeč, jazyk a komunikace. Tyto složky se vzájemně prolínají a komplexně do sebe zapadají.

Všechny živé bytosti z našeho světa mají potřebu dorozumívání. U zvířat můžeme pozorovat komunikaci prostřednictvím nepřeborného množství zvuků. Svou možnost a schopnost komunikace využívají především ve chvílích, kdy chtějí vyjadřovat své pocity. Ať jsou to pocity pozitivní, či naopak. Nejčastěji v situacích ohrožení, ztráty, bolesti, ale také se dokáží vyjádřit, když cítí štěstí i hrdost. V podstatě podobné tendence má i člověk.

„Komunikační schopnost patří k nejdůležitějším lidským schopnostem. Schopnost řečové komunikace je schopnost vědomě používat jazyk jako složitý komunikační systém znaků a symbolů ve všech formách“ (Lechta in Klenková 2006, s. 26).

Komunikace je těžko definovatelný pojem, který je možné použít v různých souvislostech s mnohými odvětvími. Ve smyslu odpovídajícím tématu této práce se jedná o dorozumívací proces, při kterém dochází ke sdělování, přenosu a získávání informací. Komunikace je pro člověka velice důležitá i z hlediska vztahů s ostatními lidmi, protože díky ní může vyjadřovat své pocity i názory a jejím prostřednictvím může udržovat a prohlubovat vztahy. Komunikaci lze rozdělovat na verbální a neverbální. Verbální komunikace se realizuje prostřednictvím mluvených slov či psané řeči. Neverbální komunikace může sloužit i samostatně, ale většinou je používána jako doplňující prostředek ke komunikaci verbální. K neverbální komunikaci řadíme postoje i pohyby těla, mimiku obličeje, gesta, oční i fyzický kontakt, vizuální vzezření člověka a také hlasový tón.

Řeč je schopnost typicky náležející člověku. S uměním řeči se člověk nerodí, ale má dané vrozené dispozice k tomu, aby se řeč mohla časem vyvinout. Ke správnému

vývoji řeči je třeba mnoha podněcujících aspektů z prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Řeč můžeme rozdělovat na vnitřní a vnější. Vnější řeč je nazývána jako mluva. Znamená to schopnost využívat mluvidla k vyjadřování a sdělování. U vnitřní řeči jde o schopnost třídění a zapamatování myšlenek, které je jedinec schopen vysvětlit i vyjádřit prostřednictvím řeči, ať už verbálně – prostřednictvím slov a vět nebo graficky. Nástrojem řeči je jazyk.

Jazyk lze označit jako druhotný dorozumívací prostředek. Víme, že jazyk se liší podle národnostních vloh. Je zde také odlišení podle oblasti, ve které žijeme, popřípadě dle oblasti, ve které žili naši předci, než zakotvili na daném území. Když člověk používá náš český jazyk, je třeba aby znal jeho systém. Je zde dána jasná rovnice, kde člověk musí umět český jazyk, aby mohl mluvit česky, ale jazyk se naučí pouze v případě, že se bude snažit o jeho použití při mluvení (Klenková, aj. 2012, s. 19–24).

1.1 Vývoj řeči – ontogeneze

Existují dva pohledy na řečový vývoj. Prvním pohledem nazíráme na vývoj fylogenetický jako na základ všeho. Pro tuto práci je zásadní vývoj ontogenetický, který je pro práci s dětmi důležité alespoň orientačně znát.

„Na počátku bylo slovo... Řeč je schopnost, která je dána pouze člověku. Její rozvoj je těsně svázán s rozvojem myšlení. To, zda už dítě mluví a jak moc mluví, je proto častým námětem rozhovorů maminek na lavičkách v parku. První slovo je s napětím očekáváno celým příbuzenstvem a první větičky nejsou ani po dlouhých letech zapomenuty. Není sporu, že jde o věc důležitou, ale představy o tom, kdy vlastně má dítě začít mluvit, se často rozcházejí. Jak to tedy vlastně je?“ (Kutálková 2010, s. 9).

Ontogeneze lidské řeči je přirozenou součástí lidského života. Probíhá současně s ontogenezí lidského těla. Nejznatelnější pokroky probíhají v prvních třech letech života dítěte, popřípadě v mladším předškolním věku. Řečovou ontogenezi proto dělíme do dvou základních období, které se potom dále rozčleňují. Jedná se o přípravné (předřečové) období a období vlastního vývoje řeči.

Přípravné období probíhá během prvního roku života. Rozděluje se na několik fází. První fáze, čerstvě po narození, se nazývá *období křiku*. V tomto období není křik, jak se často mylně domníváme, vyjádřením pouhé nespokojenosti nebo nějakého problému. Dítě se takto dožaduje kontaktu především s matkou. Má potřebu pocítit její

přítomnost a slyšet její hlas. Takto hledá pocit jistoty a bezpečí. V tomto období je křik jeho jedinou možností dorozumívání. Křik se po dobu tohoto stádia vývoje řeči rozvíjí. Například je dítě od počátku schopno nasadit pouze měkký hlasový začátek, kolem druhého měsíce nasazuje i hlasový začátek tvrdý. Po období 6. týdne plynule navazuje *období broukání*, ve kterém jsou znatelné pohyby mluvního aparátu a využití dechu při tvorbě zvuků. V tomto období se nejprve vyjadřuje prostřednictvím různého broukání a houkání. Později můžeme slyšet zvuky podobné slabikám. Jsou zřejmé i rozdíly ve výšce hlasu. Od 3. měsíce následuje *období žvatlání*. Nejprve jsou vydávány pudové zvuky, které jsou v podstatě stejné u dětí po celém světě. Mezi 6. a 8. měsícem už není žvatlání pudové, ale je tu snaha o napodobování, kterým reaguje na prostředí, v němž žije. V této fázi je podstatné na dítě správně mluvit. Nejde o obsah, ale o správnou, klidnou a srozumitelnou řeč. Je možné používat zdrobněliny – dají najevo dítěti city, ale nikdy se nesmí na dítě šišlat. Po 10. měsíci života dítěte přichází *období rozumění řeči*. Dítě nerozumí všemu, co řekneme, ale zvyká si na orientaci v naší řeči podle tónu, melodie či situace. Okolo prvního roku života, může být schopno reagovat na různé pokyny, které patří k jeho denním činnostem (Kutálková 2010, s. 9–11).

Druhá část vývoje se nazývá **vlastní vývoj řeči**. Jedná se o období zhruba okolo jednoho roku až do konce života. V období jednoho roku se začínají objevovat první slova. Toto období se nazývá *emocionálně-volní*, kdy se dítě snaží prostřednictvím slov, nebo krátkých vět, vyjadřovat své potřeby, přání a pocity. V době mezi 18. až 24. měsícem dítě prochází *obdobím egocentrickým*, kdy sice stále napodobuje své okolí, ale velice často si mluví samo pro sebe, čímž odhaluje funkce mluvení samotného. V čase mezi druhým a třetím rokem života, reflektujeme období *asociačně-reprodukční*, ve kterém je dítě schopno pojmenovávat a postupem času stále více využívá komunikační schopnosti. Je třeba dítěti jeho komunikační pokusy opěťovat, aby nedošlo k frustraci. Okolo třetího roku jedince začíná *období logických pojmů*. V této fázi přecházejí konkrétní výrazy do sféry abstraktního myšlení. V tomto procesu zevšeobecnování získávají známá slova pro dítě jasný obsah. Jedná se zde o náročné činnosti v myšlení, proto se může stát, že se dítěti pletou hlásky, zaměňuje je za podobné nebo některé vynechává. Je třeba se na řečové obtíže dítěte zaměřit a preventivně na nich pracovat, aby nepřerostly v závažnější. Poslední fází je *období intelektualizace*. Nastává na přelomu třetího až čtvrtého roku života a přetrvává až do dospělosti. Zde se jedná o neustálé

rozšiřování slovní zásoby, odlišení konkrétních pojmů od abstraktních, znalost gramatiky a komplexní zlepšení kvality řečového projevu (Klenková 2006, s. 36, 37).

1.1.1 Faktory ovlivňující vývoj řeči dítěte

Faktory, které ovlivňují řeč dítěte, můžeme v podstatě rozdělit do dvou skupin. Do první skupiny řadíme dispozice vrozené, tedy biologické. Rozhoduje zde dědičnost v případech, že někdo z rodiny trpěl vrozenou vadou řeči či poruchou dalších smyslových orgánů k řeči potřebných. Do této kategorie tedy zařazujeme i narušení sluchu, zraku a opožděný vývoj. Druhá skupina obsahuje faktory sociální. Mezi tyto faktory zařazujeme v první řadě prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, především tedy jeho rodinu. Dítě potřebuje, aby mu rodina přinášela mnoho podnětů ke správnému rozvoji řeči. Pokud rodina kvalitně a pravidelně verbálně komunikuje s dítětem, měl by vývoj řečové oblasti probíhat v normě. Často rodina nedovede vytvořit správný řečový vzor, protože nemá potřebné zkušenosti ani předpoklady. Vliv na řeč dítěte v rodině mají nejen dospělí, ale i děti (sourozenci). Mezi další sociální vlivy působící na řeč dítěte řadíme další dospělé osoby, se kterými dítě tráví významný časový úsek. Patří sem učitelé MŠ i ZŠ, vychovatelé, vedoucí zájmových kroužků. Dále sem řadíme vrstevníky a kamarády, kteří se často stávají vzory, pro některé jedince a to nejvíce ve stylu vyjadřování a slovníku. V neposlední řadě jsou děti a jejich řečový vývoj ovlivňovány médii (Vágnerová 2000).

1.1.2 Řečový vzor dospělých osob

Mnoho dospělých osob, které přicházejí často do kontaktu s dětmi, si ani neuvědomuje, jaký na ně mohou mít vliv. Děti, v různých věkových obdobích, mají tendence k napodobování. Především se prostřednictvím nápodoby učí a tito dospělí mají důležitou úlohu vzoru. Je tomu tak i v řečové oblasti. Proto by si měly osoby v jejich okolí uvědomit a zamyslet se, nad důsledky svého počínání. Týká se to především rodičů, dalších členů rodiny, učitelů a vedoucích volnočasových aktivit.

Prvním řečovým vzorem je pro dítě většinou matka. V těsné blízkosti za ní bývá otec a pak zbytek rodiny. Rodiče by si měli uvědomit, že dítě už od narození vnímá své okolí a potřebuje slyšet lidský hlas, tím pádem by s ním měli často vhodně komunikovat. V prvním roce je dítě schopno vnímat tempo a melodii hlasu, registruje také slova a především skrze hlas vnímá rozpoložení dospělého. V pozdějším věku, kdy dítě žvatlá, je vhodné po něm opakovat správně to, co řeklo a ne ho opravovat. Postupně je vhodné dítě vtahovat do dialogu. Nejprve se využívají dialogy velice krátké, například

při loučení musí po pozdravu dospělého následovat pozdrav od dítěte a naopak. Dospělí by měli mluvit v přítomnosti dítěte klidně, s důkladnou artikulací, přiměřeně hlasitě a hlavně by neměli šišlat. Dále je důležité dávat dítěti dostatek podnětů ke komunikaci a prostor k samostatnému vyjadřování. Prostřednictvím vyprávění pohádek, říkání básniček, zpívání písniček i četbou ukazují dítěti správné mluvní návyky a přirozeně rozšiřují slovní zásobu. Tyto podmínky správného řečového vzoru jsou splnitelné. Potíže mohou nastat v případě, kdy rodič trpí vadou řeči. Pokud vyhledá pomoc logopeda je vše v pořádku. Ten mu poradí, jakým způsobem se má snažit o nápravu a jak má komunikovat s dítětem (Kutálková 2010, s. 105, 106).

Důležitou roli v komplexním vývoji dítěte ztvárňuje také učitel. Ten se podílí na tvorbě podmínek ve školním prostředí prostřednictvím motivace a to po stránce poznávací, pracovní, emocionální, sociální a také má vliv na složku komunikační. Mluva je prostředkem komunikace a ta je zase prostředkem ke správnému učení. Učitel, ať už v předškolním nebo základním vzdělávání, by si měl uvědomovat důležitost sebe, jakožto vzoru. Měl by si uvědomit svůj vliv na dítě a podle toho uzpůsobit svůj řečový projev. Je známo, že učitel je pro dítě v určitém věku vzorem identifikačním a zásadní autoritou. Tím více může dítě ovlivnit. Jeho úkolem je rozvíjet komunikační kompetence a snažit se v této činnosti dosáhnout nejvyšší možné úrovně. Učitel může hrát také důležitou roli v oblasti prevence i diagnostiky řečových vad (Vágnerová 2000).

1.1.3 Fylogenetický vývoj

Tento pohled na vývoj řeči je zobrazením historického hlediska. Jedná se o vývoj člověka po fyziologické i anatomické stránce. Nelze opomenout rozvoj mozkových procesů, způsobu pohybu a mnoho dalších aspektů. Tento vývoj je označován jako fylogeneze, kdy je nahlíženo na komplexní vývoj lidské rasy. Součástí tohoto vývoje je i vývoj řeči, proto ho nazýváme fylogenetický. Někteří odborníci odhadují, že vznik lidské řeči se odvíjel od napodobování zvuků zvířat už před dvěma desítkami milionů let. Jiní tvrdí, že rozvoj začal před pěti miliony let, kdy odhadují zásadní anatomické změny v růstu mluvních orgánů a především v rozrůstání mozkové hmoty. Toto vedlo k rozšíření mnoha lidských schopností včetně řeči. Podle vědců, tvoření první hlásky, odpovídající naší řeči, započal homo sapiens asi před 130 000 lety. Celková řeč podobná dnešní se objevila zhruba před 80 000 lety (Kejklíčková 2011, s. 17–19).

1.2 Vady řeči

Řečové vady můžeme nejčastěji vidět u dětí ve věku předškolním. Dnes ale víme, že ani porucha řeči u dospívajících, dospělých či starých osob není výjimkou. Každý člověk má právo vyhledat odbornou pomoc a musí mu být poskytnuta odborná péče, jakou potřebuje. Samozřejmě se očekává vzájemná spolupráce.

V současnosti rozlišujeme veliké množství typů řečových poruch či vad, které mají ještě navíc různé stupně závažnosti. Je možné, že se některé lehčí formy poruch postupem času upraví samy, ale nelze na to spoléhat. Proto je důležité, aby rodiče dětí, kdykoli budou mít jen podezření, byli obezřetní. Měli by se informovat, co je a není ve stávajícím věku dítěte obvyklé a popřípadě vyhledat včas odbornou pomoc. Je důležité se neukvapovat, ale také nic nezanedbat. Pokud si rodiče nejsou jisti, je dobré nejprve navštívit dětského lékaře, který nám je schopen doporučit potřebného odborníka, či nás informovat, že pomoc logopeda prozatím není nutná. Toto určitě neznamená, že by se řečovými vadami dítěte neměli dále zabývat. Očekává se od nich, a to i v případě, že je jejich dítě naprosto v pořádku, neustálá pomoc při rozvoji komunikačních schopností jejich potomků. Vždy je důležité na dítě často mluvit, předčítat mu nebo vyprávět pohádky. Potřebná je i správná artikulace a hygienické návyky. Tyto uvedené příklady prevence by měly být samozřejmostí. Existuje mnoho dalších možností, jak působit na komunikační složku dítěte (Dolejší 2001, s. 14).

Klenková (2006), rozděluje vady řeči do pěti kategorií podle toho, kdy a jakým způsobem vznikají. Dále také podle toho, jaké součásti těla a řečové složky nejvíce ovlivňují. Řadí sem:

- Narušený vývoj řeči (Opožděný vývoj řeči, Vývojová dysfázie);
- Organická porucha řeči (Afázie);
- Narušená článková řeč (Dyslálie, Dysartrie);
- Narušení zvuku řeči (Rinolálie, Palatolálie);
- Poruchy plynulosti řeči (Koktavost, Breptavost);
- Neurotické poruchy řeči (Mutismus, Elektivní mutismus, Surdomutismus).

1.2.1 Narušený vývoj řeči

Vývoj dětské řeči je velice obsáhlý proces, na kterém spolupracuje rozvoj řady dalších oblastí. Mezi tyto oblasti lze zahrnout vývoj motoriky, myšlení, socializaci i senzomotorické vnímání. Dále existuje široká řada ovlivňujících faktorů, které se dělí na vnitřní a vnější. Faktory, které se váží ke stavu a schopnostem organismu, se nazývají vnitřní. Mezi ně řadíme správný vývoj zraku a sluchu, vrozené řečové dispozice, neporušenou psychiku a centrální nervovou soustavu, správný vývoj mluvních orgánů, dostatečný intelekt a celkový dobrý fyzický stav. Vnější faktory souvisí s prostředím, ve kterém dítě žije. Zásadní je zde komplexní výchova a její působení na dítě. Pro uspokojivý rozvoj komunikátu je třeba dostatečného množství přiměřených podnětů a častá stimulace samotné komunikace. (Klenková 2006, s. 63)

„Narušený vývoj řeči chápeme jako systémové narušení jedné, více anebo všech oblastí vývoje řeči (osvojování mateřského jazyka, rozvíjení jazykových schopností) u dítěte s ohledem na jeho chronologický věk. Deficity se pak mohou projevat v rovině morfologicko-syntaktické, lexikálně-sémantické, foneticko-fonologické a pragmatické (Mikulajová in Klenková 2006, s. 64).

1.2.1.1 Opožděný vývoj řeči

Většinou se očekává, že dítě bude své první slovo produkovat kolem jednoho roku života. V tomto období lze považovat za slovo jakýkoli zvuk, který se vztahuje k nějaké osobě či předmětu. Řada dětí začíná mluvit mnohem později. Stále je to v pořádku, dokud nepřijde, v tomto ohledu zásadní, věková hranice 3 roky. Děti, které ve věku tří let nemluví, popřípadě mluví výrazně méně než jejich vrstevníci, se označují jako jedinci s opožděným vývojem řeči. Pokud bude mít rodič takovéto podezření měl by vyhledat odbornou pomoc.

Příčiny opožděného vývoje řeči jsou různé a je jich opravdu mnoho. Jednou z nejčastějších příčin je vliv prostředí, kde dítě stojí o kontakt, ale nedochází k opětvání komunikace, popřípadě jsou signály vysílané dítětem chápány jinak, než dítě očekává. Mezi další příčiny patří citová deprivace, kde dítě trpí nedostatkem pozornosti svých blízkých. Rodiče často nemají dostatek času, aby byli schopni uspokojit zvědavost dítěte a poskytnout mu nové informace či vzory. Do kategorie příčin dále může patřit dědičnost, nedonošenost, LMD, vady zraku, sluchu či mluvních orgánů popřípadě i autismus.

Dítě s opožděným vývojem řeči se ve většině případů zcela vyrovná svým vrstevníkům. Je však důležité pochopit příčiny, které vedly ke vzniku problému, věnovat se celkovému rozvoji dítěte a společně s tímto také rozvoji řečových schopností. Po celou dobu procesu je nutné řídit se pokyny odborníka a potřebami dítěte. Velice důležitou roli zde sehrává spolupráce rodičů, logopeda a samozřejmě mateřské školy, kterou dítě denně navštěvuje. Komunikační schopnost se ve většině případů vyrovná a dítě zahajuje povinnou školní docházku bez obtíží. V některých případech se však u dítěte projeví dyslalie (narušená artikulace hlásek). Horší situace pro jedince nastane, pokud byl příčinou opožděného vývoje řeči závažnější problém v centrální nervové soustavě. V takovém případě se opoždění mění na vývojovou poruchu s názvem dysfázie, která je mnohem závažnější (Kutálková 2005, s. 131–137).

1.2.1.2 Vývojová dysfázie

Patří mezi vývojové poruchy. Přímo je u některých autorů klasifikována jako specifický narušený vývoj řečových schopností. V minulosti jí byly přisuzovány různé příčiny i příznaky a z těchto důvodů byla i jinak nazývána. Například alalie (měla blízko k afázii), sluchoněmota či dětská vývojová nemluvnost. V současnosti je za prvotní a důležitý příznak považováno opoždění řeči. Mezi další příznaky, které lze rozeznat patří například chudá slovní zásoba, nízká vyjadřovací obratnost, časté chyby při skloňování i časování, záměna podobných slov a mnoho dalších. Jako hlavní příčiny jsou vnímány poškození či nezralost centrální nervové soustavy. Mezi další příčiny se může řadit komplikované těhotenství či porod i lehká mozková dysfunkce.

Podle toho, do jaké míry je vada rozsáhlá a v jaké části mozku se nachází hlavní příčina potíží, se dysfázie rozčleňuje do třech kategorií. *Nemluvnost* je označována jako nejtěžší typ dysfázie. Dítě s touto diagnózou je schopno vyjádřit se pouze pohybem, nikoli mluvenou řečí, ani hlasem. V některých případech je postiženo i porozumění řeči. Toto postižení často znemožňuje rozumový vývoj. Středním stupněm poruchy je dysfázie těžká neboli *částečná nemluvnost*. Tento stupeň poruchy závažně postihuje komunikaci a následně může omezit rozumové schopnosti. Rozvoj řeči probíhá později a značně pomaleji. Dítě se musí namáhavě učit to, co si ostatní osvojili pomocí nápodoby. Také zde může dojít k zástavě vývoje při některé etapě utváření řeči. Poslední kategorii lze nazvat jako *lehčí typy dysfázie*. Při tomto typu obtíží je rizikem chybná diagnóza dítěte. Často se stává, že odborníci tyto lehčí typy považují za dyslálii. To způsobí

nemalé problémy. Metody nápravy dyslálie nejsou pro tuto poruchu, ač v nejmírnějším stádiu, dostačující, a proto se v této situaci často stává řeč předmětem konfliktu mezi rodiči a dětmi. Tímto se dítě může také dostat k potížím při vzdělávání. Hrozí zde veliký dopad na psychiku (Kutálková 2005, s. 137–139).

V některých publikacích je uváděno dělení dysfázie ve dvou základních kategoriích:

- **Motorická dysfázie** – je porucha tvorby řeči mluvené i psané. Pohybová činnost mluvidel je značně obtížná. Jedinec s tímto typem poruchy má velikou zásobu slov, kterým bezpečně rozumí, ale není schopen většinu těchto slov převést do verbální komunikace, proto upřednostňuje komunikaci neverbální. Jelikož je pro tyto osoby jednodušší komunikace neverbální, mívají snahu se slovní komunikaci vyhýbat.

- **Senzorická dysfázie** – znamená, že je zde narušen proces vnímání řeči. I když je dítě velice mluvné, jeho slovník je velice omezený. Často mu rozumí především rodina. Ostatní jedinci, se kterými nepříjde často do styku, mohou mít problém při komunikaci s ním. U těchto dětí bývá často narušen fonemický sluch, slabá sluchová paměť i obtíže při porozumění (Dvořák 1998, s. 44).

K terapii dysfázie je třeba přistupovat komplexně. Nezabýváme se pouze oblastí řeči, ale snažíme se působit na všechny oblasti, které mají vliv na vývoj řečových schopností. Je třeba rozvíjet oblast myšlení, zrakového i sluchového vnímání, jemné i hrubé motoriky, paměť, pozornost, orientaci, grafomotoriku i řeč. Jsou zde využity metody edukační, reedukační a rehabilitační, které je nutné kombinovat. Při celém procesu diagnostiky i terapie je nutná spolupráce všech možných zainteresovaných osob, jako je pedagog, logoped, foniatr, psycholog, neurolog, rodiče a v každém případě i dítě samotné (Klenková 2006, s. 73–75).

1.2.2 Organická porucha řeči

Do této kategorie je zařazována pouze porucha s názvem afázie. Mezi vadami řeči má samostatnou pozici vzhledem ke své výrazné odlišnosti ode všech ostatních.

1.2.2.1 Afázie

Porucha afázie má zcela samostatnou kategorii. Má však blízko k některým dalším vadám, které se netýkají bezprostředně oblasti řeči. Je provázána rozsáhlým množstvím různorodých symptomů, díky kterým se tímto problémem zabývají odborníci mnoha

oborů (neurologie, neurolingvistika, psycholingvistika, ...). Afázii můžeme nazvat jako ztrátu řeči, ke které dochází poškozením jedné z mozkových hemisfér. Mezi časté příčiny vzniku této vady řadíme: mozkové příhody, intoxikace centrální nervové soustavy, úrazy mozku, mozkové nádory a encefalitidy. Toto se týká afázie obecně.

U dětí se tato porucha objevuje pod názvem dětská vývojová afázie. V dětském věku toto postižení ještě nelze jednoznačně pojmenovat, protože vývoj řeči nebyl ukončen. Rozhoduje zde globální rozumová vyspělost dítěte a vývojová etapa řeči, při které byl mozek postižen. U dětí se mezi nejčastější příčiny řadí úrazy hlavy a mozku. Mezi další, ale méně časté lze uvést epilepsii, mozkové nádory a encefalitidy. Pro dítě je toto onemocnění o mnoho komplikovanější, jelikož postihuje teprve vyvíjející se řeč a mnoho schopností není zautomatizováno. Příznaky, které lze pozorovat, jsou abstraktní slovní zásoba, nejednoznačné formulace, slabé řečové porozumění a pouhá krátkodobá sluchová paměť. Tyto příznaky se promítají i do školní úspěšnosti. K dalším projevům řadíme neplynulost řeči, poruchy artikulace či poruchy čtení a psaní ve školním období. Příznaky dětské vývojové afázie rozdělujeme podle věku.

- 2–3 roky – prvním projevem je ztráta řeči, pak následuje rychlejší znovuosvojení řeči
- 3–4 roky – individuální projevy, různorodé smíšené symptomy afázie
- 4–10 let – smíšená nebo globální afázie, působící na smysly i motoriku (Klenková 2006, s. 77–88)

U dětí rozlišujeme tři typy afázie. Jedná se o afázii motorickou, senzickou a globální. Senzická afázie působí na sluchovou a zrakovou složku. U sluchu je problém především s poškozením jádra sluchového analyzátoru. Dále je zde možná porucha akustické gnose – zvukového poznání. Jediněc často nechápe význam slov, mluví překotně a zkomoleně, často používá opisu neboli parafrázie. Ve zrakové složce je porušen zrakový analyzátor, což znamená že postižený používá mluvenou řeč, rozumí jí, ale s rozuměním psanému textu mám problém. Dalším typem je porucha motorická. Zde je postižena celková motorika mluvidel. Důsledkem je chaotická mluva, špatná artikulace a neschopnost vyjádřit myšlenky pomocí větných celků. Poslední kategorii můžeme nazvat jako globální či totální afázii. Již z názvu lze poznat, že jde o problém nejzá-

važnější. Dochází zde k celkovému rozpadu řeči. Jedinec není schopen řeč používat ani rozumět ostatním, tím pádem neumí číst, psát ani počítat (Zahrádková 2006).

Terapeutické metody a postupy u této složité poruchy jsou předmětem zkoumání mnoho let a to přetrvává i v současnosti. Dnes je jasné, že jedinci s afázií potřebují celkový rehabilitační přístup, který se skládá z péče logopedické, lékařské, fyzioterapeutické a psychologické. Dnes je známo několik možností nápravných metod a postupů, které jsou v současnosti popsány zejména v zahraniční literatuře. Klenková ve své publikaci uvádí dva přístupy, které považuje za stěžejní. *Kognitivně-neuropsychologický přístup* se zabývá především jazykovými procesy. Snaží se o jejich kompenzaci a obnovu. Výsledek je odhalení poznávacích procesů, které jsou v normě. U nás se tento systém téměř nepoužívá, nevnímáme ho jako definitivně dokončený metodický postup. Druhý zásadní postup nese název *pragmatický (funkcionální)*. Tato metoda klade důraz na zařazení člověka s afázií do běžné společnosti. Očekává afatkovou soběstačnost na základě možnosti odpovídající komunikace, kdy je důležitá obnova jeho schopnosti používat řeč a porozumění v dané situaci. Nejprve jsou tvořeny jakési terapeutické situace, později se očekává porozumění i mimo ni. Výsledkem jakékoli terapie by měla být ta nejvyšší úroveň komunikace, jaká je možná při konkrétním poškození mozku (Klenková 2006, s. 84, 85).

1.2.3 Narušená článková řeč

Do kategorie narušené článkové řeči řadíme dvě vady. Jde o dyslálii a dysartrii, které jsou sice odlišné z hlediska příčiny vzniku, ale postihují stejné ústrojí. Jedná se zde o vady, kde je narušeno artikulační řečové ústrojí. Tyto poruchy bychom mohli zařadit k nejrozšířenějším ze všech.

1.2.3.1 Dyslálie

Jedná se o vadu řeči, která se u dětí vyskytuje úplně nejčastěji a každý člověk se s ní určitě setkal. Často se můžeme setkat s jiným označením této vady – dětská patlavost. Jedná se o nesprávnou nebo porušenou výslovnost jedné či skupiny hlásek. Tato vada vzniká postupem vývoje výslovnosti. Každý jedinec prochází při vývoji komunikačních schopností fází, kdy jednotlivé fonémy nejsou správně vyslovovány. Jde o součást nezbytného procesu. Výslovnost by se měla ustálit do 7 let, kdy dochází k fixaci hlásek a mluvy samotné. Příčiny vzniku této vady lze rozdělit na vnitřní a vnější. Mezi vnitřní příčiny zařazujeme tělesné vady mluvního orgánu, sluchové poruchy, neu-

romotorické poruchy, nedostatek schopnosti rozlišit zvuky, poruchy centrální nervové soustavy. Do vnějších příčin patří vliv sociokulturního prostředí, věk, pohlaví, nedostatek citových podnětů, nevhodný postoj k dětskému mluvnímému projevu, nevhodná výchova a především nevhodný mluvní vzor. Mluvní vzor je v dané situaci naprosto zásadní. Rodiče si často neuvědomují, jak silný je napodobovací reflex dítěte a co mohou způsobit nesprávnou či nevhodnou mluvou (Klenková 1998, s. 11–14).

Klenková (1998, s. 15), rozlišuje tři základní formy dyslálie z hlediska vývojového:

- **mogilálie** – dítě vynechává danou hlásku ve slovech, často ji nahrazuje stále stejným neurčitým zvukem;
- **paralálie** – pravidelné zaměňování hlásky za jinou, z důvodu věkové nedozrállosti vyslovit ji správně;
- **-izmus** – všechna označení pro situaci, kdy je hláška tvořena jiným způsobem a současně na jiném místě než je správné, mají tuto příponu (např. sigmatizmus, lambdacismus).

Obtíže se správnou výslovností má asi 50% dětí, které nastupují do prvního ročníku základní školy. Nejdůležitější pro ně je intenzita a správnost nácviku, a to jak s odborníkem, tak dle jeho pokynů v domácím prostředí. Děti nejčastěji mívají potíže s výslovností kmitavých hlásek R, Ř, dále se sykvami S, Z, Š, Ž a polosykvami C, Č.

Při nesprávné výslovnosti souhlásek R a Ř se jedná o poruchu s názvem rotacizmus. U hlásky Ř jde konkrétně o rotacizmus bohemicus. U vyslovování těchto hlásek je důležité kmitání jazyka a správný výdechový proud. Pokud není něco v pořádku, hlásky R a Ř je vynechávána či nahrazena jinou hláskou. R je nejčastěji nahrazováno J, L, V, H, D. Ř je měněno za hlásky Ž, Š, D, Ď, H. Při tvoření hlásek R, Ř se objevují i mogilálie a paralálie.

Sykvky můžeme rozdělit do dvou skupin. Odlišujeme sykvky ostré (S, Z) a tupé (Š, Ž). Nesprávná výslovnost sykvek se označuje jako sigmatizmus. K tomuto problému zařazujeme i polosykvky, potom je dělení hlásek rozčleněno do dvou řad. Sykvky řady S (S, Z, C) a sykvky řady Š (Š, Ž, Č). Často se vyskytuje parasygmatizmus, kde se sykvky zaměňují za T, CH, nebo jedna za druhou, například tupé za ostré a naopak.

Dále lze jmenovat nesprávné výslovnosti ostatních hlásek, které patří k méně častým. Od nejméně se vyskytujících jsou to hlásky P, B, M, kde se výjimečně zaměňuje

B za neznělé P. Chybná výslovnost F, V také není častá. Pokud se objeví, jsou tyto hlásky vynechávány. Při nesprávné tvorbě hlásek T, D, N, dochází k záměně znělého D za neznělé T. Vady výslovnosti J se vyskytují vzácně, jde zde o paralálii. Při vadách v tvorbě CH, je hláska vypouštěna nebo zaměňována za H či K. O něco častější jsou vady výslovnosti souhlásek G, K, které jsou chybně nahrazovány pomocí T, D. Souhláska H zase bývá nedobře nahrazována neznělým CH. Mezi častěji se vyskytující z této kategorie, řadíme vadnou tvorbu L, které je vynecháváno nebo nahrazováno hláskami J, H, V. Jako poslední, ale častou vadu, je nutné uvést chybnou tvorbu výslovnosti v případech Ť, Ď, Ň, u kterých děti vynechávají háčky, tím pádem je vyslovují jako T, D, N. Nácvik správné výslovnosti bývá většinou dlouhodobý (Klenková 1998, s. 37–58).

Průběh nápravy řeči a osvojování si správné výslovnosti jednotlivých hlásek se kterými má dítě problém by měl probíhat postupně, v několika daných fázích. Nejprve je nutná správná diagnostika. Dítě podstoupí vyšetření u odborníka, který nejprve zjistí, o jaký problém se v daném případě jedná. Pakliže se potvrdí dyslalie, je dalším cílem vyšetření zjistit výslovnost všech hlásek. Dále se zjišťují příčiny, typy dyslálie, míra neschopnosti vyslovit hlásku, ... Po dostatečné diagnostice se může přejít ke konkrétní nápravě. V první řadě je třeba zautomatizovat motoriku mluvidel a upřesnit artikulační pohyby. K tomu nám dobře poslouží přípravná cvičení. Řadíme sem cvičení dechová, fonanční, artikulační, dále cvičení na rozvoj motoriky mluvidel či rozvoj fonemického sluchu. V další fázi přichází vyvozování samotných hlásek, což je těžký úkol. Existují dvě možnosti vyvozování. Dítě se může nejprve učit pomocí napodobování různých zvuků, kdy si postupně a nenásilně navozuje potřebnou hlásku. Hlásku lze vyvozovat také mechanicky a konkrétně, což je vhodné spíše pro dospělé osoby. Ve třetí fázi by mělo dojít k hláskové fixaci. Při tomto kroku je důležité upevnit artikulační stereotypy konkrétní hlásky a propojit je s akustikou. Hlásku je nutné procvičovat v různých spojeních, nejčastěji slabikách a slovech hravou formou. V poslední etapě by mělo dojít k automatizaci správné výslovnosti. V této fázi je na počátku potřeba opakování slov a vět po správném vzoru logopeda. Postupně se dítě propracuje k reprodukci básniček a užívání správné výslovnosti při čtení. Závěrem by měla být schopnost použít správnou výslovnost ve spontánní řeči (Klenková 2006, s. 113,114).

1.2.3.2 Dysartrie

Vada dysartrie je považována za narušení celkového mluvního aparátu a to i svalů, které se na řečové produkci podílejí. Je zde porušena artikulační činnost i motorika mluvidel. Všechny tyto potíže pocházejí od problémů v centrální nervové soustavě. Dochází k potížím v hláskování, ochabuje síla hlasu i řečové tempo.

Dysartrie může být vadou vrozenou, ale lze ji také získat během života, kdy vzniká příčinou neurologického onemocnění. Nejvíce se vyskytuje u dětí s dětskou mozkovou obrnou. Mezi další příčiny, způsobené během těhotenství, patří nedostatek vitamínu K, což má za následek krvácení do mozku, dále pokusy o potrat, úrazy a infekční onemocnění matky, nedonošení plodu. Je také možné, že nastanou komplikace během porodu, které zapříčiní tuto poruchu, jako například krvácení při porodu či přidušení. V dalších životních obdobích může být příčinou meningitida, encefalitida, úraz hlavy, cévní onemocnění, nádor, roztroušená skleróza a mnoho dalších (Klenková 2006, s. 117–119).

Důležité je rozeznat příznaky, které ukazují právě na toto onemocnění. Na první pohled je znatelná zhoršená artikulační obratnost jazyka, rtů i tváře. Dále je narušena komplexní mimika obličejových svalů. Nepřehlédnutelná je neschopnost ovládat čelist, tím pádem je porušena schopnost žvýkání i polykání. Příznaky jsou patrné i v hlasové oblasti, kde dochází k chybám při tvorbě hlasu, na které nás upozorní zvýšená nosovost. Klíčovým příznakem, který je důsledkem všech výše uvedených je špatně srozumitelná řeč.

Terapie dětí s dysartrií je velice složitá a komplexní léčebné postupy musí být navrhovány individuálně. U množství dysartrií se vyskytuje často další postižení, většinou tělesné, někdy i mentální, zrakové či sluchové. Vždy je třeba se na tyto přidané potíže ohlížet a podle toho spolupracovat i s dalšími odborníky, například s fyzioterapeuty. Při nápravě řeči u dysartrií je důležité se zaměřit na procvičování motoriky mluvidel a artikulace, lze využít také masáže mluvidel. Je třeba procvičovat udržování očního kontaktu, dbát na stimulaci sluchu především v oblasti diferenciací. Postupná práce na celkovém slovním vyjadřování a udržování slovní zásoby není výjimkou (ANON 2010).

1.2.4 Narušení zvuku řeči

Do této skupiny řadíme dvě vady. Jedná se o rinolalii a palatolalii. Palatolalie je však v literatuře mnohdy jmenována jako samostatná jednotka.

1.2.4.1 Rinolalie

Tato porucha je v mnoha publikacích označována českým názvem huhňavost. Postihuje nejen zvukovou stránku řeči, ale také artikulaci. Projevuje se chorobnou změnou rezonance zvuku hlásek na nosové. Dochází zde k narušení rovnováhy mezi nosní a ústní rezonancí. Stává se tak ve chvílích, kdy se nosní dutina a nosohltan podílejí velmi málo nebo naopak přehnaně na celkové rezonanci. Obvykle vyslovujeme nosově pouze hlásky M, N, Ń (NG). Huhňavost rozdělujeme do dvou skupin, buď huhňavost snižená, nebo zvýšená.

Sniženou huhňavost lze nazývat jako zavřenou. Zavřenou je pojmenována především z důvodu přítomnosti překážky, která zmenšuje prostor v dutině. U dětí touto překážkou bývá nejčastěji zvětšená nosní mandle. V mnohých případech je nutno tuto nosní mandli odstranit. Mezi příznaky a potíže spojené s tímto problémem patří potíže s dýcháním, nekvalitní spánek, téměř stálé rýmy, časté záněty středního ucha, nechutenství. Dítě je kvůli špatnému dýchání často roztěkané, nesoustředěné a nervózní. Dalším důsledkem je huhňavá řeč a s tím spojené špatně znějící hlásky. Hlásky M zní chybně jako B, místo NG slyšíme MG a N může znít jako D. Mluva dítěte stále zní, jako by mělo „plný nos“ (Beranová 2002, s. 11, 12). U tohoto typu rinolalie se uplatňují metody nápravy především po odstranění nosní mandle. Využijeme metody nácviku správného dýchání za pomoci dechových cvičení. Nejprve provádíme cvičení klidová, poté následují cvičení v pohybu. Dále nacvičujeme správnou artikulaci nosovek. Po tomto nácviku se je snažíme užívat ve slovech a slabikách. Závěrem je schopnost správně použít nosovky ve spontánním mluveném projevu (Klenková 2006, s. 136).

Zvýšená huhňavost vzniká z důvodu špatné funkce patrohltanového uzávěru, čímž dochází ke vniknutí výdechového proudu do nosní dutiny. Z toho důvodu ji lze nazvat jako huhňavost otevřenou. Lze tvrdit, že řeč dítěte zní, jako kdyby „mluvalo nosem“. Hlavní příčinou tohoto problému je rozštěp měkkého patra, popřípadě jeho zkrácení. Mezi hlavní příznaky zařazujeme nezřetelnou výslovnost hlásek. Nejvíce jsou postiženy sykavky a hlásky P, T, K. Další příznaky mohou být deformace hlasu a vysoká dechová spotřeba (Zahrádková 2006). Při nápravě tohoto typu rinolalie nejprve využijeme cvi-

čení pro nácvik správného směru výdechového proudu, dále se věnujeme jeho usměrňování a zvyšování ústní rovnováhy, k čemuž využíváme cvičení na zlepšení rezonance (Klenková 2006, s. 136).

1.2.4.2 Palatolalie

Závažnou vadu s názvem palatolalie mnozí autoři oddělují jako naprosto samostatný druh, jiní ji zařazují k rinolalii, popřípadě tvrdí, že je jejím poddruhem. Jde o onemocnění, které je vývojového původu a vzniká na základě dědičnosti již v embryonálním stádiu. Příčinou této řečové vady jsou rozštěpy.

Rozštěpy rozdělujeme na několik druhů podle místa, ve kterém vznikají. Také je rozdíl mezi závažností rozštěpu podle jeho rozsahu i umístění. Nejmírnějším druhem rozštěpu je rozštěp rtu. Dalšími typy jsou rozštěp dásní a rozštěp patra, který nemusí být na první pohled vidět, ale přesto je závažnější. O tom, do jaké míry je rozštěp zdraví ohrožující, rozhoduje především jeho délka a oblast, kterou zasahuje. V některých případech je možný vznik rozštěpu kombinovaného. Příčiny vzniku rozštěpů lze dělit na vnitřní a vnější. Mezi vnitřní příčiny patří dědičnost. Není však jednoznačně dáno, že když jeden z rodičů měl některý z těchto problémů, dítě ho určitě zdědí. K vnějším příčinám řadíme znečištěné životní prostředí, psychické vypětí, rentgenové záření, virová onemocnění, chemické látky, jako je například alkohol, drogy, léky. Je prokázáno, že vnější příčiny mají vliv především u jedinců, kdy jsou obtíže dány geneticky, ale rozhodně nelze vyloučit vznik rozštěpu z vnějších příčin v případech, kde nehraje roli dědičnost.

V souvislosti s těmito vadami jsou vždy defektována mluvidla, což způsobuje potíže s řečí. Mezi zásadní příznaky palatolalie řadíme potíže s artikulací, chybnou rezonancí, nesrozumitelnou řeč a mimické potíže. Dalšími častými symptomy je opožděný řečový vývoj, sluchové vady i hlasové poruchy (Klenková 1998, s. 63–75).

„Nejznámější klasifikace palatolálie u nás je klasifikace Sovákova. Sovák (1965) rozlišuje čtyři stupně palatolálie:

- I. stupeň jsou zbytky palatolálie v podobě nenápadné huhňavosti a zbytků dyslalie*
- II. stupeň je palatolálie s význačnějšími již příznaky huhňavosti i poruchami artikulace, avšak nepříliš nápadná ve sdělovacím styku*
- III. stupeň je palatolálie velmi nápadná, řeč je však srozumitelná*
- IV. stupeň je těžká deformace palatolalická, pro kterou je řeč již nesrozumitelná.“*
(Sovák in Klenková 1998, s. 82).

Při péči o dítě s rozštěpem je velice zásadní vyrovnaní se rodiny, především matky s nastalými komplikacemi. V dnešní době je prvotním zásadním řešením plastická operace, která může vyřešit vrozenou deformaci. I po operativním zákroku čeká celou rodinu i dítě mnoho úsilí, aby dítě mělo možnost normálně komunikovat. K operaci většinou dochází kolem pátého roku dítěte. Do té doby je důležité o řeč vhodnými způsoby pečovat a rozvíjet ji. V této fázi bychom dítě neměli nutit k mluvení, ale je důležitá snaha o správný řečový vzor a dostatek komunikačních podnětů pro dítě. Dále je třeba v této fázi odstraňovat mimické poruchy v obličejí a snažit se na vadu neupozorňovat. Ani po operaci není péče jednoduchá. Bezprostředně po ní dochází ke zhoršení řečových schopností dítěte, z důvodu nezvyklého prostředí v ústech. Po operaci je třeba pečovat nejen o samotnou řeč, ale je nutné věnovat se cvičením artikulačním, dechovým a průpravným, což jsou v tomto případě masáže měkkého patra propojené s tvořením hlasu. Naděje na úspěšnou nápravu je limitována typem i rozsahem obtíží. Velkou roli zde má vůle rodičů i dítěte samotného. Pokud je logopedická péče a spolupráce rodičů intenzivní a spolehlivá, je zde možnost schopnosti komunikace na dobré úrovni – až 80% případů (Kutálková 2005, s. 185, 186).

1.2.5 Poruchy plynulosti řeči

Zhruba jedna třetina dětí má v určitém období různě závažné obtíže s plynulou mluvou. Tyto potíže často vznikají okolo třetího roku života dítěte z důvodu rychlého vývoje řeči v tomto období. Dítě by chtělo v dané situaci sdělovat co nejrychleji a především co nejvíce informací. Jako důsledek překotného sdělování informací pod tlakem, které může mít vliv na nervovou soustavu, mohou vzniknout poruchy plynulosti řeči. Do této kategorie zařazujeme koktavost (balbuties) a breptavost (tumultus sermonis).

1.2.5.1 Koptavost

Koptavost, cizím slovem balbuties, patří k rozšířeným a závažným řečovým poruchám. Její vymezení a definice je velice obtížná z důvodu rozsáhlosti příčin i příznaků, které nejsou všechny s jistotou potvrzeny. Z těchto důvodů se koptavostí zabývá mnoho oborů, mezi které patří logopedie, psychologie, lingvistika a mnoho odborníků z oblasti lékařské. Bezpočet nejasností v oblasti balbutického problému, vedl současné odborníky k zavedení nového oboru, patřícího pod logopedii, s názvem balbutologie. Autoři vymezují koptavost, velice různorodě. V současné době se v naší české logopedii využívá jako základní vymezení definice od slovenského autora Viktora Lechty (Klenková 2006, s. 153, 154).

„Koptavost pokládáme za syndrom komplexního narušení koordinace orgánů participujících na mluvení, který se nejnápadněji projevuje charakteristickým nedobrovolným (tonickým, klonickým) přerušováním plynulosti procesu mluvení.“ (Lechta in Klenková 2006, s. 154)

Dle statistických údajů je o koptavosti známo, že se vyskytuje u 4–5% dětí. Víme, že se počet jedinců s touto vadou neustále zvyšuje, tím pádem můžeme předpokládat zvyšování zájmu logopedů o tento problém. Další zajímavý údaj ze statistiky je potvrzení vyššího počtu balbutických chlapců, asi v poměru 4 : 1 (Klenková 2006, s. 155).

Podobně složité jako s definováním balbuties je to i s označením jeho příčin. Mezi uváděnými důvody vzniku jsou některé potvrzené už několik let, ale nacházíme zde příčiny, které byly prokázány až v době nedávno minulé, nebo ještě s konečnou platností potvrzeny nejsou. Například v současnosti se největší procento příčin vzniku koptavosti přisuzuje dědičnosti, která dlouhou dobu byla uváděna jako příčina zkoumaná a jako ověřený důvod se uvádí až v několika posledních letech. Mezi časté příčiny vzniku patří nevhodné výchovné působení, kdy rodiče v kritickém období zvolí špatný výchovný přístup (chladnost, věcnost, perfekcionalismus, nedůslednost, přehnaná péče). Dalším hojným důvodem bývá zásadní změna, která silně zapůsobí na dětskou psychiku, jako například dlouhodobá nemoc, stěhování, rozvod rodičů nebo nástup matky do zaměstnání po dlouhém období, kdy práci neměla a všechn svůj čas věnovala dítěti. Příčiny můžeme také hledat mezi rodinnými vztahy. Nejedná se pouze o vztah dětí a rodičů, ale také o vztahy mezi sourozenci, kdy může začít koptat starší sourozenec v důsledku změn navazujících na narození mladšího, nebo naopak koptá mladší sourozenec

vlivem nedostatku možnosti komunikovat vzhledem k aktivitě staršího. Chybou jsou také nadměrné nároky na dítě, ve škole i ve volnočasových činnostech (především sportech). Jednou ze zásadních příčin jsou traumatizující zážitky s dopadem na psychiku, ať už jsou dlouhodobé, nebo jednorázové. Toto by byly příčiny přímé. Můžeme však jmenovat i příčiny, které nejsou přímými důsledky vzniku. Zařazujeme sem špatné hospodaření s dechem, neobratné či chybné vyjadřování, napodobování nesprávného řečového vzoru, nezjištění sluchové vady. Příčiny vzniku se nevyskytují jednotlivě, u každého balbutika jich odborníci objeví více (Kutálková 2005, s. 102–107).

Příznaky koktavosti můžeme pozorovat v mnoha oblastech. V oblasti dýchací je znatelná nepravidelnost a povrchnost. Důsledkem tohoto jsou viditelné křeče při tvoření hlasu, kdy jedinec použije tvrdý hlasový začátek, který je pro hlas velice škodlivý. Při artikulaci se u balbutiků nikdy neprojeví vady výslovnosti sami o sobě, ale v důsledku křečí je porušován začátek, v ojedinělých případech i konec slov. Na základě těchto křečí rozdělujeme koktavost na tři druhy. Koktavost *tonická* se projevuje prodlužováním první hlásky (p___án). Koktavost *klonickou* poznáme podle opakování slabik či hlásek trhaným způsobem (p-p-p-pán). Poslední možností je koktavost *smíšená*, kde se prolínají oba tyto druhy. Mezi další znatelné příznaky řadíme nevyrovnané tempo řeči, chyby v melodii i přízvuku, problémy s motorikou, nepřiměřenou gestikulaci a miku. Znatelným symptomem je také vsouvání hlásek nebo slov do slov i vět, ve kterých se vyskytovat nemají (Zahrádková 2006).

Vzhledem k tomu, že vznik balbuties nezpůsobuje pouze jedna příčina, je vždy velice složité, vybrat vhodný terapeutický postup. Naopak s prevencí to v podstatě obtížné není. Při preventivních opatřeních je důležité nechat dítě přirozeně vyvíjet a neklást na něj v nízkém věku přehnané nároky. Komplexní okolí, se kterým dítě přijde do styku, by mělo poskytovat vhodný dýchací i řečový vzor. Důraz by se měl klást i na osvojování rytmu, který lze snadno nacvičit prostřednictvím básniček i písniček. Později je možnost propojení s pohybem. Při prevenci hraje důležitou roli postupné rozvíjení slovní zásoby a vyjadřovací schopnosti. Pokud vyplynou nějaké obtíže naznačující koktavost, měli by rodiče pokračovat v činnostech souvisejících s prevencí a navíc si rozšířit své obzory. V této situaci je pro dítě důležitý pravidelný denní režim a stereotypní – známé hry, hračky, knihy i činnosti. Důležitá je také trpělivost ve chvílích, kdy se dítě zadržává a nechce si nechat pomoci (například dopovězením věty), je nutné vy-

čkat a nechat ho bez přerušování dokončit myšlenku. Dobré je vyhýbat se situacím, o kterých víme, že dítě stresují a zhoršují jeho mluvu. Pokud se rodina a blízké okolí dítěte řídí danými pokyny a jeho řečový stav se v určitém období (asi jeden měsíc) stále nezlepšuje, je třeba obrátit se bezpodmínečně na odborníka – logopeda. Ten provede nezbytná vyšetření a zahajuje reedukaci řeči. Na nápravě se často podílejí další odborníci jako je lékař a psycholog. Důležitá je spolupráce s rodinou i školou defektovaného dítěte. Rodiče také často pomohou logopedovi rozklíčovat příčiny potíží. Zjištění příčin, je velmi důležitý počín při léčbě, který pomůže účelněji nasměrovat léčbu a může celý proces urychlit. Podle závažnosti obtíží je volena forma léčby. Ta může probíhat ambulantně, komplexně, komplexně při hospitalizaci i ve speciální škole. Ambulantně probíhá nejčastěji. Tuto léčbu absolvují jedinci, jejichž postižení nemá výrazný vliv na komunikaci. Dítě s rodiči pravidelně navštěvuje logopeda, který kontroluje průběh a dává pokyny k domácí nápravě. Komplexní léčba koktavosti se využívá u dětí, které mají výrazné problémy s komunikací. Tato léčba přísně dbá na pravidelný režim dítěte. Návštěvy logopeda jsou zpočátku každodenní a k těmto návštěvám je připojeno dvakrát denně cvičení v domácím prostředí. Dítě v první fázi přerušuje školní docházku, má zákaz televize i komunikace s vrstevníky. Toto přispívá k lepší fixaci nově naučených mechanismů. Léčba při hospitalizaci je v podstatě stejná jako léčba komplexní. Využívá se v případech, kdy je rodina nefunkční, popřípadě je rodina nebo situace kolem ní, hlavní příčinou koktavosti. Náprava ve speciální škole je pro děti s nejzávažnějšími komunikačními problémy. Komplexní program školy je přizpůsoben nápravě řeči. Práce s dětmi je zde velice individualizována. Celková úspěšnost léčby není specifikována. Je známo, že léčba většinou pomůže ke zlepšení komunikace a v některých případech i k úplnému odstranění potíží (Kutálková 2005, s. 112–121).

1.2.5.2 Breptavost

Tato vada byla dříve považována za řečovou neurózu, což bylo později vyloučeno. Pro breptavost je vlastní výrazné zrychlování tempa řeči v důsledku, kterého často dochází k vynechávání hlásek, slabik i slov popřípadě jejich komolení. Z těchto důvodů je taková řeč často nesrozumitelná. Tato porucha má různorodé projevy. Je znatelná v narušení psychických procesů, jako je narušená koncentrace či chaotické myšlení, dále zde mohou být narušeny biologické zákonitosti, jako je rytmus dýchání a projevuje se i dys-

gramatismem či neplynulou řečí, což zapadá do oblasti lingvistické. Díky různorodosti projevů můžeme tuto vadu označit jako nespecifickou.

Příčiny této poruchy nejsou v současnosti zatím ještě spolehlivě ujasněny. U různých autorů najdeme různé příčiny s mnohočetnými objasněními. Nejvíce jich upozorňuje na dědičnost a také na nálezy na EEG, tím pádem na organický původ. Mezi příznaky breptavosti patří neorganizované myšlení, chudý obsah, špatná větná skladba, rychlé tempo řeči, opakování či vynechávání hlásek, slabik, slov, nepravidelné tempo, špatná artikulace, dysmúzie. Jako zásadní příznak je třeba uvést, že si dítě absolutně neuvědomuje chyby ve své mluvě a neregistruje nesrozumitelnost své řeči.

Jako prevenci je dobré využít správný řečový vzor klidné mluvy právě v období rychlého řečového vývoje, kdy je možné lépe působit na nervovou soustavu než při pozdější reedukaci. Při logopedické nápravě je nejdůležitějším a nejtěžším úkolem odborníka dovést dítě do fáze, kdy si uvědomí stav své řeči a začne ho vnímat. Tím pádem se začne snažit o zlepšování a korigování své mluvy. Důležité je s defektovaným, jedincem provádět dechová i artikulační cvičení, procvičovat mluvní rytmus a utlumovat tempo řeči pomocí jakéhosi domluveného znamení. Pravděpodobnost napravení této vady může být velmi vysoká, především za předpokladu spolupráce rodiny i pacienta samotného, který je schopen připustit si chyby svého projevu a s tím spojenou potřebu nápravy (Klenková 2006, s. 169–173).

1.2.6 Neurotické poruchy

Neurotické poruchy se nazývají mutismy. Mutismus znamená v podstatě ztrátu schopnosti mluvení, které dříve bylo zcela vyvinuté a fungující. Narušenou komunikační schopnost způsobenou neurotickými potížemi lze rozdělit na tři druhy a to na mutismus totální, selektivní mutismus a surdomutismus. Řešením těchto potíží se zabývají logopedi, foniatři a především psychiatři.

1.2.6.1 Totální mutismus

Tento typ mutismu lze vysvětlit, jako úplnou ztrátu doposud fungující řeči. Tato ztráta je zapříčiněna, jakýmkoli obrovským traumatem, které zasáhlo psychickou stránku jedince. Může být důsledkem traumatu jednorázového nebo psychického ubližování, které trvalo delší dobu, stále se opakovalo a tím se trauma prohloubilo. Tento stav „mlčení“ je dlouhodobý. Postiženému slouží jako obranný mechanismus.

Typickým znakem této poruchy je snaha o komunikaci, jakýmkoli způsobem, v kontrastu s neschopností promluvit. Náprava je realizována pomocí individuální psychoterapie za spolupráce s foniatry a logopedy. Tito pomáhají znovuvytvořením hlasu a vyvozením hlásek, slabik i slov. Tento proces je dlouhodobý.

1.2.6.2 Elektivní mutismus

Tento typ mutismu je často propojený s dětským věkem. Jedná se o ztrátu řeči, která přetrvává pouze v určité situaci, prostředí či při kontaktu s konkrétní osobou. Tento stav může být ochranným systémem před určitými osobami, situacemi i prostředím, přechodným obdobím mezi mutismem totálním a normální komunikací nebo závažným psychoneurotickým problémem jako je fobie, hysterie, úzkost. Mezi příznaky lze řadit atypickou zdrženlivost, stydlivost, enurézu, neurotické rysy, nezvyklou zamlklost, vyhýbání se kontaktu s cizími. Při nápravě tohoto problému nesmí být nikdy kladen nátlak a je důležité využít správný psychologický přístup. Dítě si musí na prostředí i osoby zvykat postupně. Při léčbě je využíváno individuální, rodinné i skupinové terapie.

1.2.6.3 Surdomutismus

S tímto druhem mutismu se setkáváme pouze výjimečně. Jedná se o ztrátu řeči propojenou s ochabnutím sluchových schopností. Obvykle je popisován jako hysterický projev psychicky narušené osobnosti. Dobrým znakem surdomutismu je schopnost odezírat, díky které dochází alespoň k zapamatování řeči uvnitř. Při diagnostice je důležité neplést si surdomutismus například s afázií. Léčebný postup je založen především na psychiatrické pomoci s hysterií samotnou. Preventivně je dobré oprostít dítě od veškerého nervového vypětí, které by mohlo souviset se školní úspěšností a celkovou školní docházkou (Lechta aj. 1989, s. 221–226).

2 Hlas

Hlas je velice důležitým prostředkem dorozumívání, který je typický pro člověka. Bez tohoto prostředku bychom v podstatě nemohli produkovat naši lidskou řeč. Hlasová komunikace je závislá na tvorbě zvuku, který vzniká při procesu s názvem fonace.

Lidský hlas má nepřeborné množství vlastností a charakteristik, které se dělí do dvou obsáhlých skupin. Jsou to vlastnosti fyzikální (základní) a vlastnosti fyziologické (funkční). Do první skupiny fyzikálních vlastností patří výška hlasu, intenzita (síla) hlasu, barva hlasu, hlasové pole a hlasový rozsah. Do skupiny fyziologických vlastností jsou zahrnuty hlasové začátky, fonační doba, hlasové rejstříky a přechodové jevy (Klenková 2006, s. 175).

2.1 Tvorba hlasu

Při vzniku hlasu mají velice důležitou roli tři hlavní složky mluvícího ústrojí. Řadí se sem složka dechová (respirační), hlasová (fonační) a článkovací (artikulační). Za nedílnou součást tohoto procesu považujeme také složku sluchovou. Hlavním předpokladem pro správnou práci s hlasem je obeznámení se s funkcemi a stavbou všech jmenovaných složek (ústrojí).

2.1.1 Dýchací (respirační) ústrojí

Dech je základní podmínkou pro utváření hlasu. Dýchání je životně důležitou funkcí. Při dýchání dochází k výměně plynů, především kyslíku a oxidu uhličitého. Zjednodušeně lze říci, že se při tomto procesu vyměňuje vzduch čerstvý a vydýchaný. Vyměňované plyny musí projít celou respirační soustavou. Vzduch proudí nejprve nosem/ústy, dále pokračuje hltanem, hrtanem, průdušnicí a dvěma průduškami do plic. Průdušky se v plicích rozvětvují na průdušinky, které jsou zakončeny v plicních sklípčích, kde probíhá výměna plynů.

Plice jsou hlavním orgánem procesu dýchání, kterému se složitým úkonem pomáhá celá soustava svalů. Společně se srdcem jsou uloženy v dutině hrudní, která je chráněna ze stran hrudním košem a v dolní části ji ochraňuje bránice.

Hrudní koš je tvořen dvanácti páry žebry, hrudní páteří a prsní kostí. Svalstvo, které je uloženo ve dvou vrstvách mezi žebry se nazývá mezižeberní. Označuje se jako vnitřní a vnější. Vnější vrstvu tvoří svaly nadechovací – rozpínači hrudního koše. Vnitřní vrstva je tvořena svaly vydechovacími – stahovači hrudního koše.

Bránice je pohyblivý sval, který od sebe odděluje dvě rozsáhlé dutiny. Dutinu břišní a dutinu hrudní. S nádechem dochází ke zvětšení hrudní dutiny a rozšíření hrudního koše. Vazivová kopule bránice se snižuje a tím dochází ke stlačení orgánů v dutině břišní. Při výdechu je tomu naopak (Prokeš 2009, s. 9–13).

Typy dýchání

Prokeš (2009, s. 13) rozlišuje tři typy dýchání podle převažujících znaků:

- **smíšené dýchání** (kosto-abdominální) – tento typ je označován jako správný a nejúspěšnější, při tomto dýchání se hrudní dutina rozšiřuje vertikálním i horizontálním směrem, lze ho také nazvat jako žeberně-břišní
- **žeberní dýchání** (kostální, hrudní) – horizontální rozšiřování hrudní dutiny při nádechu
- **břišní dýchání** (abdominální, bránicové) – vertikální rozšiřování hrudní dutiny při nádechu

2.1.2 Hlasové (fonační) ústrojí

Fonační ústrojí lze nazývat ústrojím hlasotvorným. Tímto ústrojím vede cesta vydechovaného vzduchu.

Hrtan neboli larynx je zásadním místem pro tvorbu hlasu. Jeho umístění je na přední straně krku. Tvoří ho tři základní stavební části: chrupavčitá kostra, vazy a sliznice s hlenovými žlázkami, svalstvo. Chrupavčitá kostra je utvářena několika chrupavkami, které jsou poskládané tak, aby chránily citlivé vnitřní ústrojí. Nachází se zde chrupavka štítná (ohryzek), chrupavka prstencová, epiglottis (přiklápí hrtan při polykání) a hlasivkové chrupavky (prodlužují se ve hlasivkové výběžky, napojení hlasových vazů). Vnitřní i vnější strana hrtanu jsou obaleny svalstvem. Díky svalové hmotě mezi chrupavkou štítnou a hlasivkami jsou tvořeny dva valy – hlasivky (Prokeš 2009, s.14, 15).

Hlasivky, odborněji hlasové vazy, jsou dvě. Tvoří je vazivo, svalstvo a sliznice. Vazivová vlákna jsou propojena se svalovými vlákny. Napínají se mezi chrupavkami, tím tvoří úzkou škvíru, kterou uniká vzduch. Úkolem sliznice je udržovat celý tento prostor vlhký. Pokud z nějakého důvodu (například nemoci) neplní svoji funkci, máme pocit, jakoby nám vyschlo v krku (Kutálková 2005, s. 14).

Vznik hlasu

Vlastní hlas vzniká v procesu fonace. Abychom byli schopni utvořit hlas, je třeba, aby byly splněny základní podmínky. Po nadechnutí, těsně před počátkem výdechu musí být uzavřena hlasová štěrbina. Dále musíme využít nahromaděný vzduch pod hlasivkami při výdechovém proudu.

Fonace

„Nabude-li výdechový proud vzduchu převahy nad pevností hlasivkového závěru, obě hlasivky se na okamžik oddálí a svou pružností se zase přiblíží. Celý děj se opakuje. Rozevírání a zavírání hlasové štěrbiny je provázeno střídavým zhušťováním a zředlováním vzduchu nad i pod hlasivkami. Pravidelným zhušťováním a zředlováním vzduchu nad hlasivkami vzniká základní tón“ (Prokeš 2009, s. 16).

Základní tón v podobě, která se ještě nedostala na povrch nepřipomíná lidský hlas. To se stane až ve chvíli, kdy základní tón projde rezonančními dutinami. Tento tón, díky charakteristickým vlastnostem, které při své cestě získá, udává osobitost každému lidskému hlasu.

Mezi vlastnosti lidského hlasu patří **výška, síla a barva**. Výška je určována velikostí hrtanu a délkou hlasivek. Majitel velkého hrtanu má většinou zvučný, hluboký hlas a naopak. Sílu hlasu většinou určuje zdraví dýchacích cest a tělesná konstrukce. Hlasová barva je rozdílná dle věku i pohlaví. Podle barvy hlasu jsme schopni rozeznat i psychické rozpoložení a to v jakémkoli věku (Kutálková 2005, s. 15).

Hlasový začátek

Hlasové začátky můžeme považovat za určitý druh mimiky, tzv. mimiku hlasivek. Odlišujeme tři druhy fonačních začátků:

- Tvrdý – škodlivý pro hlas, neekonomický pro dech, nesprávně nasazený, způsobuje ho prudké rozražení semknutých hlasivek silným výdechovým proudem. Využijeme ho při vyjádření rozčilení, rozkazu, uraženosti, ...
- Měkký – šetrný pro hlas, ekonomický pro dech, správně nasazený, vytváří se pozvolna, postupným zesilováním. Při jeho použití je vyjadřován klid a spokojenost.
- Dyšný – šetrnější než tvrdý začátek, neekonomický pro dech, šelest přecházející ve hlas/zvuk (Prokeš 2009, s. 18).

2.1.3 Artikulační (článekovací) ústrojí

Artikulační ústrojí pomáhá vytvářet základní složku mluvené řeči, tedy hlásky. Řeč vzniká činností mluvidel (mluvních orgánů). Při procesu přetváření hlasu na lidskou řeč pomáhají tři dutiny. Jedná se především o dutinu ústní, která má na přetváření největší podíl. Dále má vliv dutina nosní a nejmenší, přesto důležitou součástí, je dutina hltanová.

Dutina ústní je nejrozsáhlejší součástí článekovacího ústrojí. Mluvidla dutiny ústní jsou tvořena rty, horní i dolní čelistí se zuby, jazykem, tvrdým a měkkým patrem. Rty jsou velice citlivé. Pomáhají tvarovat ústa při vyslovování jednotlivých hlásek. Na rty částečně navazují tváře, které ovlivňují mimiku celého obličeje. Čelisti umožňují měnit vzdálenosti zubů od sebe. K přesné artikulaci jsou nápomocné zuby. Pokud některé zuby chybí, je to často v mluveném projevu identifikovatelné. Tvrdé patro je přepážkou mezi ústní a nosní dutinou. Navazuje na něj patro měkké. Aby vzduch nevstupoval do dutiny nosní a neznemožňoval výslovnost většiny hlásek, tvoří patro při jejich vyslovování tzv. uzávěr. Jazyk je nepohyblivějším svalem v lidském těle a skládá se ze tří základních částí: špičky, hřbetu a kořene. Při tvorbě hlásek se jednotlivé části jazyka využívají odděleně. V dutině nosní je zakotveno ústrojí čichu. Celá je vystlána sliznicí, která zajišťuje, aby se do plic dostal pouze správně upravený vzduch. Dutina, která je propojena s oběma výše uvedenými a navíc, díky Eustachově trubici navazuje i na střední ucho, se nazývá hltanová. (Kutálková 2005, s. 16–18).

2.2 Hlasová hygiena

Hlas je důležitou složkou dorozumívání. Slouží ke sdělování myšlenek i pocitů. Vždy by měl být správně užíván. Pokud tomu tak není, hrozí riziko vzniku hlasových poruch.

Hlasová hygiena je soubor zásad, které vycházejí především ze zkušenosti a také z fyziologických a anatomických předpokladů hlasového ústrojí. S dodržováním těchto zásad je nutné začít ještě v době, kdy je hlas zcela v pořádku nebo jen částečně narušen. S dodržováním zásad hlasové hygieny je jednoznačně nejefektivnější začít již v období dětství.

Do souboru zásad hlasové hygieny patří: nepřepínat sílu hlasu, nekřičet, správně dýchat, vyvarovat se tvrdého hlasového začátku, nekouřit, šetřit hlas při nemoci, správně artikulovat či vyvarovat se příliš teplých a naopak příliš studených nápojů. Dále je nutno dbát na celkovou hygienu organismu, což je například otužování, správná životospráva, dodržování denního režimu, dostatek spánku, vyvážená strava i pitný režim. Neméně důležitou součástí tohoto souboru je také hygiena duševní. Pomáhá předcházet neurózám, které by mohly negativně ohrozit hlasový projev. Dále sem řadíme i hygienu prostředí (Klenková 2006, s.179).

3 Logopedie

Logopedie je věda z oboru speciální pedagogiky. Termín logopedie pochází z řečtiny. Je to spojení výrazu LOGOS, což znamená slovo a PEDIA, česky výchova. V našem překladu bychom řekli výchova řeči. Tato dnes známá věda se zabývá výchovou osob s narušenou komunikační schopností a také prevencí tohoto problému. Formování oboru logopedie probíhalo až na počátku 20. století, proto se až do současnosti stále rozvíjí a formuje do různých dělení. Důkazem průběžného chaosu ve vnímání a formování tohoto vědního oboru je rozporuplnost děl autorů, kteří se zabývali a někteří se stále ještě zabývají tímto tématem. Někteří autoři ji uznávají jako oblast, která se zabývá pouze dětskými pacienty, jiní ji vidí jen jako obor patřící pouze do zdravotnictví, další připouštějí, že zasahuje i do školského a sociálního rezortu, ... (Klenková 2006, s. 11, 12).

3.1 Logopedie a její význam

Lechta (1989, s. 15) vnímá logopedii jako vědu, která se zabývá výchovou osob s narušenou komunikační schopností. Součástí procesu má být také její prevence. Speciální výchovu těchto osob chápe v nejširším slova smyslu, což znamená jejich výchovu, vzdělávání a komplexní logopedickou péči. Dále ale říká, že moderní logopedie by měla dbát na prevenci, tím pádem jde o snahu předcházet řečovým obtížím (logopedická osvěta, screening, ...). Podle Lechty je rozdělena výchova osob, kterými se zabývá logopedie, do třech kategorií:

- výchova osob bez postižení s narušenou komunikační schopností (dětí s patlavostí, kocktavostí, opožděným vývojem řeči);
- výchova osob s postižením s narušenou komunikační schopností (mentálně postižený dyslalik);
- výchova preventivní u dětí bez narušené komunikační schopnosti (předcházení kocktavosti u dětí s fyziologickými řečovými obtížemi, stimulace řečových dovedností) (Lechta aj. 1989, s. 15).

Klenková (2006, s. 12, 13) popisuje logopedii současnosti jako orientovanou na veškerou populaci, tím pádem i na všechny věkové kategorie možných pacientů/klientů. Říká, že dnešní logopedie je úzce propojena s pedagogikou obecnou i s dalšími obory speciální pedagogiky jako je somatopedie, oftalmopedie, psychopedie či surdopedie. Tvrdí, že u všech jedinců, kteří patří do kategorie osob se speciálními vzdělávacími

potřebami, což jsou většinou duševně, tělesně nebo smyslově postižení, se projevuje alespoň mírné narušení komunikační schopnosti. Logopedie se také podrobně zabývá celým procesem komunikace a díky tomu má vztah i k dalším vědním oborům. Především k oborům psychologickým (vývojová psychologie, patopsychologie), medicínským (pediatrie, neurologie, foniatrie, psychiatrie, ...) a jazykovědním (fonetika, fonologie).

3.1.1 Význam logopedie

Na význam logopedie lze nahlížet z různých pohledů. Lechta (1989, s. 15, 16) , ve své publikaci Logopedické repetitorium, klade důraz na význam společenský. Říká, že narušenou komunikační schopností netrpí jen výjimeční jedinci, ale velká část naší populace, tím pádem je ohrožován celý systém rozvíjení další sociální komunikace, což je primárním problémem. Narušenou komunikační schopnost, která se promítá do kognitivní oblasti ve sféře emocionálně-volní, estetické, pracovní, i ve sféře školní úspěšnosti a sociálního začlenění, uznává až jako důsledek sekundární (Lechta aj. 1989, s. 15,16).

Význam logopedie lze podle jiných autorů rozdělovat do čtyř základních kategorií. Oddělujeme význam pedagogický, zdravotnický, společenský a kulturní.

Pedagogický význam – celý systém výchovy a vzdělávání je založen především na komunikaci verbální (mluveném slově). Pokud má dítě řečové potíže, je pro něj velice složité začlenění se do společnosti třídy a dalším následkem může být neúspěch ve školním vzdělávacím systému.

Zdravotnický význam – řečové vady mohou často velice negativně působit na psychický stav člověka. Jedinci s vadami řeči se za svůj problém většinou hodně stydí a bývají v mluveném projevu nervózní, proto je důležité už od dětství pracovat na zlepšování poruch a posilování psychiky. Dále je zde možnost, že nám problémy s vývojem řeči udávají signál nějakého dalšího onemocnění (např. epilepsie).

Společenský význam – řeč je pro člověka velmi důležitou složkou vzájemného sdělování informací a dorozumívání. Osoby s poruchami řeči mají často problém s navazováním nových kontaktů a tím pádem se začleňováním se do společnosti.

Kulturní význam – i po kulturní stránce je řeč velice důležitá. Mluvená řeč se v průběhu historie postupně rozvíjela a obohacovala. Díky ní vznikly krásné legendy

a pohádky, které v dřívějších dobách lidé mezi sebou šířili pouze ústně. Jako další kulturní složku vnímáme také zpěv, který nám přetváří naši běžnou mluvenou řeč na „hudbu“ (Zahrádková 2006).

3.2 Historie logopedie

Logopedie nemusí být pouze označení pro vědní disciplínu. Tento termín vyznačuje také studijní obor, profesi či povolání. Proto lze na mapování historie logopedie pohlížet z různých aspektů. Je možnost zkoumat dějiny nejen logopedie jako vědního oboru, ale také jako dějiny logopedické péče, vzdělávání logopedů či dějiny logopedické profese.

Již od starověku chápali lidé sílu slova. Věděli jak slova použít k ovlivňování jakékoli situace. Znali moc slova, kterou mohli člověka povzbudit, ale také zranit. Nejprve lidé uctívali samotnou komunikační schopnost. Vytvářeli všemožná zaklínání či obřady, kde využívali mocnou artikulaci, aniž by si tento fakt uvědomovali. Asi od 14. stol. př. n. l. se objevily první údaje o osobách s narušenou komunikační schopností (koktaví, neslyšící, ...). Od 5.–4. stol. př. n. l. docházelo k prvním pokusům o řečovou kultivaci. V těchto letech vyžadoval Sokrates zavedení výchovy ke správné řeči ve školách. V prvním století před našim letopočtem byla projevena snaha o zpracování pravidel pro běžnou komunikaci.

V 1.–15. století našeho letopočtu jsou známy počátky systematizace kultivování komunikační schopnosti. V tomto období jsou známy první pokusy o nalezení postupů a metod, které by pomohly léčit nemoci rtů, úst, jazyka, krku a nosu. Důraz na fyziologické hledisko. Od 16. století byla tvořena rozsáhlá vědecká pojednání o lidech s řečovými problémy. Z této doby jsou zaznamenány první pokusy o systematizaci celkové péče o osoby s narušenou komunikační schopností. V průběhu 18.–19. století se péče o tyto osoby stává standardně organizovanou. 19. a 20. století je obdobím položení prvních základních kamenů vědecké logopedii, která se v těchto letech šplhala ke stále vyšší úrovni. Tato století jsou také významná rozvojem literatury, která se zabývá problematikou osob s narušenou komunikační schopností.

Od 20. století se stává logopedie uznávaným vědeckým oborem. Zlomové chvíle pro tento obor přišly ve 20. letech 20. století. V této době se začal vytvářet, dnes už plnohodnotný a kvalitní, systém vzdělávání logopedů. Tímto vznikají i mezinárodní organizace pro tuto skupinu odborníků (1924 – 1. kongres Mezinárodní asociace logopedů a foniatrů ve Vídni). V roce 1970 byla u nás založena zájmová organizace – Česká logo-

pedická společnost. Obor logopedie se i nadále vyvíjí a zdokonaluje. Dnes jsou tendence pohlížet na osoby s narušenou komunikační schopností jako na celek. Moderní tendence vyžadují: oprostít se od zkoumání pouhé „řeči“ a směřovat ke sledování celkové „komunikace“ ve všech jejích rovinách (Klenková 2006, s. 14–16).

3.3 Systém logopedické péče v České republice

Množství systémů logopedické péče funguje v různých uskupeních po celém světě. Jsou to odborníci (logopedi) především ze zdravotnických institucí, školských institucí, popřípadě z obou jmenovaných. Úkolem těchto odborníků je pomáhat – léčit osoby s narušenou komunikační schopností. Logopedická péče je cíleně zaměřena nejen na poskytování pomoci dětem, ale samozřejmě také dospívajícím, dospělým a dokonce i lidem, kteří mají problémy s řečí ve stáří.

Systém logopedické intervence v České republice je organizován velice složitou a nepřehlednou formou. Poskytování logopedických služeb je u nás rozděleno do několika oborů. Řadí se sem především pracoviště:

- oboru ministerstva zdravotnictví,
- oboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy,
- oboru ministerstva práce a sociálních věcí.

Logopedická péče v **oboru zdravotnictví** se odehrává především v soukromých ambulancích. Pomoc zde mohou hledat osoby všech věkových kategorií. Odborník, pohybující se v tomto resortu, se nazývá klinický logoped. *Klinický logoped* je absolventem samostatného a úplného vysokoškolského studia logopedie. V současné době je důležitou součástí vzdělání tohoto odborníka úspěšné splnění atestační zkoušky (Dvořák 1998, s. 95). Činnost těchto odborníků má význam především diagnostický a poradenský, ale také terapeutický a preventivní. Tyto odborníky vyhledávají pacienti s dyslálií či získanými obtížemi v komunikační schopnosti, jako je afázie, dysartrie, ale dokonce i pacienti s Alzheimerovou chorobou, schizofrenií a podobně. „*Děti, u nichž se projevuje narušení komunikační schopnosti jako symptom jiného dominujícího postižení (mentálního, somatického), jsou zařazovány do dětských denních rehabilitačních stacionářů, v nichž je v rámci komplexní rehabilitační péče zajištěna i logopedická intervence*“ (Klenková 2006, s. 212, 213).

V **oboru školství** existuje několik možností, jakým způsobem začlenit dítě s narušenou komunikační schopností do edukačního procesu. Všechné řečové obtíže se v současnosti objevují u velkého počtu dětí. Tyto obtíže se vyskytují již v mateřské škole. Často se zdaří již v průběhu předškolního vzdělávání mnohé potíže odstranit. Pokud jsou obtíže v řeči závažnějšího charakteru, je možno, vzhledem k individuálním potřebám dítěte a jeho sociálnímu zázemí, umístit dítě do mateřské a později do základní školy logopedické. V těchto zařízeních musí být zajištěna dlouhodobá logopedická péče o tyto jedince. Je důležité, aby měli soustavnou a velice intenzivní logopedickou intervenci. V základních školách logopedických je dbáno, aby obsah výuky byl shodný s obsahem klasické základní školy. Na logopedických ZŠ jsou navíc zařazovány hodiny individuální logopedické péče. Ve třídách je méně žáků a vede zde výuku speciální pedagog. *Speciální pedagog - logoped* je osoba, která má vysokoškolské vzdělání a splnila státní zkoušku z oboru logopedie a surdopedie. Tento odborník je i v běžných hodinách schopen prolínat obsah vzdělávací a výchovný s logopedickou péčí. V těchto zařízeních navazují na práci učitelů i vychovatelé, kteří po dohodě s učiteli dále v odpoledním volném čase, prostřednictvím zájmových činností, působí na rozvoj komunikace dětí. Po ukončení terapie v logopedické škole se žáci vrací zpět do svých škol.

V případě, že rodiče z jakéhokoli důvodu odmítnou své dítě zařadit do logopedické základní školy, je možné jedince integrovat do běžné základní školy (hlavního vzdělávacího proudu). Za těchto podmínek existují dvě možnosti integrace. Může zde být využita *integrace skupinová*, což znamená, že ředitel, při větším počtu žáků s narušenou komunikační schopností, zřídí v běžné základní škole logopedickou třídu, ve které bude vyučovat speciální pedagog logoped. Úkolem tohoto pedagoga bude plnění učebního plánu dané základní školy a v průběhu vzdělávacího procesu rozvíjení komunikační schopnosti a zajištění kompletní logopedické intervence. Je předpokladem, že ve speciální třídě bude snížený počet žáků. Druhou možností je *integrace individuální*. Při této integraci je jedinec začleněn do běžné třídy. Podmínkou této možnosti je zajištění vzdělávání tohoto žáka podle individuálního vzdělávacího plánu a dodržování individuálního přístupu (Klenková 2006, s. 213–215).

Speciálně pedagogické centrum je speciální poradenské zařízení, které zajišťuje odbornou pomoc pro děti, jejich rodiče, mateřské, základní i speciální školy. Je zde určována diagnostika a terapie dětí, které mají vážné problémy v oblasti řeči, zraku, slu-

chu i mentální. Tím pádem poskytuje psychologickou, sociální, logopedickou i speciálně pedagogickou odbornou pomoc (Dvořák 1998, s. 33). Takto můžeme obecně definovat úlohu speciálně pedagogického centra. Hlavním cílem centra, které je zaměřeno na narušenou komunikační schopnost, je především kompletní diagnostika logopedická a psychologická. Nejčastějšími klienty této instituce jsou především rodiče s dětmi před zařazením do hlavního školního procesu. Odborníci se jim zde snaží pomoci nastavit podmínky logopedické edukace i reedukace, určují logopedickou péči, spolupracují s pedagogy z dané školy a především pomáhají s integrací žáků do běžné školy či třídy.

S dalším typem logopedické intervence se můžeme setkat v ústavech sociální péče pro děti a mládež s komplexní rehabilitací. Tato péče spadá do **rezortu práce a sociálních věcí**. V ústavech sociální péče se tito specialisté věnují logopedické péči, která spadá do celkové rehabilitace. Jsou zde umístěováni mentálně i tělesně postižení jedinci, kteří mají kombinované vady. Logopedi se zde zabývají i diagnostikou, ale především terapií, při které se podle omezených možností dětských a mladistvých pacientů snaží rozvíjet komunikační schopnosti. Práce specialisty v tomto zařízení je většinou mnohem těžší, z důvodu přítomnosti pacientů, kteří nemohou verbálně komunikovat (Klenková 2006, s. 216, 217).

3.3.1 Logoped – jeho hlavní role a postavení

Logopedi mohou být zaměstnáni v různých zařízeních, ve kterých je třeba, aby zastávali role, důležité pro jejich konkrétní působení. Úloha logopedického pracovníka může být různorodá. Jednou z jeho rolí je *preventista*, který by měl šířit osvětu v rodinách, mateřských i základních školách, dětských domovech a dalších výchovně vzdělávacích zařízeních. Další uplatnění nachází jako *diagnostik*. Logoped realizuje vyšetření řeči, které pomáhá k dalším diagnózám jedince, po stránce lékařské, psychologické i speciálně-pedagogické. Díky tomuto vyšetření je schopen určit prognózu a celkovou navazující logopedickou péči. Také se uplatňuje ve *sféře odstraňování* řečových problémů. Tuto činnost vykonává ve spolupráci s rodinou, školou a často i dalšími odborníky. Logoped se může realizovat v roli *poradce*. Do této role se dostává ve zdravotnických zařízeních, pedagogicko-psychologických poradnách či v různých školských zařízeních. Jako poradce doporučuje například zařazení dítěte do speciální třídy. Jednou z dalších možností je působení logopeda při *posudkových činnostech*. V této roli rozhoduje o řečových i hlasových dokumentech, například při přijímacích řízeních na střední či vy-

soké školy. Další z možností pro takto studovanou osobu je působení ve *vědeckých výzkumných zařízeních*. Jako odborník ve svém oboru se také může realizovat na místě *pedagogického pracovníka* při výuce a vzdělávání na vysokých školách či při atestačních školeních. Logoped samozřejmě nemusí končit magisterským titulem. Při pokračování může získat titul doktor pedagogiky a později vlastně všechny stupně vědeckých hodností (Lechta aj. 1989, s. 29, 30).

3.3.2 Logopedická prevence

Míra mluvního projevu dítěte nám ukazuje jeho mentální a sociální úroveň. Verbální sféru je třeba rozvíjet v podstatě od narození každého jedince. Důležité je, aby dítě mělo ve všech fázích řečového rozvoje správný mluvní vzor, podnětné a klidné rodinné prostředí, vhodnou motivaci a musí být respektována jeho individualita.

Mezi základní metody logopedické prevence patří činnosti působící na všechny smysly, kladná motivace, zásada napodobování, využití her a zábavových činností s konkrétním zacílením, usměrňování nevhodných návyků prostřednictvím neverbálních prostředků a spolupráce s rodinou. Při preventivním působení je třeba rozvíjet všechny smysly, slovní zásobu, artikulační pohyblivost, fonemický sluch, jemnou i hrubou motoriku. Dále je třeba klást důraz na rozvoj grafomotoriky, hlasových a dechových možností, melodii, rytmus a pohotovost vyjadřování.

Prevenici logopedických poruch lze rozdělit do tří různých odvětví. V rukou odborníka – logopeda se jedná o samozřejmou činnost, kdykoli vyhledá jakákoli osoba jeho pomoc v souvislosti s podezřením na vznik řečové vady. Dále je třeba prevenci realizovat v rodině a samozřejmě i ve školním prostředí. Prevence v rodině probíhá již od útlého dětského věku prostřednictvím správného řečového vzoru a časté komunikace. Dále rodina podpoří správnou výslovnost dítěte, dostane-li do jeho paměti řadu básniček či vyprávění, ve kterých si zakotví správnou výslovnost. Důležité je rozvíjet všechny schopnosti, které se podílejí na řečovém vývoji (Kutálková 2005).

V rámci školního prostředí se s logopedickou prevencí setkáváme především ve školách mateřských, kde je tato činnost samozřejmostí. Vzhledem k tomu, že roste počet dětí, nastupujících do školních lavic, které trpí řečovou vadou, ve většině případů dyslálií, je třeba pokračovat v prevenci i na školách základních, což ještě není úplně běžné. Je třeba aplikovat podpůrná cvičení ve vhodných situacích do výuky. Smyslové vnímání lze rozvíjet ve všech předmětech, hospodaření s hlasem a dechem je možné

procvičovat v rámci hudební výchovy, artikulaci lze zlepšovat například v rámci českého jazyka, ... Toto se týká celého kolektivu. Další možností je pomoc pro žáky s narušenou komunikační schopností prostřednictvím logopedického kroužku, který škola otevře pod vedením logopedického asistenta (má tři roky odborného vzdělání nebo logopedický kurz). Další možnost je využití asistentky pedagoga, která se v rámci příhodné vyučovací hodiny bude o tyto žáky starat a intenzivně rozvíjet všechny oblasti a schopnosti, které mají podíl na celkovém rozvoji dítěte a jeho řečových schopností.

II. Praktická část

V praktické části práce je třeba zaznamenat průběh, výsledky a zhodnocení pozorování logopedického kroužku. Dále je třeba zpracovat rozhovory prováděné s logopedickými asistentkami v rámci pedagogické praxe na základní škole a zhodnotit je prostřednictvím diskuse. V další kapitole je nutné zaznamenat informace, které jsem získala při souvislé a specializační praxi na základní škole, týkající se logopedické prevence ve školním prostředí, aplikace logopedických prvků do výuky, možnost individualizované logopedické péče v rámci vyučování. Důležitou součástí bude poslední kapitola, ve které bude zpracován obsáhlý soubor nápravných, kompenzačních a preventivních logopedických cvičení.

4 Logopedický kroužek

V současné době školství i další zájmové organizace v celé naší republice usilují o navýšení počtu logopedických kroužků. Tyto logopedické kroužky bývají většinou zprostředkovány mateřskou i základní školou, školní družinou, někdy se je snaží zřizovat i domy dětí a mládeže. Hlavními cíli těchto kroužků bývá logopedická prevence a pomoc s nápravou méně závažných řečových poruch. Ve většině případů je to pouze dyslalie, která je v současnosti řečovou vadou s významně nejčastějším výskytem. V kroužcích, kde se jedná o pouhou prevenci, působí často osoby bez logopedického vzdělání. V organizacích, kde jsou známky pokusů o nápravu, musí být osoba s dosaženým logopedickým vzděláním – logopedický asistent. Dále tyto osoby mají nad sebou dozor s vyšším odborným vzděláním.

4.1 Orientační logopedické vyšetření

Odbornou logopedickou diagnózu může provádět pouze odborník, který studoval minimálně pět let takto zaměřenou vysokou školu. Orientační logopedické vyšetření slouží pedagogům MŠ i ZŠ nebo logopedickým asistentům. Využijí ho pro vlastní potřebu při práci s dítětem, popřípadě k odeslání dítěte do péče studovaného odborníka, samozřejmě se souhlasem rodičů.

Při orientačním logopedickém vyšetření dítěte je třeba využívat pozorování dítěte při běžných činnostech a také záměrné zkoušky. Mezi tyto zkoušky se řadí:

Anamnéza – v této fázi za spolupráce rodičů zjišťujeme anamnézu rodiny, osobní anamnézu dítěte a anamnézu prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Je třeba dát pozor na ochranu osobních údajů.

Orientační vyšetření sluchu – toto probíhá za pomoci šeptání a hlasité řeči, v klidné místnosti, kdy na určité vzdálenosti říkáme předpřipravená slova. Vždy je jedno ucho zakryté. Tímto zjistíme, v jakém stavu je sluch vyšetřovaného dítěte. Dále je možné vyšetřovat sluchovou paměť a fonematický sluch.

Orientační vyšetření zrakového vnímání – zde zjišťujeme úroveň zrakového vnímání dítěte. Především se jedná o zrakovou paměť, analýzu a syntézu. Využíváme například vyhledávání rozdílů na obrázcích, skládání obrázců z různých částí, Kimovu hru.

Orientační vyšetření výslovnosti – Prostřednictvím her a slovních hrátek zjišťujeme výslovnost jednotlivých fonémů. Hlávky vybíráme nejprve jednoduché a postupně ztěžujeme. Zkoušíme úroveň výslovnosti hlásek na počátku, uprostřed i na konci slov. Využíváme obrázky i krátké příběhy. Je nutné, aby dítě znalo význam slova, které používáme.

Orientační vyšetření motoriky – věnujeme se hrubé i jemné motorice, motorice mluvidel a grafomotorice. Je třeba vše dětem správně předvést. Význam má nápodoba. U hrubé motoriky využijeme k pozorování například stoj na jedné noze, hod jednou rukou, koordinaci běžných pohybů. Při vyšetření jemné motoriky nás zajímá přesnost a obratnost prstů, využijeme například sbírání korálků. U artikulačních orgánů nás zajímají především pohyby rtů, jazyka a zuby – grimasy. Při vyšetření grafomotoriky zjišťujeme úroveň grafomotorických schopností a kreslení.

Orientační vyšetření laterality – cílem je zjistit typ laterality, prostřednictvím vhodných cvičení. Například stavba věže z kostek, pohled do krasohledu, klouzání po podlaze, naslouchání zvuku za stěnou (Tomická 2004).

(Dále je možné sledovat a vyšetřovat rozumové schopnosti, slovní zásobu a porozumění řeči, souvislé vyjadřování a správnost gramatiky.)

4.2 Pozorování logopedického kroužku

Pozorovaný logopedický kroužek se nachází v místě mého bydliště ve městě Chlumec nad Cidlinou, které náleží Královéhradeckému kraji. Jeho zřizovatelem je Základní škola Chlumec nad Cidlinou – konkrétně školní družina této instituce. Kroužek funguje již 17 let a povětšinou je o něj velký zájem.

4.2.1 Systém logopedického kroužku

Tato volnočasová aktivita nabízená školní družinou je bezplatná. Probíhá každé pondělí a středu od 14:30 do 15:30 hodin. V každém termínu kroužek navštěvují jiné děti. V pondělí jsou to dva chlapci a jedna dívka, ve středu docházejí tři chlapci. Kroužek je určen pro žáky prvního stupně základní školy, které trápí řečové obtíže a je s nimi třeba pravidelně procvičovat a rozvíjet jejich komunikační schopnosti. Děti pracují pod vedením paní vychovatelky a logopedické asistentky v jedné osobě. V prvních patnácti minutách je čas na společná cvičení, která bývají součástí logopedické prevence. Jedná se o cvičení zaměřená na artikulaci, dechová cvičení, cvičení na rozvoj slovní

zásoby, motoriky apod. Paní učitelka nejčastěji využívala napodobování zvuků zvířat, čichání k vůni, krátkou básničku, jednoduchý jazykolam, vyprávění příběhu po větvích nebo postupné dotýkání se prsty. Většinou proběhlo jen jedno až dvě z těchto cvičení. Výjimečně jich využili nepatrně více. Vždy podle množství účastníků a rezervní časové dotace.

V další části výuky si děti připravily své pracovní karty, dle kterých si doma procvičovaly a opakovaly zadané prvky. Následovalo pro každého patnáct minut individuálního a intenzivního nácviku. Dle názoru paní asistentky je to maximální doba, po kterou jsou děti schopné se na výuku plně soustředit. V této části hodiny každý předvedl cvičení a slova, která dostal za domácí úkol na kartu. Pokud bylo vše v pořádku dostal zadání nové, které s paní učitelkou vyzkoušel. Pokud byly nějaké nedostatky v projevu nebo se objevily problémové výrazy, zapsala je do zadání na další hodinu spolu s dalšími novými úkoly. Pokud dítě dobře pracovalo, bylo vždy na konci svého projevu odměněno nálepkou na svou pracovní kartu dle vlastního výběru, popřípadě sladkostí. Během individuální výuky měly ostatní děti k dispozici stavebnici nebo papíry, pastelky a pracovní listy s hledáním rozdílů, dokreslováním, dětským luštěním a podobně, aby se v čekacím čase účelně zabavily.

4.2.2 Prostředí, metody a podmínky

Logopedický kroužek probíhá v jednom z oddělení školní družiny. Výuka je občas rušena křikem z chodby a vpády nezvaných osob. V místnosti je mnoho rušivých elementů, které občas odvádí pozornost dětí od logopedického počínání. Přípravná cvičení se odehrávají na rozlehlém koberci ve třídě. Prostor je až nadstandardní vzhledem k počtu dětí, které jsou přítomné na jedné hodině logopedie a činností, které v tomto prostoru vykonávají. Individuální náprava probíhá vsedě na židli. Dítě sedí čelem k zrcadlu, které je po celou dobu výuky umístěno na stole před dítětem tak, aby do něj spolehlivě vidělo a mohlo v něm kontrolovat pohyby svého artikulačního ústrojí. Zrcadlo je poměrně velké. Paní asistentka střídá svou polohu dle potřeby. Buď sedí u dítěte, popřípadě stojí za ním, aby byl její obličej a správná motorika mluvidel vidět v odrazu zrcadla z té nejvhodnější polohy. V přípravné fázi výuky jsou využívány metody kolektivní činnosti, hry a cvičení logopedické přípravy a prevence. Při individuální části výuky je nejčastěji využívána metoda napodobování a reedukace prostřednictvím opakování problematických jevů. Mimo zrcadlo je jako pomůcka využívána pracovní karta

dětí. Dále většinou nejsou do výuky zapojovány jiné pomůcky, vyjma literatury, kterou však používá paní učitelka spíše pro svou vlastní potřebu.

4.2.3 Přístup učitelky

Chování a přístup paní učitelky k dětem v hodinách logopedie na mě udělal obrovský dojem. Vždy je velice komunikativní, má příjemné vystupování a přátelský postoj k dětem. Často se snaží děti chválit, nenapomíná je, ale mnohdy je opravuje, dokud nevyšloví hlásku lépe. Při takovém opravování nijak nepoučuje, pouze stále dokola předřikává slovo podle správného řečového vzoru a děti po ní vždy opakují, dokud se nepřesune k jinému jevu. Slova, kterým děti nerozumí, vždy pohotově vysvětlí a celou náповědu a motivaci vztahuje k prostředí nebo osobám, které jsou dítěti blízké. Díky svému přístupu si získala důvěru svých svěřenců a utváří příjemnou a pozitivní atmosféru v logopedickém kroužku.

4.2.4 Záznamy pozorování jednotlivých dětí

V současné době logopedický kroužek pod vedením logopedické asistentky navštěvuje pouze šest dětí. Údajně je tento počet účastníků neobvykle nízký. V předchozích letech byl kroužek obsazen deseti dětmi, což je nejvyšší únosná hranice kapacity a ostatní měly možnost přihlásit se k jiné paní učitelce působící přímo v základní škole. Tato paní učitelka letos nejprve kroužek nemohla otevřít z důvodu nepochopitelného nezájmu. Až v nedávné době ji oslovilo několik rodičů s tím, že by přece jen zájem měli. Bohužel pro mě, bylo už na pozorování pozdě. Získala jsem však možnost s touto paní učitelkou vést rozhovor.

V letošním školním roce jsem měla možnost pozorovat pouze šest adeptů. Kroužek navštěvuje 5 chlapců a 1 dívka. Pozorování probíhalo velice nepravidelně, vzhledem k opomíjení docházky do kroužku dětmi a jejich rodiči a dále z důvodu častých onemocnění učitelky nebo dětí. Pro časové rozmezí pozorování jsem zvolila, vzhledem k souvislosti se školním prostředím, uzavřený časový rámec jednoho školního pololetí, tedy pět měsíců. I přes časté absence dětí a odvolávání jednotlivých hodin z důvodu zdravotních obtíží paní učitelky se mi podařilo zaznamenat dostatek poznámek a údajů o jednotlivých dětech, jejich obtížích a průběhu nápravy za dané časové období.

4.2.4.1 Pozorovaný č. 1

Prvním pozorovaným je chlapec ve věku 6 let. Od mateřské školy navštěvuje klinického logopeda a také navštěvoval logopedický kroužek pod záštitou MŠ. Letos nastoupil do první třídy a začal chodit na logopedii ve školní družině. Chlapec pochází ze spořádané, úplné rodiny, která mu dává dobré zázemí. Rodiče však kroužek neberou jako podstatnou činnost – důležitější je pro ně klinický logoped, a tak často s chlapcem nepocházejí zadané úkoly z kroužku. Chlapec trpí dyslálií. Má obtíže ve výslovnosti všech sykavek a hlásky R.

Září 2014

V tomto měsíci se konaly pouze dvě hodiny v druhé polovině měsíce. Započítí výuky předcházelo přihlašování a organizační záležitosti. Chlapec navštívil pouze jednu, kde proběhla informativní šetření.

Prvním úkolem učitelky, když chlapec nastoupil do kroužku, bylo udělat si orientační diagnostiku a zjistit, které hlásky mu činí obtíže a jak velký je problém.

Podle knihy Obrázková škola řeči prováděla šetření. (Knihu využívá při příchodu prvňáčků, neumějí číst a tak pojmenovávají věci na obrázcích, které mají určitý systém řazení a jsou zaměřeny na jednotlivé hlásky, které jsou v dané hierarchii různě situované. Díky pojmenovávání obrázků má možnost nahlédnout na dětskou řeč, bez nápovědy řečovým vzorem.)

Postupným procházením obrázků v knize, učitelka zjistila chlapcovy potíže s výslovností sykavek a hlásky R. U obrázků s problémovými hláskami se učitelka vždy zastavila a zkoušela zjistit hloubku obtíží, především to, jestli mu dělá hláska obtíže ve všech částech slova. V tomto případě byly problémové všechny části u sykavek i u hlásky R. Náprava musí začít od úplného začátku.

Říjen 2014

Chlapec navštěvuje kroužek relativně pravidelně, ale domácí příprava bohužel vázne. Po celou dobu v podstatě opakuje stejná cvičení související s navozením sykavek s nepatrnými pokroky. V hodinách se sice snaží, ale to nestačí. Asistentka apeluje na jeho psychiku, aby se alespoň sám pokoušel doma před zrcadlem trénovat.

Navození sykavek:

- zoubky k sobě, usměj se, zamrač se – střídavě, zoubky drž stále u sebe
- zoubky k sobě, usměj se, utvoř mezi zuby malou mezírku a drnkej jazykem o dolní zuby
- *Cvrček*: zoubky k sobě, malá mezírka mezi nimi, jazyk drnká o spodní zuby, úsměv na tváři a pokus se říkat *c c c*. (pokaždé když jazyk zavadí o zuby)

V každé hodině musel trénovat tvar pusy potřebný k výslovnosti sykavek. Dlouho nebyl schopen udržet úsměv a mezeru mezi zuby. Trénoval jen jednotlivé kroky a dostával tentýž úkol k domácímu procvičování.

Listopad 2014

Chlapec se zlepšuje v udržení postavení mluvidel, které je potřebné k výslovnosti sykavek, logopedická asistentka zařazuje první slabiky a slova.

- cvik sloužící k uvědomění – *traktůrek* – stejné postavení mluvidel, jako při cvrčkovi, šeptání *t t t*, k lepšímu vnímání – dlaň před ústa, cítí výdechový proud
- *Cvrček*: nová cvičební pomůcka, sušenka mezi zuby – pomáhá mu k udržení mezery (když nebyla sušenka, pomoc prostřednictvím prstu mezi zuby)
- reflexe vlastních chyb při postavení mluvidel – prostřednictvím zrcadla – prostředek k jistému soustředění se sám na sebe v zrcadle
- prostřednictvím *cvrčka* drilování slabik se samohláskami – *cicici, cecece*
- několik prvních slov s C na začátku ve spojení se souhláskami L, V – *clo, clona, clonka, cvok, cvak, cvaká, cval, cvrkot*
- první slova s C na začátku, ve spojení se samohláskami – *cit, cil, cíp, cín, cink, cívka, citlivý, cibule, cimbál, Cidlina, cent, cena, céva, celý, ceník, cedník, cement*

Prosinec 2014

V tomto období došlo ke zlomovému zlepšení. Chlapec začal doma, s největší pravděpodobností především sám, občas trénovat. Cvrčka zvládá spolehlivě a postupuje dál v řadách systematicky uspořádaných slov.

- *Cvrček*
- opakování předchozích slov
- alternativa *cvrčka* se slabikami – *cacaca, cococo, cucucu*
- nová slova s C na začátku, ve spojení se samohláskami - *cape, cáká, cavyky, co, copak, cop, couvá, cupuje, cumlá, cůpek*
- mírné potíže ve spojení C a U
- Pokud se najde problém v nějakém slově, při opakování se zarazí, vyzkoušejí klasického cvrčka – lepší uvědomění a opakují slovo či problémovou slabiku, dokud se nezdaří.
- nová slova na prázdniny s C na konci (pouze slova jednoslabičná) – *nic, víc, líc, pec, pac, ták, věc*

Leden 2015

Po prázdninách následovalo menší zhoršení. Ve volnu málo trénoval a naučená cvičení se zhoršila. Během měsíce ledna chlapec chyběl na dvou hodinách z důvodu nemoci. Přesto dokázal za tento měsíc postoupit o kousek dále. Nejprve bylo třeba připomenout a upevnit daná cvičení, proto nejprve opakoval. V poslední společné hodině dostal zadána slova nová.

- *Cvrček*
- alternativa *cvrčka* se slabikami – *cicici, cecece, cacaca, cococo, cucucu*
- opakování slov s C na začátku ve spojení se samohláskami a s C na konci u slov jednoslabičných
- nová slova s C na konci – *konec, palec, límec, klec, kopec, palác, moc, noc, nemoc, pomoc, obec, lovec, vůbec, chlapec, lívanec*

Pozorovaný od první návštěvy v logopedickém kroužku udělal určitě, alespoň malý pokrok. Pokud mu vydrží jeho vlastní píle, je na dobré cestě, aby se postupem času zbavil špatné výslovnosti hlásek.

4.2.4.2 Pozorovaný č. 2

Chlapec v letošním roce začal povinnou školní docházku. Je mu 6 let a logopedický kroužek navštěvoval už v mateřské škole – asi od 4 let. Pochází z rodiny, kde rodiče často nejsou doma, ať už z pracovních nebo jiných důvodů. Nechávají děti doma samotné a po výchovné ani vzdělávací stránce se jim nijak výrazně nevěnují. Do kroužku chodil střídavě pravidelně, ale bohužel většinou naprosto nepřipravený, tím pádem se náprava neubírala progresivním směrem. Chlapec bohužel nenavštěvuje ani klinického logopeda. Jeho řeč je často nesrozumitelná, nemá ani správné artikulační návyky. Trpí patlavostí, velké potíže má především ve výslovnosti sykavek a hlásek R, Ř.

Září 2014

V tomto měsíci se konaly pouze dvě hodiny, a to až v jeho druhé polovině. Započetí výuky předcházelo přihlašování a organizační záležitosti.

Tento chlapec se zúčastnil až druhé hodiny, kde si ho paní asistentka prověřila prostřednictvím obrázků v Obrázkové škole řeči. Zjistila obtíže ve výslovnosti R, Ř a chyby ve výslovnosti některých sykavek. Podle toho si tvořila přípravu na další hodinu.

Říjen 2014

Jako nejzávažnější vyhodnotila paní učitelka vadnou výslovnost R, a proto se mu rozhodla plně věnovat. Místo R vyslovuje L. Chlapec chodí často nepřipravený. V tomto měsíci se tedy žádný výrazný pokrok neobjevil. Naučil se několik navozovacích cvičení. Postupné vyvozování hlásky R prostřednictvím td. První slova se slabikou tr (td).

Rozcvička:

- rozkmitání rtů – *frkání koníka*
- rozkmitání jazyka – *klapání koňských kopyt*
- *datlík* – úsměv, pootevři ústa, dej jazyk za horní zuby, polož ho zpět (opakovat)
- *jede malý traktůrek* – t t t t t t t t
- *jede velký traktor* – d d d d d d
- *jedou oba traktory současně* – td td td td td td td

- první slova se slabikou tr (td na začátku)

<i>tdp = trp</i>	<i>tdpký = trpký</i>	<i>tdpí = trpí</i>
<i>tdpce = trpce</i>	<i>tdpělivý = trpělivý</i>	<i>tdpět = trpět</i>
<i>tdpaslík = trpaslík</i>	<i>tdpítel = trpítel</i>	<i>tdk = trk</i>
<i>tdká = trká</i>	<i>tdh = trh</i>	<i>tdhat = trhat</i>
<i>tdn = trn</i>	<i>tdnka = trnka</i>	<i>tdní = trní</i>

Listopad 2014

Během tohoto měsíce pozorovaný opakovaně procvičoval slova, která dostal na konci minulého. Naučil se novou část rozcvičky. Jinak zde není znát výrazný pokrok. Chlapec z neznámých důvodů často chyběl a do hodiny chodil očividně nepřípravený.

- využití předchozí naučené rozcvičky – *koník, datlík, traktor, traktůrek*
- nová část rozcvičky – rychlé opakování slov v tempu, kde se má vyslovovat R, ale je schválně vyslovováno výrazně D, samohláska před D (R), je úmyslně prodlužována – *kááádle kááádle kááádle*
– *kadlíiku, kadlíiku, kadlíiku*
– *kadlíín, kadlíín, kadlíín*
– *tvadohy, tvadohy, tvadohy*
– *tvadiůžky, tvadiůžky, tvadiůžky*
- opakování slov z předchozího zadání – zrychlování při vyslovení jednotlivých slov – dochází k rozkmitání – samovolné vyslovení R namísto D (pokud jsou správně postavena mluvidla)

Prosinec 2014

V tomto měsíci je znatelný menší pokrok, chlapci se občas daří vyslovovat hlásku R místo td. Stále opakuje rozcvičky a jsou zadávána nová slova s tr (td) na začátku. Na prázdniny dostane poprvé za úkol slova s tr (td) na konci slov.

- všechny části rozcvičky – *koník, podkovy, datlík, traktor, traktůrek, kádle* – vždy jen v rychlosti v úvodu – nedělají problém
- nová slova s tr (td) na začátku – *t(d)rny, t(d)rčí, t(d)rs, t(d)ržba, t(d)ržnice, t(d)rvá, t(d)rdlo, t(d)rup, t(d)růn, t(d)rubáč, t(d)rubka, t(d)ruhla, t(d)ruhlík, t(d)rochu, t(d)rošku, t(d)rouba, t(d)ráva, t(d)rapič, t(d)refa, t(d)renovat, t(d)rik*

- slova na prázdniny – *metr, Petr, litr, kmotr, vítr, svetr, mistr, lotr, kilometr* (může vyslovovat td na konci, ale tr umístěno na konci slova, se chlapci vyslovovat docela dařilo)

Leden 2015

V posledním měsíci mého pozorování se chlapec nedostal o velkou část vpřed. Opakoval slova z předchozích zadání a slova nová, která se tento měsíc objevila, byla se slabikou tr uprostřed. V poslední hodině mu paní asistentka zkusila zadat básničku pro zpestření.

- rozcvička bez problémů
- několik slov s tr na začátku dělá chlapci problém, jsou k domácí přípravě vypisována znovu – největší obtíže se slovy *trochu a trošku* – stále říká *tlochu, tlošku*, velké obtíže se slovem *trubec* – i když mu paní učitelka několikrát vysvětlila význam a slovo rozebrali, stále říká *tubec*
- *metoda vytleskávání* – u slov, která mu dělají komplexní problém s vyslovením vytleská slabiky, tím se zlepší rytmus slova a je snazší ho vyslovit
- nová slova (všude vyslovuje spíše td nežli tr) – *strč, strnad, strpení, petrklíč, petržel, utržil, kotrmelec, utrhnul, chatrč, strhnul, strkal, nepatrný, opatrně*
- básnička: *Já mám v levé noze*

trn a trn a trnaveček,

já mám v levé noze

trnaveček, trn.

4.2.4.3 Pozorovaná č. 3

Třetím adeptem pozorování je dívka ve věku 7 let. Chodí do prvního ročníku základní školy. Její rodiče se jí věnují a velice jim záleží na tom, aby se její chybná výslovnost napravila. Dívka navštěvovala logopedický kroužek dva roky v mateřské škole a v letošním roce ji rodiče přihlásili do školní družiny. Pozorovaná trpí dyslálií a má obtíže ve výslovnosti hlásky R. Vzhledem k tomu, že s ní rodiče doma pilně trénují a řečové obtíže se lepší, přestali navštěvovat klinického logopeda a poslední část nápravy nechávají na logopedické asistentce, která je s dívčinými výsledky velice spokojena.

Září 2014

V tomto měsíci se konaly pouze dvě hodiny, a to v druhé polovině měsíce. Započetí výuky předcházelo přihlašování a organizační záležitosti kroužku a celé ŠD.

Dívka přišla hned na první hodinu, kde ji paní logopedka otestovala podle Obrázkové školy řeči. Potvrdily se pouze obtíže při výslovnosti hlásky R. Jiné hlásky vyslovovala bez problémů. Na další hodinu si paní učitelka připravila úvod a rozvíčky.

- *koník, podkovy, datlík* – naprosto bez potíží
- *traktor a traktůrek* – zvládla bez problémů
- *kádle* – zpočátku nezvládala v rychlém tempu, ale pak také bez potíží

Říjen 2014

Během tohoto období stihla dívka pokročit o několik prvků. Rozvíčky dělala automaticky a spolehlivě se zvládla naučit prvek tr, fr a začít vr. Oproti ostatním je vidět značný rozdíl v domácí přípravě.

- rozvíčka – *koník, podkovy, datlík, traktůrek, traktor, kádle* – většinou využívají všechny části, dívka je zvládá bez problémů, rozvíčka a tvarování mluvidel má rychlý spád
- slova s prvkem tr (td) zvládnutá během tohoto měsíce – *trpí, trpký, trpělivý, trpaslík, trh, trhnout, trnka, trochu, trubka, trůn, trs, troubí, trám, trup, tráva, trefa, triko, trysk, metr, Petr, lotr, litr, vítr, svetr, kilometr, strč, petrklíč, kotrmelec, zatrhne, chytrá, pátrá, nástroj, struna, stráž, stroupek* – obtíže ve slovech s tr na konci – především *litr, lotr, mistr* – vždy bezprostředně před opakováním slova využití rozvíčení *traktůrky – td td td*, jako pomůcka také prodloužení předcházející samohlásky – *líítd, lootd, miistd*
- slova s prvkem fr (fd) – *fd fd fd, frk, frká, frknout, fráček, Francie, fráze, frekvence, fronta, Frinta, kufř, kafr, zafrkal* – bez výraznějších potíží
- slova s prvkem vr (vd) – *vd vd vd, vrk, vrká, vrchol, vrba, vrčí, vrták, vrtivý, vrstva, vrstevnice, vršek, vrz, vrzavý, v rukávu, v roce, vrána, vrah, vrazit, v republice, povrch, navrch* – slova s menšími obtížemi při zadání

Listopad 2014

V tomto měsíci dívka zvládla prvek vr na začátku, na konci i uprostřed slova, dále upevňovala prostřednictvím básniček naučené prvky tr a fr. Ke konci měsíce byla zahájena práce s prvkem br. Oproti ostatním dětem dívka postupuje značně rychleji, výsledek práce je znatelný, především slyšitelný. R se pomalu stává spolehlivě vibračním.

- klasické rozcvičky – bez obtíží
- opakování prvku vr na začátku a na konci slova – doma dokonalá příprava – v podstatě bezchybně
- nová slova s vr uprostřed – *svrběl, vyvrstal, tvrdí, havran, návrat, kolovrat, Evropa, zvrátil, zvrstal, zavrčel, svrchník* – v rámci opakování těchto slov, bylo krásně slyšitelné vibrační R
- upevňovací básničky k prvkům tr, fr, vr:

<i>Trpaslíček trnky trhá,</i>	<i>Franta frká – frky, frk,</i>	<i>Na vratech vrána,</i>
<i>trhání mu dlouho trvá.</i>	<i>holub vrká – vrky, vrk.</i>	<i>ve vratech brána.</i>
<i>Trhá trnky v trní v lese,</i>	<i>Ty, Franto, nefrkej,</i>	<i>Na vrátkách vranka,</i>
<i>do trhu pak trnky nese.</i>	<i>Ty, holoubku, nevrkej.</i>	<i>Ve vrátkách branka.</i>

- první slova k prvkům br – *bd bd bd, brk, brkat, Brno, brnká, brvy, brzy, brzdy, brus, brusle, bručí, brusinky, brok, brož, brod, brousek, brána, branka, brázda, brada, bránice, brečí, brejlovec, brýle, bryndá* – při prvotním nácviku nedělala výrazné obtíže

Prosinec 2014

Opakování dosud naučených prvků, nová slova k prvkům br, který ani v jedné fázi nečinil žádné problémy. Nová slova k prvkům hr.

- běžné rozcvičky bez obtíží
- opakování známých upevňovacích básniček
- opakování zavedených slov k prvkům br – absolutně nečiní problém
- nová slova k prvkům br – *prvek na konci a uprostřed slov – obr, bobr, habr, zubr, obrana, dobrý, obrana, obrácený, zbrusu, zbrklý, obraz, brloh, ubrus, ubrousek, obrok, kobra, obrys* - v podstatě bez chyb, pokud se v nějakém výrazu vyskytla chyba, na druhý pokus byla ihned opravena

- nová slova k prvku hr – *hd hd hd, hrb, hrk, hrkat, hrčí, hrtan, hrníček, hrstka, hrdlo, hrubí, hrůza, hrom, hrozny, hrobník, hrozba, hrouda, hrách, hrad, hrana, hranol, hryzec, zahrnul, zahrkal, pohrdá, pohrozil, zhroutil se, zahrada, Bělohrad, vyhrál, prohra, pohroma* – obtíž ve slově *Bělohrad* – neznámé slovo, přehazovala hlásky – vedlo k vadné výslovnosti R
- nová básnička na prázdniny: *Malý brouček v trávě bručí,
broučková ho jísti učí.
Dává broučku do pusinky,
broskve, trnky a brusinky.*

Leden 2015

V lednu byla dívka hodně nemocná, proto po většinu času probíhalo opakování naučených prvků a jejich upevňování prostřednictvím známých básniček a vět. Na konci měsíce zadána nová slova k prvkům gr a chr. Paní asistentka na další měsíc, pokud bude dívka zdravá, plánuje zvládnutí několika nových prvků, protože hláska R je ve většině případů správně znějící. Dívka je asi nejproduktivnější ze všech dětí v kroužku.

- nová slova k prvku gr – *gd gd gd, graf, gram, gramofon, granát, grafika, grošák, groteska, grimasa, biograf, kilogram, tygr, negr, angrešt* – nečiní problémy, R je pěkně vibrační
- nová slova k prvku chr – *chd chd chd, chrpa, chrčí, chrlí, chrlič, chrt, chrup, chrom, chrobák, chroupat, chrám, chrápe, chraptivý, chrastítko, chrochtá, víchr, machr, ochrana, pochroumaná, schránka, sychravý*

4.2.4.4 Pozorovaný č. 4

Tento chlapec je ve věku 6 let a chodí do první třídy. Má velice plachou povahu. Je klidný a působí velice křehce. Rodiče se o chlapce starají s přehnaně starostlivou péčí. Bude to i tím, že je i fyzicky velice drobný. Při nápravě se často bojí promluvit, popřípadě mluví velice potichu. Rodiče s chlapcem navštěvují klinického logopeda. V mateřské škole chodil do kroužku zhruba jeden rok. Chlapec trpí patlavostí. Vadná výslovnost se projevuje u hlásek D a R.

Září 2014

V tomto měsíci se konaly pouze dvě hodiny, a to v jeho druhé polovině. Započetí výuky předcházelo přihlašování a organizační záležitosti kroužku.

Jako u každého nováčka logopedka provedla informativní šetření prostřednictvím Obrázkové školy řeči. Chlapec dostával za úkol pojmenovávat předměty a zvířata na obrázcích, říkat co lidé dělají a napodobovat zvířecí zvuky. Podle daného šetření logopedka zjistila chlapcovy obtíže ve výslovnosti D a R a nepatrné nepřesnosti při vyslovování Ř.

Říjen 2014

Nejprve bylo třeba věnovat se chybám ve výslovnosti hlásky D. K nácviku této hlásky se využívají cvičení, která se objevují i v přípravě ke správné výslovnosti a nastavení mluvidel u hlásky R.

- rozkmitání rtů – *frkání koníka* – toto cvičení činilo chlapci obtíže, nebyl schopen rozkmitat rty, měl je často suché, musel vždy alespoň olíznout, aby se mu úkol zdařil
- rozkmitání jazyka – *klapání koňských kopyt* – zvládal bez potíží
- *datlík* – úsměv, pootevří ústa, dej jazyk za horní zuby, polož ho zpět (opakovat) – tento prvek se chlapec učil několik hodin, neuměl umístit jazyk na správné místo, když se prvek naučil, nedařilo se mu opakovaně, častá pomoc – přidržování brady rukou – snaha o zrychlování
- *jede velký traktor* – *d d d d d d* – když se naučil správně *datlíka*, *velký traktor* už nebyl nepřekonatelný problém
- často střídání datlíka a frkání (dvě problémové činnosti)
- další část rozcvičky – rychlé opakování slov v tempu, kde se má vyslovovat R, ale je schválně vyslovováno výrazně D, samohláska před D (R), je úmyslně prodlužována – *kááádle kááádle kááádle*
 - *kadlííku, kadlííku, kadlííku*
 - *kadlíín, kadlíín, kadlíín*
 - *tvadohy, tvadohy, tvadohy*
 - *tvadiúůžky, tvadiúůžky, tvadiúůžky*

Listopad 2014

V tomto období se nejvíce procvičovala slova na nápravu D a postupně ho logopedka připravovala na osvojování výslovnosti R.

- opakování rozcviček souvisejících s D
- cvičná slova k osvojení správné výslovnosti hlásky D a jejímu upevnění – *dává, dále, datum, daleko, délka, dech, den, deník, deska, dýchá, Dyje, domov, dolina, dolík, dotaz, doufá, dub, dům, dvacet, dvojí, ve dne, vede, kudy, kde, kdo, kdysi, voda, podél, pohoda, náhoda, jedle, bydlíme, mládne, mládenec, zdvihá, podnebí, odmyká* – po precizním naučení datlíka slova nedělala velké obtíže

Připojeno nové cvičení přímo související s hláskou R

- *jede malý traktůrek – t t t t t t t t*
- *jede velký traktor – d d d d d d*
- *jedou oba traktory současně – td td td td td td td*

Prosinec 2014

V tomto měsíci chlapec opakuje slova procvičující a upevňující hlásku D. Řízeně tuto hlásku vysloví v podstatě bez problémů. D však nemá ještě upevněné, proto je třeba procvičovat a zařazovat básničky k ukotvení této hlásky. Běžně je využíváno rozcviček souvisejících s D i R. Zadávána první slova k prvku tr (td).

- používá všechny rozcvičky bez obtíží
- opakování slov k hlásce D nečiní problémy
- básnička k upevnění hlásky D: *Dojedeme do dubiny,
dojedeme do doubí,
dojedeme na maliny,
dojedeme na houby.*
- první slova k procvičení prvku tr (td), jako úkol na prázdniny – *trp, trpký, trpět, trpaslík, trk, trknout, trhat, trn, trnka, trní, trčí, tržba, tržnice, trvalý, trdlo, trubka, trůn, truhla, truhlík, trochu, trosky, trouba, trousí, trub, triko* – slova se ve zkušební fázi moc nedařilo vyslovovat, popřípadě pouze s velice výrazným D, nemělo nejmenší náznak změny na R

Leden 2015

Po prázdninách byla paní logopedka velice mile překvapena. Chlapec, nejen že nezapomněl naučené prvky, ale dokonce relativně uměl i prvek tr. V první hodině tedy paní učitelka zvolila pouze opakování a na konci zadala pár slov s prvkem tr na konci a uprostřed slova. V průběhu měsíce se chlapec propracoval přes prvky tr a fr až k prvku vr, který začínali zkoušet v mé poslední náslechové hodině. Chlapec i přes pomalejší začátek má určitě dobře nakročeno ke zbavení se svých obtíží ve výslovnosti.

- nová slova k prvku tr (td) – *metr, Petr, svetr, litr, lotr, kilometr, strč, strpení, petržel, kotrmelec, utrhnul, strhal, opatrně, strniště, zadržne, chytrá, pátrá, potrava, zítra, citrón, nástroj, zatroubil, struna, stráž, strach, strouhá, strýc*
- nová slova s prvkem fr (fd) – *fd fd fd, frk, frká, frknout, fráček, Francie, fráze, frekvence, fronta, Frinta, kufr, kafř, zafrkal* – bez výraznějších chyb
- první zadaná slova s prvkem vr (vd) – *vd vd vd, vrk, vrká, vrchol, vrba, vrčí, vrták, vrtivý, vrstva, vrstevnice, vršek, vrz, vrzavý, v rukávu, v roce, vrána, vrah, vrazit, v republice, povrch, navrch* – slova s menšími obtížemi při zadání

4.2.4.5 Pozorovaný č. 5

Další pozorovaný je sedmiletý chlapec, který měl o jeden rok odloženou školní docházku, především z důvodu špatné mluvy a nedostačující psychické vyzrállosti – byl moc hravý a upnutý na rodiče. Ve školce navštěvoval logopedický kroužek po dobu dvou let. S rodiči pravidelně navštěvuje klinického logopeda. Chlapec bývá často nemocný, proto jeho docházka do kroužku je velice omezená. Dle mého názoru je chlapec celkově pomalejší a jeho vyjadřování velice zvláštní. Paní učitelka si myslí, že rodiče jsou starostliví, ale komunikace v domácím prostředí vážne. Chlapec trpí dyslálií. Má obtíže ve výslovnosti hlásek D a R.

Září 2014

V měsíci září byl chlapec nemocný, takže se jeho nástup do kroužku odložil. První možnost pozorování jsem měla až v říjnu.

Říjen 2014

Jelikož se jedná také o prvňáčka, první činností byla opět diagnostika podle Obrázkové školy řeči. Vada výslovnosti byla odhalena u hlásky R a malé nepřesnosti ve výslovnosti u D a Ř. Začátek nápravy je opět zahájen prostřednictvím rozcviček.

- *nosovka* – začpe si nos a opakuje *n n n n, na na na, nále nále nále* (jakoby D) – uvědomí si správnou polohu jazyka
- rozkmitání rtů – *frkání konika*
- rozkmitání jazyka -*klapání koňských kopyt*
- *datlík* – úsměv, pootevři ústa, dej jazyk za horní zuby, polož ho zpět (opakovat)
- *jede malý traktůrek* – *t t t t t t t t*
- *jede velký traktor* – *d d d d d d*
- další část rozcvičky – rychlé opakování slov v tempu, kde se má vyslovovat R, ale je schválně vyslovováno výrazně D, samohláska před D (R), je úmyslně prodlužována – *kááádle kááádle kááádle*
 - *kadlíiku, kadlíiku, kadlíiku*
 - *kadlíín, kadlíín, kadlíín*
 - *tvadohy, tvadohy, tvadohy*
 - *tvadiúžky, tvadiúžky, tvadiúžky*

Listopad 2014

- opakování rozcviček – nemá větší problémy
- vyvození tr (td) prostřednictvím *traktůrků*
- *jedou oba traktory současně* – *td td td td td td*
- první část slov, prvek tr (td) na začátku - *trp, trpí, trpělivý, trpný, trpaslík, trká, trhat, trní, trnout, trs, tržnice, trvalý, trubka, trůn, truhla, trochu, trosky, troubí, trám, trápí, tráva, trapně, trapič, trumpety, trefí, trénovat, trik*
- druhá část slov, prvek tr (td) na konci – *metr, Petr, litr, kmotr, vítr, svetr, mistr, lotr, kilometr*

- třetí část slov, prvek tr (td) uprostřed – *strč, strnad, strčil, petrklíč, utržil, kotrmelec, strhnul, čtrnáct, patrný, netrpí, otrhá, pátrá, otrava, ostrý, nástroj, struna, strava, strach, stráž, strom, strop, stroupek, strejda, ztrácí*

Prosinec 2014

Začátkem prosince byl pozorovaný opět dlouhodobě nemocný a poté následovaly prázdniny.

Leden 2015

V lednu byl chlapec na kroužku k vidění pouze jednou. V hodině opakovali to, co trénovali naposledy. Jeho docházka do kroužku je opravdu zanedbatelná. Paní učitelka říká, že rodiče berou více v úvahu klinického logopeda a kroužek nepovažují za důležitý, když se jim to nehodí, chlapce na kroužek jednoduše nepřivedou.

4.2.4.6 Pozorovaný č. 6

Posledním pozorovaným je chlapec, který je již zkušeným návštěvníkem logopedického kroužku. Je mu 11 let a kroužek navštěvuje od nástupu do první třídy. Chlapec měl o jeden rok odloženou školní docházku. Po nástupu do první třídy měl ve škole velké problémy a v prvním ročníku propadl, tím pádem musel tento ročník opakovat. Vzdělávací problémy se nelepšily a proto po návrhu pedagogicko-psychologické poradny byl předán do péče speciální základní školy. Má velice nízký intelekt, trpí některými z poruch učení a také má poruchu chování – ADHD. Chlapec pochází ze sociokulturně slabého prostředí. Rodiče pracují na směny a nemají na chlapce čas. Nikdo nedohlíží na plnění jeho školních povinností, a už vůbec se s ním nikdo nepřipravuje na logopedický kroužek. Také nikdo nehlídá jeho docházku do kroužku, takže se mnohokrát stalo, že místo kroužku ho paní učitelka objevila, jak si hraje na školním hřišti, popřípadě se potlouká po městě. Rodiče s ním nenavštěvují ani klinického logopeda. Po letech práce paní asistentky už má menší potíže jen s výslovností hlásky R, občas v běžné řeči, když se nesoustředí vážně hláska D.

Září 2014

V tomto měsíci se konaly pouze dvě hodiny a ani jedné se chlapec z neznámých důvodů neúčastnil.

Říjen 2014

Chlapec poprvé přišel do kroužku až ve druhé polovině října. Paní učitelka už ho dobře zná. Pokusila se s ním navázat ve fázi, kde v loňském roce skončili. V tomto měsíci stačili pouze opakovat prvky naučené z předešlého roku. Týkají se nápravy písmenka R. Prvky z loňského roku mu nedělají výrazné problémy.

- klasické rozcvičky k hlásce R – *frkání, mlaskání, datlík*
- zkoušejí *traktůrky* – nejprve *malý t t t t t t*, potom *velký d d d d d*, nakonec oba najednou *td td td td*
- procvičování a opakování slov s tr na začátku, na konci a uprostřed slova – *trpký, trpělivý, trpaslík, trnka, trumpeta, metr, Petr, svetr, kilometr, strč, petrklíč, kotrmelec, strhnul, chatrč, opatrně, nástroj, struna, strouhá, strejda* – slabika tr nedělala problém
- opakování fr – *fd fd fd fd fd*
- opakovací slova s fr na začátku, na konci, uprostřed – *frk, frkat, frčí, fráček, Francie, freska, frekvence, fronta, Frič, kufr, kafř, zafrkal, ufrknul* – zvládal bez výraznějších potíží
- opakování vr – *vd vd vd vd*
- opakování slov s vr na začátku, na konci, uprostřed – *vrk, vrkú, vrchol, vrták, vrstevník, vrzá, vrzavý, vrznout, vroucí, vroubek, povrch, navrch, vyvrtal, svrběl, zvrstal, zavrčel, zavrněl* – potíže se objevily pouze v případě slov *vrzavý, vrznout, zvrstat*, kde se mu občas popletla jednotlivá písmenka – (procvičoval za domácí úkol – zlepšilo se)

Listopad 2014

Logopedka s chlapcem stále pokračuje v opakování naučeného R v dalších spojeních br, hr, gr, chr, kr, ... R už je pěkně vibrační. Pokračuje fixování R prostřednictvím sousloví, vět a básniček.

- na začátku vždy jen krátké rozcvičení – spolehlivě zvládá
- opakování slabiky br – *bd bd bd bd, brk, brčko, brnká, brní, brvy, brzy, brus, bruneta, brumlá, brok, broukat, brousit, brada, Brit, obr, bobr, zubr, habr, dobrý, obrana, zbrklý, ubrus, kobra* – když se soustředí, vyslovuje naprosto bez potíží

Obdobně pokračovalo opakování u ostatních slabik. Pokud se vyskytl nějaký drobný problém v jakémkoli slově, paní učitelka slovo zapsala a na závěr si ho vždy protrénovali, dokud nebylo v pořádku.

- sousloví pro upevnění – *Petr črtá, čtvrtá čtvrtka, tramvajová srážka, strmý sráz, krásná Praha, pravý cvrček, promočený svetr, pružná pružina, králův hrad, Karlův krátek, drahý náramek*
- věty pro upevnění – *Petr má modrý svetr. V parku jsem našel marku. Drak je vysoko jako mrak. Vrtákem vrtáme trubky. Na vratech vrána, ve vratech brána. Drak se utrl a zamotal do drátů. Praskla pravá pružina.*
- básničky pro upevnění:

<i>Povídala pračka,</i>	<i>Kráčí Franta do Trhovan,</i>
<i>prát je pro mě hračka.</i>	<i>cestou trhá trnky,</i>
<i>Elektrický motor mám,</i>	<i>Trochu trnek ztratil v poli,</i>
<i>motor vrčí, pere sám.</i>	<i>nese prázdné hrnky.</i>

Prosinec 2014

V prosinci navštívil kroužek pouze jednou. R vyslovuje téměř bez potíží. Je třeba ho neustále upevňovat, aby byl schopen ho spolehlivě používat v běžné řeči.

Leden 2015

V posledním měsíci jsem bohužel nezískala žádný záznam z pozorování chlapce. Ani jednou se nedostavil, ani se neomluvil. Paní asistentka si myslí, že už chodit nebude.

4.2.5 Vyhodnocení pozorování

Během svého pětiměsíčního pozorování logopedického kroužku ve školní družině při ZŠ Chlumeč nad Cidlinou jsem měla možnost pozorovat šest dětí, které měly obtíže ve výslovnosti určitých hlásek. Jejich progresivita byla různorodá. Samozřejmě, každý jedinec je individualitou a ne každému se daří postupovat ke zlepšení velkou rychlostí, i když se ze všech sil snaží dosáhnout svého cíle. Při pozorování jsem se přesvědčila, že řádná domácí příprava je velice důležitou součástí procesu nápravy a automatizace vadné hlásky. Pokud se dítě doma nepřipravovalo, jeho posun vpřed při nápravě byl dlouhodobě nepatrný. U dětí, které se připravovaly poctivě, byl výsledek znát v podstatě v každé hodině kroužku. Velký vliv na nápravu má bezpochyby rodinné – domácí zázemí. Pokud se rodiče dítěti věnovali a přicházelo na logopedii připravené, posun vpřed byl pro něj určitě snazší. Přesto si myslím, že každé dítě musí chtít zlepšení ve své mluvě samo. Pokud tomu tak není a vadu si neuvědomuje, popřípadě ji nevnímá jako překážku ve svém životě, jeho výsledky v postupu ke zlepšení nebudou tak dobré, jako v případě, kdy si dítě toto uvědomí.

Při všech mých návštěvách mě nejvíce zarážel přístup většiny rodičů, kteří své děti do kroužku často nepřivedli, popřípadě si je vyzvedávali z kroužku dříve a bez ohlášení, takže se na jejich dítě často ještě nedostala ani řada nebo přerušili snažení paní logopedky uprostřed procesu. Dle mého názoru, místo aby byli rodiče vděční za bezplatnou službu a pomoc jejich vlastním dětem, tak brali kroužek ve většině případů na lehkou váhu. Myslím, že kdyby za kroužek platili, dítě by tam posílali pravidelně, protože by byli hmotným způsobem ve věci zainteresováni.

Logopedické kroužky organizované školami, ať už mateřskými či základními, jsou v dnešní době téměř samozřejmostí. Často bývají bezplatné. Zvyšující se počty dětí s nějakou řečovou vadou, především dyslálií, jsou v současné době alarmující. Myslím, že je třeba podporovat fungování těchto kroužků, protože jsou zárukou pravidelné a časté pomoci i nápravy oproti klinickým logopedům, ke kterým se sice také jezdí pravidelně, ale nejčastější interval je jednou za tři měsíce.

4.3 Rozhovor

Diskusní formu zjišťování informací jsem ve své práci zvolila za účelem získání přímých faktů a názorů na aktuální situaci, ve které se v současné době nachází úroveň a možnosti osvojování techniky, popřípadě nápravy řeči u dětí mladšího školního věku. Zajímalo mě aktuální stav na základní škole v místě mého bydliště, kde jsem také absolvovala dvě souvislé praxe. Zájem o současný stav právě na této škole je především osobní, zejména z důvodu reálné možnosti získání zaměstnání právě v této instituci. V rámci souvislých praxí jsem navázala důležité kontakty se dvěma logopedickými asistentkami působícími na místní škole. Obě asistentky vedou logopedické kroužky. Zajímalo mě především systém jejich fungování, nejčastější vady spolu s jejich nápravou a názory na současný stav problémů ve zkoumané oblasti.

4.3.1 Záznamy rozhovorů s logopedickými asistentkami

Absolvovala jsem dva rozhovory s logopedickými asistentkami. Oba probíhaly v klidném prostředí a v příjemné atmosféře. Obě pedagožky dostaly možnost vyjádřit se k totožným otázkám. Ochotně odpovídaly na mé dotazy a často je obohatily o obsáhlejší vyprávění.

4.3.2 Rozhovor číslo 1 (asistentka 1)

První z rozhovorů jsem absolvovala s paní vychovatelkou ze školní družiny v Chlumci nad Cidlinou, ke které jsem také chodila pozorovat práci logopedického kroužku. Spolupráce s ní byla velice příjemná, ochotně zodpovídala veškeré mé otázky.

1. Jak dlouho vykonáváte praxi v logopedickém kroužku?

V místní školní družině pracuji od roku 1996. Po prvních letech tady, jsem se rozhodla o rozšíření si vzdělání prostřednictvím specializace. Od roku 1998 jsem začala studovat na Vyšší odborné škole v Litomyšli obor Speciální pedagogika specializovaný na logopedii. Po začátku studia jsem se rozhodla zřídit v místní školní družině logopedický kroužek. Pamatuji si svou první svěřenkyni Petru, která měla problémy nejen s řečí, ale i intelektem. Postupem času u ní byly zjištěny některé poruchy učení. Po logopedické stránce měla obtíže s výslovností, artikulací a špatný dýchací rytmus. Díky dlouhodobé péči o tuto dívku jsem se rozhodla věnovat jejím obtížím ve své disertační práci. Po celou dobu studia i nějaký čas po něm, měl nade mnou dohled odborník logoped, velice zkušený pan konzultant, magistr v pokročilejším věku. Pomáhal mi v za-

čátcích s mým logopedickým snažením a se zpracováním disertační práce. Od roku 1998 vedu po celá léta bez přestání tento kroužek s výjimkou mateřské dovolené.

- Jaké základní metody nápravy vad a poruch řeči používáte?

Bohužel moje možnosti vzhledem k mému vzdělání i finanční dostupnosti pomůcek nejsou široké. Ráda bych využívala vibrační přístroje, které pomáhají zlepšit dýchání, artikulaci, motoriku a mnohé další, jenže to v dostupných podmínkách není možné. Využívám tedy reedukaci závislou na komunikaci, kde využívám slova, slovní spojení i jednoduché básničky cílené na řečové nedostatky. Když je dostatek času, tak v reedukačním procesu využiji i cvičení dechové nebo artikulační.

2. Co Vás přivedlo k vedení logopedického kroužku?

Když jsem se rozhodla, že si rozšířím vzdělání, chtěla jsem se původně specializovat na výtvarnou a pracovní výchovu. Vzdělání jsem si chtěla doplnit z důvodu rozšiřování a zavádění volnočasových aktivit ve školní družině a tyto obory mi připadaly nejvhodnější. Nakonec obory, které jsem si původně vybrala neotevřeli a dostala jsem pouze omezenou nabídku. Zamýšlela jsem se nad využitelností nabízených možností. Vzpomněla jsem si na děti ve školní družině a přemýšlela jsem nad kroužkem, který by jim byl prospěšný. Uvědomila jsem si, jak často slyším mnoho špatných výslovností, které se mnohdy nezlepšují, a proto jsem zvolila obor Speciální pedagogika – logopedie.

- Jak dlouho se zabýváte logopedií?

(Tato otázka byla zodpovězena v bloku číslo 1.)

- Provozovala jste kroužek již dříve, například v jiném zařízení či soukromě?

(Tato otázka byla zodpovězena v bloku číslo 1.)

- Jaké podmínky vzdělání jste musela splnit, abyste mohla vést logopedický kroužek?

V době, kdy jsem si vybírala studium logopedie, ještě nebyla možnost studovat bakalářské obory. Proto jsem musela studovat Vyšší odbornou školu v Litomyšli. Abych mohla vést logopedický kroužek, bylo třeba vystudovat obor Speciální pedagogika – logopedie – logopedický asistent. Mám v podstatě nejnižší možné vzdělání v tomto oboru.

- Máte při Vašem dosaženém vzdělání a v těchto podmínkách právo diagnostikovat a navrhnout nápravná řešení?

Takové právo nemám, právo diagnózy má klinický logoped, který často spolupracuje i s dalšími odborníky. Většina dětí, které navštěvují můj kroužek, klinického logopeda navštěvuje. On provede diagnostiku, a když jsou rodiče ochotni, můžu vidět výsledky od klinického logopeda i já. Pokud nemám takovou možnost, provádím si někdy svou vlastní zjednodušenou diagnostiku sama pro sebe.

3. Jaká si myslíte, že je hlavní úloha konkrétně Vašeho kroužku. (Proč?)

Já bych si strašně přála alespoň částečně přispět ke správné výslovnosti hlásek, se kterými mají děti potíže. Svůj kroužek beru jako tréninkové prostředí pro děti s řečovými problémy pod dohledem odborníka. Myslím si, že je to pomoc pro dnešní vytížené rodiče, kteří si často nenajdou čas na plnění úkolů od klinického logopeda ani ode mě a já jim pomáhám tím, že se alespoň jednou v týdnu věnuji jejich dětem a jejich řečovým obtížím. Ze zkušenosti vím, že dětem trvá alespoň rok než začnou neposlušnou hlásku správně využívat ve spontánní konverzaci. Moje pomoc je pro děti příhodná i při plnění školních povinností. Když se učí číst a neumí správně mluvit, je to pro ně o dost obtížnější.

- Kolik dětí v současnosti navštěvuje kroužek?

V kroužku je nyní zapsáno osm dětí. Tolik je pro otevření kroužku potřeba. A je to vlastně i ideální stav. Více dětí bych nemohla stihnout. Jeden žák sem ale téměř nedochází a dalším zapsaným je můj vlastní syn, se kterým povětšinou trénuji doma.

- V jakém jsou přibližně věkovém rozmezí?

V letošním roce ke mně chodí převážně žáci z první třídy, takže jim je 6–7 let. Mezi nimi je jeden chlapec ve věku 11 let. V minulých letech jsem měla děti různého věku, většinou od 1. do 3. třídy. Takže asi v rozmezí 6–9 let.

- Jaké jsou nejčastější obtíže Vašich svěřenců?

Děti, které sem chodí, trpí pouze dyslálií. Na jiné obtíže bych si asi netroufla a není ani příležitost se jimi zabývat. Hlásky, se kterými mají největší potíže jsou sykavky, R, Ř a v poslední době často i D.

4. Jakým způsobem děti přistupují k přípravě, docházce a samotné výuce?

Přístup dětí je hodně individuální. Většinou nejprve přistupují podle vzoru svých rodičů. Z vlastní zkušenosti vím, že ve chvíli, kdy dětem začne jejich šišláni vadit a začnou si ho uvědomovat, jsou schopné na své řeči pracovat i samy. Pokud najdou vlastní motivaci, začnou se hodně snažit a pokrok je znatelný. Nejvíce záleží na povaze a okolí dítěte.

- Jak k tomuto přistupují jejich rodiče? (Důvody?)

Rodiče v dnešní době nemají moc času na své děti. Musí hodně pracovat a podle toho často vypadá příprava na kroužek. Vzhledem k tomu, že kroužek je zdarma, tak si moc hlavu nelámou ani s docházkou a často upřednostňují jiné aktivity dětí nebo i své vlastní, před logopedickým kroužkem.

- Kolik z nich s dětmi navštěvuje klinického logopeda?

Dojíždění ke klinickému logopedovi bych odhadovala asi u 80%.

5. Doporučila byste rodičům nějaké pomůcky, které by měli doma při přípravě s dětmi využívat?

Podle mého doma nepotřebují žádné pomůcky, krom zrcadla. Stačí, když se budou řídit pokyny.

- Jaké pomůcky využíváte vy sama?

Hlavní pomůckou je zrcadlo. Pokud je třeba umístit při nějakém cvičení jazyk na konkrétní místo v ústech a děti nepochopí nebo jim to nejde, využijí dřevěnou špachtličku nebo jejich vlastní prsty. Při nácviku R lze za zuby nalepit například i nějakou žvýkačku.

6. Jakou literaturu byste doporučila rodičům k domácí přípravě dětí?

Rodiče by se především měli řídit kartou se slovy a cvičeními, které si ode mě děti nosí domů z každé hodiny logopedie a trénovat podle něj. Dále existují soubory s názvem Šimonovy pracovní listy. Ty by také mohli při domácí přípravě využít. Jako prevenci bych doporučila, jakékoli předčítání od rodičů, při kterém dětem předvedou správný řečový vzor.

- Jakou literaturu byste doporučila jiným vyučujícím logopedických kroužků?

Já nedám dopustit na knihu od Petráše a Štěpána – Logopedie v praxi, podle té řídím celou svou výuku. Dále bych doporučila knihu Brousek pro tvůj jazýček od Františka Kábele. Ještě používám knihu Obrázková škola řeči od Františka Kábele, kterou využívám k takové svojí první diagnostice. Především je vhodná pro děti, které neumějí číst. Jsou v ní především obrázky, které mi děti pojmenují a já získám přehled o jejich aktuální mluvě, bez toho, aby po mně něco napodobovaly.

4.3.3 Rozhovor číslo 2 (asistentka 2)

Druhý z rozhovorů probíhal ve školní třídě. Oslovila jsem paní učitelku, která má vystudovaný obor Učitelství pro 1. stupeň ze Základní školy v Chlumci nad Cidlinou. Je to paní učitelka s mnohaletou praxí. V letošním roce je třídní učitelkou v 1. ročníku. Většinu své pedagogické kariéry působí právě ve dvou nejnižších ročnících prvního stupně, tedy v prvním a druhém. Díky tomu má velký přehled o globálním zhoršování úrovně komunikačních schopností dětí ve věku, kdy začínají povinnou školní docházkou. Právě z těchto důvodů vede logopedický kroužek a aplikuje ve velké míře preventivní logopedická cvičení do běžné výuky.

1. Jak dlouho vykonáváte praxi v logopedickém kroužku?

Ve školním roce 2010/2011 jsem absolvovala logopedický kurz, takže přibližně od této doby. Kroužek pod mým vedením byl oficiálně zaveden až ve školním roce 2011/2012.

- Jaké základní metody nápravy vad a poruch řeči používáte?

Na nápravě metodicky pracujeme především formou hry a za pomoci jednoduchých básniček a říkadel.

2. Co Vás přivedlo k vedení logopedického kroužku?

K plnění logopedického kurzu jsem se rozhodla ve chvíli, kdy jsem si uvědomila, že chyby a vady v dětské řeči jsou velice časté a myslím si, že jsou rok od roku častější. Když jsem začala s dojížděním na kurz, už jsem věděla, že chci pomáhat dětem s jejich obtížemi nejen prostřednictvím kroužku, ale i v běžných hodinách, kde pracuji po logopedické stránce preventivně se všemi dětmi. Díky tomu děti, které trpí vadami, nemají frustrující pocity, protože mluvidla i dech procvičujeme všichni dohromady a oni si vlastně v těchto chvílích ani neuvědomí, že činnost do jisté míry probíhá právě z důvodu jejich řečového problému. Dalším důvodem, který mě vedl k rozšíření mého vzdělání o logopedickou prevenci, byla nedůslednost rodičů v souvislosti s nápravou řeči u dětí, které pravidelné procvičování opravdu potřebovaly. Díky svému kurzu, mohu pomáhat těmto dětem i já sama. V rámci kroužku s dětmi pravidelně procvičuji, co je třeba.

- Jak dlouho se zabýváte logopedií?

Přibližně od doby, kdy jsem se rozhodla k absolvování kurzu, asi 5 let.

- Provozovala jste kroužek již dříve, např. v jiném zařízení či soukromě?

Jak už jsem řekla, kroužek byl oficiálně zaveden ve školním roce 2011/2012, ale já jsem s logopedickým působením začala už od školního roku 2010/2011, kdy jsem byla povinna provádět různá pozorování, diagnostiku a pokusy o nápravu, právě v rámci studovaného kurzu. Kurz jsem dokončila v lednu roku 2011. V rámci kurzu jsem musela pracovat se skupinou dětí, provádět u nich orientační diagnostiku, odhalit potíže, snažit se o nápravu jejich problému a celkové zlepšení ve všech oblastech, kde bylo třeba (například: jemná motorika, fonematický sluch, slovní zásoba, ...). Nedostatky byly odhaleny v důsledku orientační diagnostiky. Tato činnost probíhala po dobu dvou měsíců, vše samozřejmě se souhlasem rodičů. Bezprostředně po dokončení kurzu jsem pokračovala v práci s těmito dětmi v rámci neoficiálních logopedických schůzek – samozřejmě bezplatných. Momentálně je kroužek zaveden oficiálně pod záštitou základní školy, takže je zdarma. Ve svém volném čase soukromě pracuji s jedním chlapcem, který žil s českou rodinou dlouho v Americe. I když za hranicemi alespoň doma používali češtinu, výslovnost některých hlásek mu stále dělá problémy, a tak společně pracujeme na její nápravě.

- Jaké podmínky vzdělání jste musela splnit, abyste mohla vést logopedický kroužek?

Absolvovala jsem kurz organizovaný prostřednictvím Asociace logopedů ve školství, který je projektem MŠMT pod záštitou Evropské unie. Přesný název kurzu je Logopedická prevence u dětí a žáků v ČR. Akreditace je 40 hodin, které proběhnou během období zhruba čtyř měsíců. Po úspěšném absolvování kurzu jsem obdržela oficiální certifikát: Osvědčení o absolvování akreditovaného kurzu „Logopedická prevence“.

- Máte při Vašem dosaženém vzdělání a v těchto podmínkách právo diagnostikovat a navrhnout nápravná řešení?

Ne nemám právo dělat oficiální diagnózu, ale mohu si pro sebe vypracovat orientační vyšetření dítěte s potížemi ve výslovnosti.

3. Jaká si myslíte, že je hlavní úloha konkrétně Vašeho kroužku. (Proč?)

Myslím, že jsem jakousi prodlouženou rukou klinického logopeda, ke kterému děti jezdí bohužel pouze jednou za tři měsíce. Mým cílem je pomoci dětem s nápravou jejich řečových vad a pomoc s jejich nedostatky i v dalších oblastech, které mají co dočinění s komunikační složkou dítěte, protože dle mého názoru: „Všechno souvisí se vším“.

- Kolik dětí momentálně navštěvuje kroužek?

Můj kroužek v letošním roce navštěvují pouze tři děti a to každý čtvrtek. Pokud mám možnost během školního dopoledne, tak s nimi občas v rychlosti trošku procvičím výslovnost i mimo oficiální dobu kroužku. Obě děti jsou z mé třídy, tím pádem je mám neustále na očích a mohu na ně preventivně působit i v rámci výuky. Mimochodem děti, které navštěvují můj kroužek, jsou většinou žáci z mé třídy.

- V jakém jsou přibližně věkovém rozmezí?

Děti, které navštěvují kroužek, jsou většinou ve věkovém rozmezí 6–8 let, tedy 1.–2. ročník ZŠ.

- Jaké jsou nejčastější obtíže Vašich svěřenců?

Děti, které navštěvují logopedický kroužek mají jako hlavní problém dyslálii – patlavost. Se závažnějšími potížemi jsem se zatím nesešla a asi bych je ani neřešila. Myslím, že komplikovanější případy by měly zůstat v rukou především lékařských odborníků, než jsme my asistenti. Moji svěřenci nejčastěji mají potíže s výslovností hlásek R, Ř, L a sykavek. Občas jsem se setkala i s obtížemi v měkčení ve slabikách DI, TI, NI a problémem s hláskami Ď, Ť, Ň.

4. Jakým způsobem děti přistupují k přípravě, docházce a samotné výuce?

Toto je samozřejmě velice individuální, ale já je zahálet nenechám. Výhoda je, že se s nimi vídám v podstatě denně.

- Jak k tomuto přistupují jejich rodiče? (Důvody?)

Rodiče jsou většinou velice ochotní ke spolupráci. I když doma s dětmi často neprocvičují, dávají mi alespoň naprosto volnou ruku v celém procesu nápravy. Jsem ráda, když mi přinesou vyjádření od klinického logopeda a seznámí mě s činnostmi, které s dítětem klinický logoped vykonává.

- Kolik z nich s dětmi navštěvuje klinického logopeda?

Klinického logopeda navštěvují většinou téměř všechny děti. Problém nastává u dětí ze slabého sociokulturního prostředí, kde rodiče často nemají finanční prostředky, které potřebují například na cestovní náklady a nebo jednoduše nemají ani zájem toto s dítětem absolvovat. Větší problém však vidím v tom, že sice nyní rodiče ke klinickému logopedovi docházejí, ale začali se řečovým problémem svého dítěte zabývat až ve chvíli, kdy přišli k zápisu, což je naprosto nepochopitelné. Řečové obtíže je třeba začít řešit už daleko dříve, zhruba ve věku 5 let, kdy už by se řečové schopnosti dítěte měly začít systematicky napravovat.

5. Doporučila byste rodičům nějaké pomůcky, které by měli doma při přípravě s dětmi využívat?

Rodičům bych doporučila především nehmotné prostředky, které by měli používat i ti rodiče, jejichž děti potíže s řečí nemají. Jde především o vyprávění či předčítání pohádek, které dětem pomáhají rozvíjet slovní zásobu a rozvíjí fantazii a představivost. Dále by měli s dětmi často mluvit a dávat jim podněty ke komunikaci, tím se děti učí lépe vyjadřovat, rozvíjejí zásobu slov, utváří si vlastní myšlenky a názory. Z věcných pomůcek by to bylo asi pouze zrcadlo, které je důležité při oficiálním procvičování zadaných úkolů z hodin logopedického kroužku. Díky zrcadlu vidí, jestli mají správně postavená mluvidla.

- Jaké pomůcky využíváte vy sama?

V samotné logopedické nápravě využívám jako pomůcku zrcadlo a špachtli. Když se dítě stydí a má problém s vyjadřováním se přede mnou, je šikovnou pomůckou papírová maska nebo škraboška. Dítě si ji nasadí, má pocit, že na něj už není tolik vidět a ostych většinou zmizí. Jako další nástroje používám cvičení z logopedické prevence, která se zabývají dechovou, hlasovou, zrakovou, sluchovou, artikulační i motorickou složkou.

6. Jakou literaturu byste doporučila rodičům k domácí přípravě dětí?

Rozhodně bych rodičům doporučila knihu od Jiřiny Klenkové a Heleny Kolbábkové s názvem Diagnostika předškoláka – správný vývoj řeči dítěte, kterou jsem získala na kurzu logopedické prevence. Dále jsou dobře dostupné Šimonovy pracovní listy. Je možné vyhledat cvičení i na internetu.

- Jakou literaturu byste doporučila jiným vyučujícím logopedických kroužků?

Určitě bych doporučila, stejně jako rodičům, knihu Diagnostika předškoláka, dále materiály z učebnic pro zvláštní školy, kde se věnují předmětu řečová výchova. Dobrou pomůckou jsou Logopedické omalovánky, ve kterých dítě vybarvuje slovo, které má právě procvičovat. Já sama často čerpám z různých internetových portálů podle toho, kde najdu příhodný materiál. Často čerpám z internetové stránky www.logopedonline.cz, kde jsou připravena kompletní cvičení nápravy pro jednotlivé hlásky.

4.3.4 Porovnání a diskuse

Měla jsem možnost realizovat dva rozhovory se dvěma logopedickými asistentkami působícími ve stejné instituci, které vzájemně nijak nespolupracují. Každá z nich vede svůj logopedický kroužek. Ani jeden z rozhovorů nebyl časově limitován. Oběma byly pokládány totožné otázky, ke kterým se mohly neomezeně vyjádřit. Otázky v rozhovoru byly systematicky rozděleny do šesti bloků. Mohlo se stát, že nějaká otázka byla zodpovězena v rámci jiné, tím pádem byl dotaz vynechán.

V prvním bloku bylo třeba zjistit úvodní, přesto zásadní informace. Obě asistentky shodně zorganizovaly svůj logopedický kroužek v rámci svého probíhajícího vzdělávání. Rozdíl je zde ten, že asistentka 1 započala svou logopedickou kariéru o 12 let dříve. Z toho vyplývá i **zájem o získání modernějších a odbornějších prostředků nápravy**. Asistentka 2 sice využívá obdobné metody jako asistentka 1, především se jedná **o nápravu formou hry, říkadel, systematické opakování – drilování slov**, ale asistentka 1 velice touží po možnosti získat vibrační přístroje, což pro školu, respektive pro školní družinu, není realizovatelné po finanční stránce.

Ve druhém bloku se jedná především o vzdělání, činnost a motivaci obou dotazovaných. Obě asistentky se shodují v názoru, že dnešní **úroveň komunikace stále klesá a vady řeči, především nesprávná výslovnost hlásek, se objevují stále častěji**. Dále se ztotožňují v názoru na **nedostatek času rodičů věnovat se dětem po všech stránkách**. To jsou důvody, proč se rozhodly právě pro studium logopedie. Obě se o logopedii zajímají přesně od doby, kdy začaly se vzděláváním v tomto oboru. Jejich cesta k titulu logopedického asistenta byla však velice rozdílná. Asistentka 1 vystudovala tříletý obor na VOŠ s názvem Speciální pedagogika – logopedie – logopedický asistent. Druhá asistentka absolvovala pouze kurz pod záštitou MŠMT – Logopedická prevence u dětí a žáků ČR. Přesto, že jejich vzdělávání bylo podstatně rozdílné, výsledné vzdělání se jeví shodným. Obě vedou logopedický kroužek na stejné úrovni a **nemají právo odborně diagnostikovat, mohou pro své účely získávat pouze orientační logopedické vyšetření**. Ještě je třeba zmínit, že asistentka 2 se věnuje prevenci a nápravě nejen v logopedickém kroužku, ale také soukromě a často využívá preventivních i nápravných metod a cvičení během běžné výuky ve své školní třídě.

Třetí blok se zabývá výhradně konkrétními logopedickými kroužky. **Kroužek 1. asistentky** je organizován pod záštitou školní družiny. Návštěvy jsou bezplatné. V le-

tošním roce je v kroužku zapsaných 8 dětí, což je maximální počet, ale pravidelně dochází pouhých 6. Nejčastěji bývají **ve věku 6–9 let**. Letos jsou zde žáci pouze z prvního ročníku a jeden jedenáctiletý, který chodí do praktické školy. Děti navštěvují kroužek **jednou týdně**. Chodí sem děti pouze s dyslálií, nejčastěji mají **obtíže s výslovností R, Ř, D a sykavek**. Jako poslání svého kroužku vnímá paní učitelka **pomoc dětem při nápravě řečových vad**. Svou činnost vnímá také jako **úlevu pro rodiče** od jedné z jejich povinností. **Kroužek 2. asistentky** organizuje ZŠ a letos ho navštěvují pouze 3 děti. Všechny jsou z 1. ročníku a shodou okolností ze třídy přímo paní asistentky – učitelky. V jiných letech kroužek navštěvovaly děti ve věku **6–8 let**. S dětmi pracuje na nápravě **několikrát týdně**, díky tomu, že je má ve třídě neustále na očích. Shodně její kroužek navštěvují děti s dyslálií. **Obtíže** mívají především **s výslovností sykavek, R, Ř, L a občas v měkkění**. Jako hlavní úlohu svého kroužku vidí paní učitelka být **prodlouženou rukou klinického logopeda a rozvíjení všech oblastí, které by mohly souviset s řečovými obtížemi**.

Blok čtvrtý ukazuje názory asistentek na přístup dětí i rodičů k logopedickému kroužku a celkové snaze o nápravu. Obě se shodují v názoru, že **přístup dětí je velice individuální**. Asistentka 1 ještě doplňuje o mínění, že **děti se řídí dle vzoru svých rodičů** a také, že se většina z nich začne snažit až ve chvíli, kdy si vadu začnou plně uvědomovat a vadí jim samotným. Na přístup rodičů se jejich názor podstatně liší, zřejmě dle zkušenosti. **Asistentka 1** říká, že se **rodiče s dětmi doma na logopedii většinou vůbec nepřipravují, nespolupracují** s ní a docházku, vzhledem k bezplatnosti, neřeší. Naopak **asistentka 2** říká, že **rodiče ji spolehlivě informují o postupech klinického logopeda a dávají jí v nápravě svobodu**. **Shodují se v nízké úrovni domácí přípravy**. Obě asistentky souhlasí, že **většina dětí navštěvuje pravidelně klinického logopeda**. Asistentka 2 dodává, že problémem je započítí návštěv klinického logopeda a samotného řešení problému v pozdějším věku, třeba až při nástupu do školy.

V pátém bloku jsou předmětem rozhovoru pomůcky, které by asistentky doporučily rodičům pro domácí přípravu a také ty, které používají ony samy při nápravě. Na otázku každá z asistentek nahlédla z jiného pohledu. **Asistentka 1** řeší především materiální pomůcky pro rodiče. **Doporučuje pouze zrcadlo a kartu, kterou si přinesou z její hodiny**. **Asistentka 2** doporučuje rodičům především nehmotné pomůcky, sloužící nejen k nápravě, ale i k rozvoji komplexních komunikačních schopností, jako je vy-

právění, předčítání, básnička, stimulace ke komunikaci, podněty k rozvoji fantazie.

Z hmotných doporučuje **zrcadlo**. Mezi pomůcky, které používají obě asistentky patří: zrcadlo, špachtle, popřípadě prsty. Asistentka 2 ještě využívá škrabošku na obličej pro zbavení stresu.

Poslední blok se zabývá používanou a doporučenou literaturou pro logopedické asistenty a literaturou doporučenou pro rodiče k domácí přípravě. *V rámci diskuse k této části jsem se rozhodla doplnit i velmi stručný rozbor doporučených knih a internetových stránek.*

Asistentky rodičům doporučují literaturu převážně různorodou. Shodují se pouze v případě pracovních sešitů **Šimonovy pracovní listy**, kterých existuje desítky dílů a každý z nich je zaměřen na určitou oblast nápravy. Asistentka 1 dále navrhuje jakoukoli knihu, ze které lze předčítat a prostřednictvím čtení dítěti ukazovat správný řečový vzor. Asistentka 2 ještě předkládá rodičům knihu **Diagnostika předškoláka** od J. Klenkové a H. Kolbábkové, kde je na začátku sepsáno několik informací pro rodiče o správném řečovém vývoji dítěte a dále následují přehledně rozčleněná cvičení k rozvoji a testování jednotlivých oblastí schopností a dovedností dítěte, ve kterých by mohlo mít obtíže. Prostřednictvím těchto cvičení lze s dítětem systematicky pracovat i v domácím prostředí již od útlého věku a rozvíjet oblasti, o kterých víme, že jsou pro dítě problémové a tím lze k přispívání ke správnému řečovému vývoji. Dále asistentka 2 zmiňuje možnost hledání nápravných a preventivních cvičení na **internetu**.

V doporučení pro ostatní logopedy je nabídka opět velice různá. Asistentka 2 doporučuje opět knihu **Diagnostika předškoláka**, dle které si učitelé mohou tvořit orientační diagnostiku a říká, že je možné využít některé materiály z učebnic pro zvláštní školy, které souvisí s jejich předmětem řečová výchova. V neposlední řadě doporučuje internet, především webovou stránku **www.logopedonline.cz**, kde logopedičtí asistenti mohou najít přehledně rozřazené popisy jednotlivých poruch řeči s možnostmi jejich nápravy, dále jsou zde přehledně rozpracována cvičení logopedické prevence a kompletně a systematicky zpracované listy k nápravě jednotlivých hlásek. Mohou zde najít i odborné články k tématu a množství příhodné literatury. Asistentka 1 doporučuje především knihy, dle kterých lze přesně postupovat při nápravě výslovnosti jednotlivých hlásek. Pro ni je nejdůležitější knihou **Logopedie v praxi** od J. Štěpána a P. Petráše. Jedná se o metodickou příručku, ve které asistenti mohou najít postup a cvičení k ori-

entačnímu logopedickému vyšetření, množství přípravných cvičení spolu s motivačními texty, básničkami a písničkami. Důležitou součástí je podrobně rozpracovaný manuál k nápravě jednotlivých hlásek s obrovskou zásobou slov a básniček potřebných k postupnému učení a zlepšování. Kniha je velice přehledná a má správnou hierarchii. Dále předkládá knihu s názvem **Obrázková škola řeči**, kde najdeme zásobník básniček k jednotlivým hláskám, průpravná cvičení k jednotlivým hláskám, která jsou zde vypracována opravdu stručně a několik her sloužících k rozvoji komunikace. Nejdůležitější částí celé publikace jsou obrázky, které jsou, zpravidla na každém listu, věnovány jedné hlásce. Tyto obrázky, pro logopedického asistenta, mohou sloužit především k první diagnostice vadných hlásek prostřednictvím sluchu při pojmenovávání obrázku dítětem. Poslední doporučená literatura od asistentky 1 je kniha od Františka Kábele – **Brousek pro tvůj jazýček**. Knihu považuje spíše za doplňkovou pro své účely. Jedná se o soubor průpravných říkanek vypracovaných k jednotlivým hláskám. Výhodou je více materiálu k problémovým hláskám. Básničky jsou velice jednoduché, a proto si je děti snadno zapamatují.

Z rozhovorů vyplývá, že každá asistentka si vytvořila svůj vlastní systém pro fungování a práci v logopedickém kroužku. Výhodou asistentky 2 je možnost přístupu k dětem, se kterými pracuje v kroužku i mimo něj. Může pozorovat zlepšení a využívání naučené správné výslovnosti ve spontánním mluveném projevu, což je pro každého nejtěžší část procesu nápravy a fixace hlásky. Myslím, že v obou případech mají děti spolehlivé vedení. Pro obě asistentky je rozhodně důležité, aby jejich logopedické snažení bylo úspěšné, rozvíjelo se a postupovalo správným směrem. Bohužel často nemají takovou podporu rodičů, jaké by bylo třeba. Přesto svou činnost nevzdávají a snaží se dětem s vadami řeči zlepšit životní podmínky. Zvláštní je, že i když pracují v podstatě v jedné instituci, nespolupracují. Neznají metody své kolegyně, nepoužívají shodnou literaturu a jejich systém práce v kroužku je odlišný. V závěrečné diskuzi je třeba ještě zmínit závažný rozdíl v absolvovaném vzdělání, které však mělo stejný výsledek – titul logopedického asistenta.

5 Logopedická prevence v praxi na ZŠ

V roce 2014 jsem absolvovala dvě souvislé pedagogické praxe na ZŠ Chlumec nad Cidlinou. První byla běžná souvislá praxe ve zvoleném ročníku po dobu pěti týdnů. Druhou byla praxe přímo specializační, kde jsme se měli věnovat problematice spojené se zvoleným zaměřením v časovém rozmezí čtrnácti dnů. Mou zvolenou specializací jsou Specifické poruchy učení a chování. Do tohoto oboru lze částečně zahrnout i logopedii. Potíže s řečí úzce souvisejí s problémy především ve čtení. Dále se mnoho preventivních cvičení pro děti s poruchami řeči prolíná i v reedukačních cvičeních pro děti se specifickými poruchami učení.

5.1 Zápis do 1. ročníku ZŠ

Během prvního únorového týdne, ve dnech 5. a 6. 2. 2015, se na ZŠ Chlumec nad Cidlinou, v místě mého bydliště, uskutečnil zápis do prvního ročníku základní školy. Získala jsem možnost zúčastnit se zápisu, ale pouze jako nezávislý a tichý pozorovatel. Letošního zápisu se zde zúčastnilo 99 předškoláků. Na organizaci a konkrétním zápisovém aktu se podílel kompletní pedagogický sbor prvního stupně.

První úkol byl pro rodiče – zaregistrovat se u zástupkyně pro první stupeň místní ZŠ, kde získali pro své dítě záznamový zápisový list (viz obrázek č. 1). Poté se odebírali i s dětmi na rozlehlou chodbu, kde se jich ujali organizátoři, a ve které byly utvořeny pracovní prostory pro první úkol dětí, což bylo nakreslit libovolný obrázek na zadní stranu záznamového archu. (V minulosti byla povinnost kreslit lidskou postavu, v současnosti je volba obrázku na uvážení dítěte.) Dále následoval vstup do tříd, kde na děti čekali jednotliví učitelé, kteří zjišťovali školní zralost a připravenost předškoláků. V místnosti byl v pozadí dění utvořen i prostor pro rodiče.

Setkání zapisujícího učitele s předškolákem bylo zahájeno krátkým rozhovorem o obrázku. Součástí rozhovoru je i představení se. Toto povídání slouží k uvolnění napětí. Dále zapisujícímu ukáže úroveň komunikačních schopností a dovedností, případné vady ve slovním projevu, schopnost vlastní prezentace, péče sám o sebe a míru závislosti na rodičích. Prostřednictvím různorodých sad karet byly u dětí ověřeny další podstatné informace. Mezi úkoly se řadilo pojmenování věcí a činností, základní orientace, hledání rozdílů, určení protikladů, navlékání korálků, přiřazování a poznávání čísel, rozlišení geometrických tvarů a barev. Na závěr mohlo dítě říci oblíbenou básničku, nebo

zazpívat písničku. Během celé konfrontace je nutné dále vyzozorovat sociální zralost (zdravení, oblékání, komunikace, udržení pořádku, ...), laterální, konkrétní potíže ve výslovnosti a komplexní připravenost pro školní docházku. Dle průběhu plnění jednotlivých zkoušek a úkonů a také dle pozorování během celé návštěvy, byl vyplněn zápisový arch, kde byla zaznamenána úroveň schopností a dovedností každého dítěte. Pokud je dítě označeno pouze jako připravené s výhradami nebo nepřípravené, je třeba rodičům sdělit oblasti, ve kterých má předškolák obtíže a doporučit možnost nápravy, popřípadě odklad. Záznamový arch z průběhu zápisu bude k dispozici třídní učitelce, ke které dítě nastoupí do prvního ročníku. Slouží jí především k orientaci ohledně struktury celé třídy i počáteční úrovně jednotlivců (viz obrázek č. 1).

Zápis do prvního ročníku - ZŠ Chlumec nad Cidlinou

Jméno a příjmení žáka: _____

1) Rozlišování barev: ano - částečně - ne
 Počítání: ne - do 5 - do 10 - více
 Více x méně: ano - částečně - ne
 Větší x menší: ano - částečně - ne
 Geometrické tvary: ano - částečně - ne

2) Pojmenování obrázků: ano - částečně - ne
 Orientace (nahore, vpravo, mezi, uprostřed): ano - částečně - ne
 Výslovnost: ano - částečně (špatně vyslovované hlásky): _____

3) Hledání rozdílů mezi obrázky: ano - částečně - ne

4) Protiklady: ano - částečně - ne

5) Sociální zralost (zdravení, udržení pořádku, oblékání, komunikace, manuální zručnost...)

6) Slovní projev (básnička, písnička): ano - částečně - ne

7) Lateralita: pravák - levák - nevyhraněná
 Držení tužky: správné - špatné

Dítě se jeví jako: - připravené
 - připravené s výhradami _____
 - nepřípravené

Doporučení rodičům (logopedie, držení tužky, orientace, vyprávění, návštěva PPP):

Podpis zapisujícího: _____

Podpis zákonného zástupce: _____

Obrázek 1: Originální zápisový list

Shrnutí informací a poznatků vyplývajících z letošního zápisu do prvního ročníku chlumecké základní školy v souvislosti s řečovými vadami a jejich vlivem na dítě:

- K letošnímu zápisu do první třídy přišlo v Chlumci nad Cidlinou 99 předškoláků. Odklad byl doporučen 25 dětem (popřípadě byla žádost o odklad přáním rodičů), tím pádem je momentálně 74 jistých adeptů pro nástup do prvního ročníku. Několik dalších možná přibude po vyjádření pedagogicko-psychologické poradny, které jsou rodiče povinni odevzdat ředitelce školy, nejpozději do konce května 2015.
- Odklad školní docházky byl ve většině případů doporučen především z důvodu řečových obtíží často v kombinaci se sociální nezralostí. Z oblasti řečových vad trpí letošní předškoláci nejčastěji dyslálií. Především mají potíže s hláskami R, Ř, L a sykavkami. Dále se zde vyskytly tři děti s opožděným vývojem řeči. U jednoho je podezření dokonce na vývojovou dysfázii.
- Většina předškoláků s řečovými obtížemi pravidelně navštěvuje logopedickou asistentku působící v mateřské škole. Asi polovina z těchto dětí dojíždí i ke klinickému logopedovi.
- Každým rokem se navyšuje množství odkladů z důvodu řečových obtíží.
- Není výjimkou, že děti nastupující do prvního ročníku základní školy, mají potíže s výslovností některých hlásek.
- Úroveň komplexních komunikačních schopností stále více klesá.
- Je třeba apelovat na rodiče, aby pochopili důležitost rozvoje komunikačních schopností, na čemž je třeba pracovat v podstatě od narození dítěte. Toto mohou činit prostřednictvím dostatku podnětů a vlastního správného řečového vzoru.

5.2 Aplikace nápravných a preventivních cvičení do běžné výuky

V období od 16. 4. – 23. 5. 2014 jsem absolvovala souvislou pedagogickou praxi ve 2. ročníku ZŠ Chlumeck nad Cidlinou pod vedením paní učitelky s více jak třicetiletou praxí. Tato paní učitelka je po splnění logopedického kurzu pod záštitou MŠMT logopedickou asistentkou. Během praxe jsem měla možnost sledovat její pedagogické i logopedické počínání. Pokud je na 1. stupni ZŠ zájem, zprostředkovává bezplatně logopedickou pomoc prostřednictvím logopedického kroužku (při velkém počtu zájemců) nebo individuálně. Díky znalostem z kurzu a zkušenostem, které postupně získává

při aktivní pomoci dětem s řečovými problémy, si plně uvědomuje důležitou roli komunikace a správné mluvy v životě každého jedince. Z tohoto důvodu se snaží několikrát do týdne zapojit do výuky některý z prvků logopedické prevence. Preventivní cvičení využívá v běžných hodinách v rámci předmětů, do kterých lze zapojit jakýkoli prvek. Cvičení aplikuje jednotlivě, například jako motivaci, nebo souhrnně – prostřednictvím logopedických chviliek.

Preventivní cvičení lze aplikovat do běžné výuky především v těchto předmětech:

- Hudební výchova (V rámci hudební výchovy lze zařadit cvičení na veškeré dechové a hlasové složky, rytmické schopnosti, sluchovou diferenciaci, sluchovou analýzu, sluchovou paměť, artikulační cvičení a cvičení na rozvoj všech druhů motoriky.)
- Dramatická výchova (V rámci dramatické výchovy lze využít prvky ze cvičení jemné i hrubé motoriky, artikulační cvičení, cvičení na rozvoj komunikace, procvičení všech složek zraku i sluchu, cvičení dechová a hlasová.)
- Český jazyk, čtení, psaní (V rámci výuky českého jazyka je možné využít cvičení z oblasti rozvoje slovní zásoby a komunikace, sluchové paměti, diferenciacie, analýzy i syntézy; zrakové paměti, diferenciacie, analýzy a syntézy; cvičení na všechny typy motoriky, artikulační cvičení, dechová i hlasová cvičení, také zde aplikujeme prvky rytmických aktivit.)
- Pracovní výchova (V rámci pracovní výchovy můžeme zařazovat činnosti z oblasti jemné i hrubé motoriky a grafomotoriky.)
- Tělesná výchova (V rámci tělesné výchovy je možné zařadit prvky cvičení jemné i hrubé motoriky, rytmická cvičení, trénování dechové složky i sluchovou a zrakovou diferenciaci.)

5.3 Logopedické chvílky

V případě logopedických chviliek se nejedná o vlastní nápravu řeči. Lze je využít v základních i mateřských školách. Jde o několik systematicky a tematicky na sebe navazujících preventivních cvičení, která jsou jednoduchá a krátkodobá. Logopedická chvílka probíhá kolektivně a v základní škole je zařazována nejčastěji do hodin čtení nebo některé z výchov. Cílem je rozvoj komunikačních schopností i dovedností a logopedická prevence. Tyto chvílky nejsou prospěšné pouze pro jedince s řečovými obtížemi, ale pro všechny děti.

5.3.1 Logopedická chvílka v praxi – náslech

Během souvislé praxe, dne 18. 4. 2014, jsem měla možnost shlédnout jednu logopedickou chvílku v hodině čtení k tématu jaro. Náslech probíhal ve druhém ročníku. Logopedická chvílka byla zařazena do výuky bezprostředně před čtením článku o jaru. Jejím cílem bylo uvolnění žáků a rozcvičení mluvidel před samotným čtením.

Logopedická chvílka byla vykonána za pomoci básničky s názvem Jaro, která byla provázena různorodými pohybovými, zvukovými a dechovými prvky (viz obrázek č. 2). Prolínala se zde dechová cvičení, artikulační cvičení a procvičení jemné a hrubé motoriky.

Paní učitelka nejprve dětem přečetla celou báseň. Poté se děti postavily a přesvědčily se o dostačujícím prostoru kolem sebe, aby mohly vykonávat pohyb. Následovalo postupné předříkávání básně paní učitelkou, doprovázené předváděnými pohyby, které se děti snažily napodobovat. Tato nácvičná část zabrala asi nejvíce času. Když byly děti seznámeny s kompletními doprovodnými činnostmi, následovalo plynulé absolvování celé logopedické chvílky. Celý tento proces trval okolo deseti minut.

Logopedická chvílka Jaro

Helena Kolbábková

„Honem, vstávej, Aničko!	protažení rukou áááááá - zívání
Koukni, svítí sluníčko!	kukátko
Směje se, je veselý, tak už honem z postele.“	široký úsměv výskok
K domu běží kočička, mňouká tiše u mlíčka.	mňoukání
Tlamičku si olizuje, hřbet si slastně protahuje.	olízeme horní i dolní ret kočičí hřbet
V tom uvidí Veroniku, poskakuje po chodníku.	rukama zacloníme oči poskoky snožmo mezi kytkami na koberci
Skočí sem a skočí tam, vyhýbá se kytičkám.	
Kytky voní do dále, včelky se k nim slétaly.	nádech nosem nápodoba mávání křídlů
Co to bzučí? Včelička? Ne, to bzučí Anička.	bzzzzz
Už jí včelka neláká, napodobí čmeláka.	bžžžžžžžžžž
Za malou chvílku, chvíličku, poseká tatínek u domu travičku.	rty od sebe, rychlý pohyb jazyka zleva doprava
Děti se zatím na dvorku prohání, za chvíli na věži poledne vyzvání.	běh spojit vzpažené ruce, úklony vlevo vpravo
K obědu dnes mají polévku s knedlíčky, už se jim v pusince dělají bouličky.	
Pak sní i lívance s jahodami, nakonec dostanou pusy od svojí hodné mámy.	hrotem jazyka střídavě tlačit zevnitř do levé a pravé tváře rulička z jazyka našpulíme pusy a mlaskneme

Poznámky:

Procvičujeme v prostoru se skupinou dětí nebo celou třídou. Učitelka říká a předvádí, děti napodobují nejen pohyb, ale i zvuky a artikulační cvičení.

Obrázek 2: Logopedická chvílka - vzor

Postřehy z náslechu:

- Procítěné a výrazné předvádění úkonů je ze strany učitele zásadním aspektem, který žáky motivuje.
- Díky řádnému využití mimiky, gest a výrazných pohybů je pro děti snazší si zapamatovat doprovodné úkony.
- Při předřikávání básně a vydávání jednotlivých zvuků je třeba využívat intonace a změn v tempu i síle hlasu.
- Většina dětí byla činností nadšena. Snažily se spolupracovat ze všech sil.

- Našel se nepatrný počet dětí, které téměř nespolupracovaly a neprojevovaly snahu. Ve své podstatě činnost nenarušily. Paní učitelka jim při činnosti nic nevytýkala, dle mého názoru, aby nepřerušila rytmus činnosti ostatních žáků.
- Díky této aktivitě byly děti k následující četbě článku ve většině případů namotivovány a jevily velký zájem o čtení.
- Procvičení mluvidel mělo pozitivní vliv na čtenářský výkon.

5.4 Individuální logopedická péče v rámci vyučování

V letošním školním roce jsme plnila specializační pedagogickou praxi na ZŠ Chlumec nad Cidlinou. Tato praxe byla souvislá a probíhala od 29. 9. 2014 do 9. 10. 2014 ve 4. ročníku základní školy. Konkrétní třídu jsem si vybrala záměrně. Moje specializace je zaměřena na specifické poruchy učení a chování. (Logopedické obtíže s tímto velice souvisejí.) Naším úkolem bylo zvolit si třídu, ve které se nachází alespoň jeden žák s některou z těchto obtíží. Vybrala jsem si kolektiv, ve kterém se nacházeli dva žáci s poruchou dyslexie. Jeden z nich měl také obtíže ve výslovnosti hlásek, především hlásky R a občas chyboval ve výslovnosti sykavek. Tento typ poruchy učení se promítá především v hodinách českého jazyka a pokud je zde ještě logopedický problém, bývají činnosti spojené s tímto předmětem pro dítě velice komplikované.

V rámci specializační praxe bylo mou povinností odučit 10 vyučovacích hodin v předmětu, kde má pozorovaný žák či žáci největší obtíže. Odučila jsem tedy 10 hodin českého jazyka a slohu, kde bylo mým úkolem sledovat žáky s poruchou, utvářet pro ně individuální podmínky a zohledňovat jejich potíže v činnostech, kde bylo třeba. Dále měly děti třikrát týdně hodinu čtení. Požádala jsem paní učitelku, jestli bych v těchto hodinách nemohla zastoupit asistentku pedagoga, která do třídy na hodiny čtení docházela velice nepravidelně, a věnovat se těmto dvěma žákům individuálně. Mým cílem bylo předpřipravit žáky na vlastní čtení, prostřednictvím preventivních logopedických cvičení, která jak víme, lze použít pro všechny žáky i v běžné výuce.

V jedné vyučovací jednotce, která se odehrála první den mé praxe, jsem mohla sledovat činnost těchto žáků s asistentkou. Je pravda, že se jim věnovala opravdu intenzivně, ale bohužel nezajímavě a jednotvárně, bez jakékoli motivace. Žáci v podstatě celou hodinu jen četli a když se zdálo, že se jejich úroveň čtení zhoršuje, protože jsou unaveni, četla jim chvíli asistentka. Občas se zastavili a povídali si o tom, co přečetli. Já

se ale domnívám, že **je třeba těmto dětem dávat dostatek motivace, jak na začátku, tak v průběhu hodiny. Pro dítě s dyslexií je velice obtížné číst souvisle delší dobu, a proto si nemyslím, že by činnost s těmito žáky měla spočívat pouze ve čtení, ale je třeba využívat rozmanitých cvičení, her a aktivit, které mají vliv na zlepšování dítěte ve všech oblastech, které souvisí se čtením a vyjadřovacími schopnostmi.**

Já sama jsem měla možnost individuálně s těmito dvěma dětmi strávit pouhých pět vyučovacíh hodin. Získala jsem dokonce prostory, ve kterých jsme strávili celou hodinu naprosto sami a měli klid na naši společnou práci. Zajímalo mě rozdíly mezi jejich čtením v případě, kdy předtím neměly dostačující možnost rozcvičit své artikulační orgány, absolvovat dechovou přípravu atd. a čtením, kdy byly na vlastní čtení postupně připravovány. Dále jsem pozorovala jejich **čtenářské návyky a motivaci ke čtení. Chtěla jsem se přesvědčit o rozdílu a také úspěšnosti mého stylu vedení jejich individuálních hodin oproti jejich rutinním hodinám s asistentkou.**

1. hodina čtení

První hodinu jsem pojala jako testovací. Byla to zkouška pro mě i pro děti samotné. Já sama jsem získávala **přehled o čtenářské i vyjadřovací a komunikační úrovni** obou dětí. Dále jsem chtěla získat informace o průběhu těchto samostatných hodin s asistentkou pedagoga z pohledu dětí.

Tuto hodinu jsem záměrně začala přímo četbou krátkého příběhu. Zajímala mě **úroveň čtení bez rozcvičení.** Dále následoval krátký rozhovor o příběhu. Poté jsme si povídali o dětech samotných. Mohly mi o sobě vyprávět cokoli chtěly. Hovořili jsme o tématech jako jsou koníčky, školní aktivity, rodina dětí a podobně. Nejprve se ostýchaly, ale nakonec rozhovor účel splnil. **V rámci přátelského rozhovoru jsem se snažila nenápadně zjistit informace o průběhu hodin s asistentkou.** Bohužel mě sdělení o těchto hodinách moc nepotěšilo, ale vzhledem k tomu, co jsem měla první den možnost vidět, ani nepřekvapilo. Dle tvrzení dětí jen čtou, povídají si o článku a kreslí obrázky v každé vyučovací hodině. My jsme si po rozhovoru vyzkoušeli pár jednoduchých procvičovacíh aktivit z oblasti prevence. Cvičení typu přičichnutí k vůni, co umí moje tělo (např. ruka na břicho – zkus se nadechnout tak, aby se nadechla). Dále jsme procvičovali pohyblivost artikulačního ústrojí prostřednictvím různých grimas a na závěr se zasmáli u jednoho jazykolamu. Následovala četba jiného krátkého příběhu. **Jisté zlepšení ve čtení oproti četbě bez přípravy bylo znatelné.**

2. hodina čtení

Jelikož byly děti po celém prosezeném dni velmi rozlámané, začala hodina **rozcvičením hrubé motoriky**. Úkolem dětí bylo opakovat po mně pohyby, které byly inspirovány zvířaty (např. skákat snožmo jako klokan, mávat křídly jako pták, ...). Dále navazovalo **procvičení jemné motoriky** vzájemné zdravení prstů (motivace – mravenci se potkávají a zdraví se). Abychom **aktivizovali dechovou složku**, cvičili jsme nádech nosem (motivace – představ si, že jsi v lese a chceš cítit jeho vůni) a výdech (motivace – zhluboka se nadechneme a co nejdéle houkáme jako sova húúúúú). Dále jsme **rozcvičovali artikulační orgány a mimické svalstvo** (našpul pusy jako kapřík, nafoukni tváře jako sysel, ...). Po rozcvičení následovalo krátké povídání o zvířátkách. Vše směřovalo k obsahu článku s názvem Lesní zvířata, který jsme vzápětí přečetli. Příběh byl krátký a záměrně bez konce. Dalším úkolem dětí bylo vymyslet, jak by příběh mohl dopadnout. Následovalo pár krátkých otázek k článku. Další činností byla zvířecí pantomima, což byla asi nejuvolněnější část hodiny. V závěru jsme si článek přečetli ještě jednou. **Bylo zde poznat zlepšení oproti prvnímu čtení.** (Otázka, zda se jim teď četlo lépe než poprvé.) Posledním společným úkolem bylo **relaxační cvičení** s názvem Běžící jelen. Klekli jsme si na zem tak, abychom na sebe dobře viděli, děti plácají do stehů a dělají pažemi pohyby dle pokynů (jelen běží, jelen zrychluje, jelen přeskakuje příkop, ...).

3. hodina čtení

Jelikož jsme věděla, že jeden z žáků má stále potíže s výslovností R, zaměřila jsem většinu hodiny na cvičení, která směřovala k nápravě. **Pro výslovnost R je důležité dostatečné rozcvičení kompletních mimických svalů a artikulačních orgánů.**

Jako první byla hra na nálady. Děti měly zakryté oči dlaněmi, já jsem řekla např. smutný, děti si za dlaněmi připravily grimasu a na pokyn dlaně odkryly - **procvičení mimických svalů**. Následovalo kompletní **rozcvičení mluvidel**, nejprve jazyka – kmitání, vyplazování, kroužení (vždy s motivací – kmítej jako čertík); procvičení rtů – našpulování, úsměvy, hýbání koutky, rozkmitání rtů (příklad motivace – frkej jako kůň); rozcvičení pohyblivosti tváří – nafukování (motivace – nafoukni tváře jako balónek). Pokračovali jsme artikulačními cvičeními, která už slouží k **navození hlásky R**. Děti říkaly nejprve samostatně DDDD, přitom zrychlovaly, zpomalovaly, zesilovaly hlas a naopak dle pokynů. Totéž proběhlo s hláskou T. Následovalo typické cvičení pro ná-

cvik R. Jede malý traktor – TTTT, jede velký traktor DDDD a pak jedou oba traktory společně TDTDTD. Totéž jsme vyzkoušeli i s dalšími souhláskami – FD, VD, BD, HD, GD, CHD... Poté následovala **činnost pouze drilová**, kdy jsem předříkávala slova obsahující R a oni museli opakovat. (Nejprve slova, kde se nacházelo R uvnitř, pak na konci a na závěr R jako počáteční písmeno.) Dále děti střídavě četly tematickou básničku s názvem Prales. V básničce podtrhaly všechna slova, kde se vyskytuje R. Slova jsme pak samostatně předříkávali. V závěru hodiny jsme se společně básničku učili zpaměti a vymýšleli k ní pohybový doprovod.

4. hodina čtení

Čtvrtá hodina byla typicky čtenářská tak, aby se alespoň v některých ohledech blížila dění ve třídě. V počátku jsme opět procvičili **dech a jemnou i hrubou motoriku**, velké pohyby prostřednictvím písničky Hlava, ramena, kolena, palce a jemnou hraním na klavír (na lavici). Následovalo malé množství **artikulačních cvičení** – klapání kopyt, čert, houpačka (jazyk přejíždí ret ze strany na stranu). Následovala **motivační hádanka**, pustila jsem dětem písničku (My jsme žáci 3. B), podle které měly odhalit o čem bude článek z čítanky. **Na tabuli byla vypsána složitá nebo neznámá slova z článku o Machu a Šebestové**, která jsme si společně přečetli a vysvětlili. Následovala četba článku. **Četba první části textu probíhala klasicky hlasitým čtením.** Po přečtení daného úseku jsem se dětem položila několik kontrolních otázek. **Dále jsem v četbě pokračovala já sama.** Úkolem dětí bylo odpočívat a poslouchat. Když jsem dočetla, měly děti tuto část převyprávět. **Následující odstavec přečetly tichým čtením.** Až jednotlivě dočetly, přišly za mnou a opět převyprávěly děj ze samostatné četby. V předposledním úseku jsme společně vyzkoušeli **čtení v duetu** (nejprve jsem četla společně s žákem číslo jedna, poté já a žák číslo dvě). Závěr příběhu jsem jim pustila na CD ve vyprávěné podobě. Měly možnost relaxovat a jen poslouchat. Na konci hodiny jsme si zazpívali průvodní motivační písničku.

5. hodina čtení

Naši poslední společnou hodinu jsem pojala opět především jako **prevenci a nápravu prostřednictvím logopedických a preventivních cvičení.** Hodina byla tematicky ucelena názvem Podzim. Nejprve jsme zkoušeli **dechové cvičení** s názvem List padá – nádech nosem, výdech ústy. Semknout rty, zadržet vzduch, uvolnit rty, vypustit vzduch na dlaň, zašeptat P při výdechu, opakovat. Dále jsme **diskutovali** o ptácích, kteří

odlétají na podzim do teplých krajin. Mávali jsme jim a volali pá a oni nám odpovídali píp, opakovaně – **cvičení na artikulaci**. Následovala **hra** – Všechno lítá, co peří má – děti chodí po třídě mávají křídly, pokud řeknu ptactvo létají dál, když ne, zastaví se (procvičení pozornosti, hrubé motoriky, sluchového vnímání). Následovalo cvičení na **rozvoj slovní zásoby, komunikace a fantazie** – vyprávěj příběh. Nejprve jsme na tabuli společně vypracovali **myšlenkovou mapu** s klíčovým slovem podzim. Poté děti dostaly na výběr dvě témata (Procházka podzimní přírodou, Začíná škola), podle kterých měly vymyslet krátký smysluplný příběh. Jako nápověda k tvorbě sloužila myšlenková mapa z tabule. Následovalo cvičení na **grafomotoriku**, při poslechu písničky Podzim od Anety Langerové. Děti na papír kreslily ležaté osmičky a poté v nich vykreslovaly jednoduché tvary ptáků, odlétajících do teplých krajin. Dále hodina pokračovala **čtením tematické básničky**. Nejprve jsem báseň přečetla já, aby děti viděly vzor správné mluvy a intonace, poté četli žáci. V závěru jsme provedli **zrytmizování básně**, ke kterému jsme použili chrastítka.

5.4.1 Komplexní diskuse a reflexe individualizované výuky

I když jsem měla možnost provádět tyto aktivity relativně nízký počet hodin, jsem přesvědčena, že těmto dvěma dětem byly prospěšné. **Přípravná a logopedická cvičení před samotným hlavním čtením jim velice pomáhala se zvládnutím přečtení delšího souvislého úseku.** Bylo pozorovatelné **menší množství zadržování.** Dále bylo pro tyto dva jedince velice **prospěšné časté střídání činností,** jelikož samotná souvislá četba je pro dyslektika velice náročným úkolem. Je tedy dobré častěji čtení prokládat povídkami či nějakým krátkým uvolňovacím cvičením. Dle mého názoru je pro tyto děti **zbytečné čtení rozsáhlých článků.** Výhodnějším řešením hodnotím kratší článek nebo básničku, které lze ve vyučovací hodině přečíst i dvakrát. Alespoň je zde znatelný rozdíl mezi prvním čtením bez přípravy a znalosti textu a druhým čtením, při kterém je vždy znatelné zlepšení, oproti výsledku čtení prvního, v němž jedinec získal základní přehled. **Díky tomuto má dítě pocit, že se ve čtení postupně zlepšuje a odchází z hodiny se zdravým sebevědomím.**

Žák s vadou ve výslovnosti je schopen, ve chvílích plného soustředění, inkriminované hlásky vyslovovat povětšinou správně. Přesvědčila jsem se o tom nejvíce v hodině zaměřené na nácvik a procvičení hlásky R. U tohoto žáka jsem se snažila převést jeho získanou dovednost správné výslovnosti do fáze, kdy bude hlásku správně vyslovovat v běžně mluvené řeči. Proto, když měl cokoli komentovat nebo vyprávět a opomněl správnou výslovnost, říkala jsem mu, že nerozumím. Většinou hned pochopil, proč mu to říkám a pokusil se říci informaci znovu a se správnou výslovností. Bylo to naše jakési smluvené znamení. Myslím, že **naučit dítě správně vyslovovat hlásku je úkol jednodušší, nežli upevnit správnou výslovnost do spontánní běžně mluvené řeči.** Podle informací z logopedického kroužku vím, že upevnění hlásky trvá minimálně rok i déle.

Organizace těchto hodin byla pro děti očividně příjemnou změnou a zpestřením. Z hodin odcházely spokojené. Pro mě tyto výstupy byly zajímavou a důležitou zkušeností. Měla jsem možnost vyzkoušet si velice intenzivní práci a působení na dva žáky, kteří mají určitý problém. Víím, že v běžné třídě budu sice uplatňovat k podobným případům individuální přístup, ale je jasné, že možnost **intenzivní práce mimo kolektiv, alespoň v některých hodinách, je pro ně silným prostředkem ke zlepšování.**

6 Soubor nápravných, kompenzačních a preventivních cvičení

Poslední kapitolou této práce je soubor mnoha cvičení, která mají nápravnou, kompenzační i preventivní funkci. Tento sborník je zpracován na základě zkušeností, vyzorovaných poznatků a vědomostí, získaných prostřednictvím studované literatury ve vztahu ke zvolenému tématu práce. Tato cvičení mohou být prakticky využitelná pro rodiče, pedagogy i vychovatele a především pro logopedické asistenty.

6.1 Dechová cvičení

Tato cvičení se většinou využívají ke zklidnění a koncentraci. Je třeba, aby byla prováděna ve větrané místnosti. Cílem dechových cvičení je nácvik schopnosti ovládat vlastní dech a umět s ním hospodařit v komunikačních situacích. Nutné je s dechem cvičit opatrně, například mnoho cvičení na výdech a dechovou výdrž by mohlo dítě zdravotně ohrozit.

6.1.1 Cvičení pro správný nádech

- přivonět ke květině, či jakékoli jiné vůni (dlouhý nádech nosem)
- Představte si, co všechno cítíte, když jste v lese, ve městě, v kuchyni, ... (dlouhý nádech nosem, zadržet dech, představit si, vydechnout a odpovědět)
- Naše břicho je nafukovací míč, když se nadechneme, plníme ho vzduchem. (ruce položené na břicho)
- střídavé nadechování nosem a ústy

6.1.2 Cvičení pro správný výdech

- Pro prvotní uvědomění dechu je dobré využít jako pomůcku zrcadlo, dítě na něj fouká a zároveň si svůj dech uvědomuje tím, že ho vidí a cítí.
- Bublifuk – pomůcka, lze foukat – vydechovat jemně a krátce, tím tvořit menší bubliny, silný krátký výdech bublinu nevytvoří, silnější dlouhý výdech tvoří velkou bublinu.
- Brčko ve sklenici s vodou – děti vydechují dlouze či krátce, jemně či silně (dle pokynů) a mohou pozorovat, co se při tom děje s vodou ve sklenici.
- Při výdechu motivačně využít zvuky, jako například: vosa dělá bzzz, vlak houká húúú, koza mečí mééé, ...
- Pečete s maminkou bábovku, máš na ruce mouku, foukej tak, abys ji sfoukl.

6.1.3 Cvičení pro usměrňování výdechového proudu vzduchu

- Dechový fotbal – je třeba se trefit malou papírovou kuličkou do branky, dítě musí usměrňovat svůj výdech tak, aby dovedlo kuličku na správné místo.
- Představ si, že máš zmrzlé ruce, zahřej je pomocí dýchání. Dítě vydechuje teplý vzduch na své ruce – chu, chu, chu.
- Hořící svíčka – dítě vydechuje vzduch na plamínek, ale musí ho usměrňovat, aby svíčka nezhasla.
- Plachtění – máme misku s vodou a lodičku, dítě ovlivňuje její směr prostřednictvím svého dechu. Snaží se, aby loďka nenarazila do břehu.

6.1.4 Cvičení dechové vytrvalosti

- Stěhování – dítě má brčko a hromádku malých kamínků nebo korálek, nadechne se brčkem, zadrží dech a přemístuje je na určené místo.
- vyslovit krátkou větu, později delší větu nebo krátkou básničku na jeden nádech
- Potápěč – dítě se zhluboka nadechne, zadrží dech, udělá zhruba čtyři tempa pažemi, jakoby plavalo a vydechne. Možnost měnit počet temp podle toho, kolik dítě zvládne.
- Lehká kulička nebo peříčko, dítě se nadechne, výdech – vyfouknutí, zajímá nás zvládnutá vzdálenost odfouknutí předmětu na jeden nádech.

6.2 Artikulační cvičení

Při aplikaci artikulačních cvičení vlastně procvičujeme a ovlivňujeme obratnost mluvních orgánů a obličejových svalů, které nám napomáhají ke správnému vývoji komunikačních schopností, uvolňují mluvidla a tím nám pomáhají k ulehčení práce při běžném i řízeném mluvení či čtení.

6.2.1 Cvičení pohyblivosti a polohování jazyka

- Odbíjená – ústa jsou otevřená, jazyk se „odbíjí“ od jednoho koutku ke druhému.
- Stěrače – jazyk přejíždí horní ret, tam a zpět.
- Mlsná kočička – jazyk je vypláznutý, pohybuje se do kruhu a olizuje horní a dolní ret.
- Čert – jazyk kmitá a drhne při tom o rty (blblbl).

- Trubička – rolování jazyka
- vyplazování jazyka
- Malíř pokojů – olizování tvrdého patra zepředu dozadu.
- Různé varianty ťukání – do tvrdého patra, do předních zubů, do řezáků, do rtů (střídavé nebo do každého zvlášť), ...

6.2.2 Cvičení pohyblivosti a polohování rtů

- Našpul pusu jako kapřík.
- Pošli mamince pusu.
- Našpul rty a pokus se usmívat jen jedním koutkem, střídej je.
- Loutka – zuby měj u sebe, našpul ústa a roztáhni pusu do úsměvu, (zbytek obličeje je nehnutý).
- Šašek – střídej mračení a úsměv.
- Koník – frkej jako koník (výdechový proud rozkmitá rty).

6.2.3 Cvičení pohyblivosti a polohování čelisti

- Dvířka – postupně otvírej a zavírej pusu, nejprve pomalu, potom se zrychluje.
- předsouvání horní čelisti
- Štika – dolní čelist se vysouvá.
- klesání a stoupání dolní čelisti se zavřenými ústy

6.2.4 Cvičení pohyblivosti a polohování tváří

- Křeček – stěhování potravy (vzduchu) z jedné tváře do druhé)
- Nafukovací balónek – nafoukni balónek (tváře), propíchni balónek (píchnutí prsty nebo plácnutí dlaněmi).
- masírování tváří, klepání, štípání, vytahování, popleskávání

6.2.5 Cvičení mimiky

- Úsměvy, mračení, divení – je možné přirovnávat k neživým věcem (zatvař se jako mrak), k zážitkům a dějům (dostaneš dárek – úsměv, nechápeš co ti říká – zdvižené obočí), k náladám a pocitům (cítíš se smutně).
- Napodobování – podle někoho, nebo před zrcadlem – např. vtipné obličej.

6.3 Fonační cvičení

Tato cvičení blízce souvisí se cvičeními dechovými. Je třeba je aplikovat před mluveným i pěveckým projevem. Hlavním úkolem je připravit artikulační orgány na mluvení či zpěv a aktivizovat sluch. Je třeba dodržovat podmínky hlasové hygieny.

- velký nádech – s pomalým výdechem přidáváme hlas – áááá, ííí, ...
- napodobování zvuků věcí a zvířat – ovce – bééé, sova – húúú, auto – túúú, medvěd – brum, brum, ... (později je možné připojit i pohyb)
- napodobování hlasu či zvuků pohádkových postav (tři malá prasátka, prasečí maminka, vlk, ...)
- opakování sousloví v jednom výdechu a stejném rytmu – Pavel běží, hadi lezou
- říkadla doplněná pohybem

6.4 Cvičení motoriky

Řeč dítěte a jeho motorické schopnosti se vzájemně velmi ovlivňují. Děti, které mají opožděný motorický vývoj, popřípadě je postihlo jakékoli pohybové postižení, mívají velice často potíže s řečí. Proto je zásadní procvičovat u dětí hrubou motoriku, což znamená pohyblivost celého těla a koordinaci pohybů, jemnou motoriku, to znamená cvičit pohyblivost rukou a prstů, motoriku mluvních orgánů (viz kapitola 6.2 Artikulační cvičení) a grafomotoriku, která vychází z motoriky celého těla a zaměřuje se na držení psacího náčiní a uvolnění celé paže.

6.4.1 Hrubá motorika

- učení správného držení těla při stoji, sedu i chůzi
- udržování rovnováhy, například stoj na jedné noze (oči otevřené, oči zavřené)
- poskoky na obou nohách, na jedné noze, krok poskočný, ...
- přeskakování vpřed a vzad, doleva a doprava, nejprve bez překážky, později s daným územím přeskočku (papír)
- házení a chytání
- napodobování různých pohybů, pohybové sestavy
- překonávání různých překážek

6.4.2 Jemná motorika

- zdravení prstů – jeden prst zdraví ostatní (palec z téže ruky nebo jakýkoli prst z druhé ruky), prsty se zdraví vzájemně pravidelně nebo střídavě (ruce proti sobě)
- pohyby ukazováků – tvoří kruhy, krouží okolo sebe
- roztahování a stahování prstů, schovávání palce (pěst)
- postupně vztyčovat prsty
- Hra na klavír – prsty na lavici imitují klavírní hru
- Honička – na lavici běhá prostředníček s ukazováčkem
- zapínání knoflíků, zavazování tkaniček
- navlékání korálků, namotávání provázku, lepení, modelování
- stavění ze stavebnic, skládání mozaiek a puzzle

6.4.3 Grafomotorika

- Nejprve je třeba uvolnit paže bez psacího náčiní: kroužení pažemi, malý ptáček mává křídly (pohyby ramen), velký pták mává křídly (pohyby paží), natírání plotu (pohyb paže nahoru a dolů), mořské vlny (paži dělat velké oblouky),
- Práce s psacím náčiním: zobání slepičky (ťukání tužkou do sešitu – tečky), volné čmárání a vybarvování, deštík, travička (svislé čáry), motání klubička, kreslíme švestky (kružnice, ovály), kreslíme plot (svislé delší čáry shora dolů), roste nám sedmikráska (svislé delší čáry zdola nahoru), krtčí hromádky (horní oblouk), misky na ovoce (dolní oblouk), zubatá pila (ostrý obrat), kouří se z komína, ovčí vlna (kličky), ...
- Před započítím psaní, při vyvozování nového písmene, je dobré využít tabuli a mokrou houbu, kam lze písmeno mokrou houbou napsat a dítě může dané písmeno houbou obtahovat, aniž by se muselo bát, že něco zkazí.

6.5 Sluchová percepce

Sluch je velice důležitou složkou, která nám dovoluje vytvářet a rozvíjet naši řeč. Pokud je narušený, řeč se nemůže vyvíjet přirozeným způsobem. Jakákoli vada sluchu, ovlivňuje negativním způsobem přirozený vývoj řeči a může způsobovat i další potíže, jako jsou například poruchy chování.

- vnímání předmětů podle zvuků (cinkání zvonku)
- poslech nahrávky – poté vyprávění

6.5.1 Procvičení sluchové paměti

- opakování dvojverší, jednoduché věty, souvětí
- postupné prodlužování věty – v každém kole se přidá jedno slovo, věta se stále opakuje, musí se pamatovat (Janička dostala.)
- Řazení zvuků – tři různé hudební nástroje nebo tři předměty s odlišným zvukem, učitel vytvoří sled zvuků prostřednictvím předmětů, dítě musí sled zopakovat.

6.5.2 Procvičení sluchové analýzy a syntézy

- rozklad slov na hlásky a naopak, rozklad slov na slabiky a naopak
- skládání a rozkládání vět – určování počtu slov ve větě, v básničce dle poslechu přiřadit každému slovu jednu čáru, tvorba příběhu ze slov – postupně
- Slovní fotbal – různé formy, vymyslet následující slovo dle posledního písmene, slabiky, ...
- Kdo tu je kdo se od B jmenuje – vyhledávají mezi sebou dítě jehož jméno (příjmení) odpovídá právě určené hlásce.
- určování pozice dané hlásky ve slově
- Vymýšlení slov, která nesmějí obsahovat danou hlásku.
- Hra na mimozemšťany – děti se mezi sebou dorozumívají pouze tak, že slova a věty hláskují.
- hledání rýmů (pes – les)

6.5.3 Procvičení sluchové diferenciacce (fonemický sluch)

- rozlišování zvuků (hudební nástroje, zvířata)
- poznávání písně podle melodie
- rozlišování měkkých a tvrdých slabik (pomůcka – měkké a tvrdé kostky)
- zápis slov – vzor jsou určená slova, dítě pomocí čárek a teček zaznamenává a označuje krátké a dlouhé slabiky a naopak ke znakovému záznamu vymýšlí slova
- určování hlásky, kterou se liší dvě slova (ves – veš, nos – kos)

6.6 Zraková percepce

Zraková percepce nám pomáhá upevňovat vjemy, které se k nám dostávají prostřednictvím sluchu. Dále díky ní můžeme sledovat správný řečový vzor a napodobovat ho, tím pádem je i zrak důležitou součástí vývoje řeči.

6.6.1 Procvičení zrakové paměti

- Kimova hra – několik předmětů na stole, dítě dostane čas na zapamatování, otočí se, jedna věc je odebrána, dítě musí říci která. Další varianta je, že žádná věc nezmezí, pouze se některé věci prohodí a dítě to musí odhalit.
- pexesa
- Obrázkový příběh – dítě si prohlédne příběh jako celek tak, jak jde správně za sebou, poté se jednotlivé obrázky příběhu promíchají a úkolem dítěte je seřadit správně děj. V závěru lze příběh vyprávět podle seřazené pohádkové osnovy.
- Kdo se ztratil – hra pro skupinu, dítě odejde za dveře, jeden ve třídě se schová, když se dítě vrátí do třídy musí odhalit, kdo se ztratil. (Jiná varianta – co se změnilo ve třídě.)

6.6.2 Procvičení zrakové analýzy a syntézy

- skládání stavebnic, obrázků, puzzlí, mozaiek, geometrických tvarů – nejprve podle návodného obrázku, později i bez něj
- dokreslování obrázků
- skládání slov prostřednictvím křížovek, osmisměrek, ...
- skládání slov z částí – dítě skládá slovo, které je rozdělené na písmena

6.6.3 Procvičení zrakové diferenciacce

- Pan čáp ztratil čepičku (diferenciacce barev)
- hledání rozdílů, nepravd a nesmyslů na obrázcích, jejich zdůvodnění
- rozlišování velikosti – předměty – větší, menší, delší, kratší, ...
- skládání obrázků z geometrických tvarů
- vyhledávání skrytých obrázků, rozlišování, co je na obrázku (zhuštěné obrázky, překrývající se obrázky, chaotické obrázky, ...)

6.7 Rytmické schopnosti

Cvičení rytmu přispívá ke zvládnání pravidelného řečového tempa a dále dětem usnadňuje rozkládání slov na slabiky. Je pro ně jednodušší pochopit smysl slova.

- Rytmizace slov – dítě vytleskává slovo, které vidí na obrázku, při vytleskávání si říká nahlas. (později je možné rytmitizovat věty i říkanky)
- rytmitizace vlastního jména
- Rytmická hra na tělo
- Hra na ozvěnu – opakování nejprve jednoduchých, později složitějších rytmů.
- Indiánský běh – dle vytleskávaného nebo vyťukávaného rytmu se zrychluje či zpomaluje pohyb končetin.

6.8 Rozumové schopnosti

Rozumové schopnosti jsou zásadní položkou v rozvoji každého jedince. Díky těmto schopnostem je každý schopen se orientovat v reálném světě a rozumět mu. Mezi základní rozvíjené rozumové schopnosti patří především myšlení, dále poznávací schopnosti a také jazykové dovednosti. V každé etapě života je třeba mít určitou úroveň rozumových schopností. U dětí je třeba dosáhnout odpovídající úrovně v těchto oblastech:

- Dítě v mladším školním věku je schopno poznat a rozlišit barvy, geometrické tvary a tělesa, čísla a číselné řady, má číselné představy, operuje s čísly, orientuje se v prostoru, umí porovnávat, má dostačující znalosti z oblasti lidského těla, přírody, společnosti, orientuje se v čase a časových údajích, umí číst a psát.

6.9 Cvičení na rozvoj slovní zásoby a komunikace

Rozšiřování slovní zásoby a procvičování veškeré komunikace je nedílnou součástí komplexního řečového rozvoje. Proto je dobré u dětí obecně a především u těch, které mají jakékoli obtíže v řečové oblasti, aplikovat aktivity, cvičení a hry, které jim s tímto nenásilnou formou pomohou.

- Na němého – pedagog vyslovuje samohlásky bez hlasu s výraznou artikulací, dítě má za úkol dle pozorování odhalit, jakou hlásku říká.
- vytváření zdobnělin a naopak

- vymýšlení, co největšího počtu synonym (pěkný – krásný, příjemný, hezký, půvabný, spanilý, ...), vymýšlení antonym
- K čemu to slouží? – jedno slovo, které může mít více významů (koš – na prádlo, na houby, ovocný košíček, ...)
- Čeho je to součástí – (nožička – člověk, panenka, zvíře, párek, ...)
- Vyprávění pohádky po větách, je třeba střídání dvou i více osob.
- Nedokončený příběh či pohádka – domyslet a vyprávět, jak by to mohlo dopadnout.
- Na básníky – domýšlení rýmů slov (les – ves, pes, nes, vřes, ...), vymýšlení krátkých dvojveršových básniček podle rýmu dvojice slov (slon – klon, Nebyl to ten slon, byl to jeho klon.), vymýšlení jakékoli krátké básničky na určité téma.
- Snění – zadané určité téma, dítě zavře oči a vypráví, co vidí a představuje si. (Až mi bude 18 let, tak...)
- Slovní fotbal
- Vyprávění podle obrázkové osnovy, popisování obrázku.
- Narativní pantomima (porozumění pokynům) – vypráví se příběh, dítě pantomicky předvádí, co se odehrává v příběhu, dle toho, co slyší (Ráno vstávám z postele. Moje první cesta vede do koupelny, kde se podívám do zrcadla jak vypadám, zapnu studenou vodu, umyji si celý obličej, brr, to studí. Vezmu si pastu...).
- Vyprávění vlastního zážitku, příběhu (pravdivého, smyšleného).

Závěr

Při zpracovávání informací o zvoleném tématu jsem si potvrdila své názory a domněnky vztahující se k dnešní řečové úrovni dětí prvního stupně základní školy. Během veškerých návštěv ZŠ Chlumeč nad Cidlinou, ať už v souvislosti logopedickým kroužkem, zápisem do prvních tříd nebo docházením na souvislou a speciální pedagogickou praxi, jsem měla možnost pozorovat komplexní řečové obtíže a úroveň komunikace dětí v této věkové kategorii. Také jsem sledovala přístup všech pedagogických pracovníků, kteří s dětmi jakýmkoli způsobem pracují.

Zjistila jsem, že téměř všechny děti, se kterými jsem přišla do styku a trápila je řečová vada, trpí dyslálií – patlavostí. Nejčastěji mají obtíže ve výslovnosti hlásek R, Ř, D a všech sykavek. Jako další problém, který byl patrný především během pedagogické praxe, vnímám celkově nízkou slovní zásobu a špatnou schopnost souvislého vyjadřování. Toto souvisí především s nedostatkem verbální komunikace, četby a malým rozvíjením fantazie. Příčinou potíží ve výslovnosti bývá nejčastěji chybný a sporadický řečový vzor, nedostatek slovní komunikace, potíže s nervovou soustavou nebo oslabení v jakékoli kognitivní oblasti.

Možností pro nápravu řeči dětí, které navštěvují tuto základní školu je logopedický kroužek, který je bezplatný a organizuje ho jak škola samotná, tak i školní družina. Tyto kroužky vedou logopedické asistentky, které se dětem plně věnují. Kroužek je zaměřen především na jedince, kteří mají potíže s výslovností některých hlásek – dyslálií (výjimečně s opožděným vývojem řeči). S ostatními řečovými vadami, u kterých je výskyt velice nízký, ale jsou naopak závažnějšího rázu, je třeba vyhledat specialistu – ve většině případů klinického logopeda. Dalším důležitým aktem při řešení řečových problémů prostřednictvím školy, je rozvíjení řečových a komunikačních dovedností i všech oblastí, které mohou mít vliv na vývoj řeči během vyučování. Takto lze působit buď hromadně – prostřednictvím logopedických chviliek nebo jednotlivých kompenzačních a preventivních cvičení využitých například během motivace a relaxace v běžné hodině, nebo individuálně – prostřednictvím asistentek pedagoga, které se v určených hodinách mohou věnovat několika žákům s jakoukoli poruchou. Tato škola je schopna v případě potřeby zprostředkovat žákům téměř všechny varianty na přiměřené úrovni, kromě klinického logopeda, kterého musí kontaktovat každá rodina sama.

Tato tematika mě velice inspirovala k touze po dalším sebevzdělávání. Po absolvování veškerých doprovodných praktických činností souvisejících se zpracováním tohoto textu a rozšíření mého povědomí o potížích náležejících pozorované oblasti, bych si ráda při svém pedagogickém působení rozšířila svoje vzdělání o logopedický kurz, díky kterému bych byla oprávněna vést také logopedický kroužek a jako přidaná hodnota by se nově nabyté zkušenosti neztratily ani v běžném vyučování. Dle mého názoru by podobný kurz byl k užítku pro všechny pedagogické pracovníky, zvláště pro ty, kteří pracují s dětmi předškolního a mladšího školního věku. Jsem přesvědčena o tom, že dnešní řečové potíže dětí se stávají velkým globálním problémem a je třeba na ně brát větší zřetel. S přihlédnutím k dnešní uspěchané a mobilní době, kdy rodičům zbývá na jejich děti často nepatrné množství času, je třeba, aby učitelé o to více usilovali o rozvoj komunikačních schopností a dovedností svých žáků, jak jen to nejvíce půjde.

Použitá literatura a další zdroje

Tištěné monografie

BERANOVÁ, Z., 2002. *Učíme se správně mluvit: logopedické hry a hrátky*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-0257-6.

DOLEJŠÍ, P., 2001. *Jak se naučit správně vyslovovat: populárně naučná příručka pro rodiče dětí s vadami výslovnosti*. 1. vyd. Humpolec: Pavel Dolejší, nakladatelství a vydavatelství. ISBN 80-86480-05-4.

DVOŘÁK, J., 1998. *Logopedický slovník*. 1. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum.

KEJKLÍČKOVÁ, I., 2011. *Logopedie v ošetrovatelské praxi*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2835-3.

KLENKOVÁ, J., 1998. *Kapitoly z logopedie II a III*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-62-1.

KLENKOVÁ, J., 2006. *Logopedie*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1110-2.

KLENKOVÁ, J., KOLBÁBKOVÁ H., 2010. *Diagnostika předškoláka: správný vývoj řeči dítěte*. Brno: MC nakladatelství.

KLENKOVÁ, J., BOČKOVÁ, B., BYTEŠNÍKOVÁ, I., 2012. *Kapitoly pro studenty logopedie: text k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-229-1.

KUTÁLKOVÁ, D., 2005. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-056-9.

KUTÁLKOVÁ, D., 2010. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. 2. aktual. a dopl. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3080-6.

LECHTA, V., aj., 1989 *Logopedické repetitorium*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství. ISBN 80-08-00447-9.

LYNCH, CH., KIDD, J., 2002. *Cvičení pro rozvoj řeči: prevence a náprava poruch komunikace u mladších dětí*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-717-8571-7.

PROKEŠ, Z., 2009. *Vybrané kapitoly z teorie hlasové výchovy*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita. ISBN 978-80-7372-444-3.

TOMICKÁ, V., 2004. *Orientační logopedické vyšetření*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita. ISBN 80-7083-808-6.

VÁGNEROVÁ, M., 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

Elektronické monografie

ZAHRÁDKOVÁ, M., 2006. *Speciální pedagogika: Logopedie* [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzita. [vid. 20. 2. 2015]. Dostupné z: http://tvgpro.wz.cz/scripta/specialni_pedagogika_logopedie-opora.pdf

Jiné zdroje

Poznámky z přednášek a cvičení z předmětu SPUCH 1, 2, 3 pod vedením paní Mgr. Evy Douskové.

Poznámky z přednášek a cvičení z předmětu Didaktika hudební výchovy 1, 2, 3 pod vedením paní MgA. Jany Konvalinkové, Ph.D.

Internetové zdroje

ANON, 2010. Dysartrie. In: *Logopedonline: průvodce světem logopedie* [online]. [vid. 22. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.logopedonline.cz/vady-reci/dysartie.html>